

**Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Martina Kavalírová

Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Koloběh

Proměny kamene

Cycle - Metamorphoses of stone

Martina Kavalírová

5. ročník - Učitelství výtvarné výchovy pro ZŠ, SŠ a ZUŠ

Prezenční studium

duben 2009

Vedoucí diplomové práce: Mgr.A. Michal Sedlák

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 15.4. 2009

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr.A. Michalu Sedlákovi za cenné připomínky, odbornou pomoc k textu i k výtvarné tvorbě mé diplomové práce.

Doc.ak.mal. Zdenku Hůlovi, Doc. PaedDr. Pavlu Šamšulovi, CSc., Doc. PaedDr. Janu Slavíkovi, CSc. za podněty a rady.

Velký dík patří také mé rodině a mým blízkým, kteří mě podporovali, motivovali a radili.

Anotace:

KAVALÍROVÁ, M.: *Koloběh - Proměny kamene* /diplomová práce/ Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, Praha 2009, str.117.

Práce se zabývá proměnami kamene viděných v různých souvislostech, jak přírodních tak společenských. Proměna vlastností a tvaru kamene je předložena na základě přirozených procesů v přírodě. Proměna významu a funkce kamene je nahlížena v paralelách vnímání kamene v minulosti a dnes. Jádrem celé studie je snaha obhájit místo i hodnoty přírodních podob - kamenů pro člověka v dnešním světě.

Práce dále reflektuje uchopení „*proměn kamene*“ ve výtvarném umění.

Praktickou část tvoří soubor „*kamenných*“ objektů, vytvořených z různých materiálů, doplněný fotografiemi objektů zasazených do přirozených souvislostí dnešní doby.

Didaktická část předkládá možnou aplikaci tématu ve výtvarné výchově.

Klíčová slova:

proměny kamene, koloběh hornin, příroda (fysis), živly, země, archetyp, význam kamene, proměna identity kamene, iluze

Annotations:

KAVALÍROVÁ, M.: *Cycle - Metamorphoses of Stone* /MA Thesis/, The Charles University of Prague, Pedagogical Faculty, Department of Art Education, Prague 2009, p.117.

The thesis explains the metamorphoses of stone seen in different contexts both natural and social. The metamorphosis of stone properties and its shape is presented on the basis of the natural processes taking place in the nature. The change of the relevance and function of the stone is seen in parallels of stone perception in the past and today. The core of the whole thesis is an effort to defend the place and values of the natural forms - stones for a human being in the present world.

The thesis further deals with the use of “*metamorphoses of stone*” in fine art.

The practical part contains a collection of “*stone*” objects created from different materials, completed by photos of objects in natural context of the present time.

The didactic part is offering a possible application of the theme in art education.

Key words:

metamorphoses of stone, cycle of rocks, nature, elements, earth, archetype, relevance of stone, change of stone identity, illusion

Koloběh

Proměny kamene

Koloběh

Proměny kamene

Anotace, Klíčová slova	3
ÚVOD	9
1. CO JE TO KOLOBĚH?	11
2. CO JE TO KÁMEN?	13
2.1. PŮVOD KAMENE - NA POČÁTKU BYLO MAGMA	14
2.2. VZNIK KAMENŮ - HORNIN JAKO VÝSLEDEK PŘIROZENÝCH PROMĚN	16
2.2.1. KAMENY Z MAGMATU A LÁVY - VYVŘELINY	16
2.2.2. KAMENY Z KALU A PRACHU - SEDIMENTY	18
2.2.3. KAMENY PŘEMĚNĚNÉ - MATEMORFOVANÉ - METAMORFITY	19
2.3. NEUSTÁLÁ PROMĚNA - VĚČNÝ KOLOBĚH HORNIN	20
3. PROMĚNY KAMENE V ŘÁDU PŘÍRODY - FYSIS	22
3.1. ŽIVLY JAKO ARCHETYPY VZNIKU A ZÁNIKU	23
3.2. ZEMĚ JAKO KOSMICKÁ MOCNOST A ŽIVEL ZÁROVEŇ	25
3.3. PROMĚNA PODOBY NEŽIVÉ PŘÍRODY - SYMBIÓZA ŽIVLŮ	27
3.3.1. PROMĚNY KAMENE PŮSOBENÍM ZEMSKÉHO ŽIVLU	27
3.3.2. PROMĚNY KAMENE PŮSOBENÍM ŽIVLŮ - VODY, VZDUCHU (VĚTRU) A OHNĚ (SLUNCE)	29
3.4. ZEMĚ JAKO PROVÁZANÝ SYSTÉM ŽIVÉ A NEŽIVÉ PŘÍRODY	31
3.5. KÁMEN - VÍC NEŽ JEN JEDNA Z PODOB PROMĚN ZEMĚ	32

4. PROMĚNY VNÍMÁNÍ FENOMENU KAMENE	33
4.1. PROCESY PROMĚN VNÍMANÉ JAKO PŘÍBĚHY ULOŽENÉ V KAMENECH ... ČTENÍ Z KAMENŮ A SKAL	33
4.1.1. PROMĚNY VE SKALNÍCH STĚNÁCH - PŘÍBĚHY ZKAMENĚLIN	34
4.1.2. PROMĚNA V KÁMEN - PŘÍBĚH ZKAMENĚLÉHO LESA	35
4.1.3. PROMĚNY PŮSOBENÍM LEDOVCE - PŘÍBĚHY UNESENÝCH KAMENŮ	36
4.1.4. PŘÍBĚH JEDNÉ Z MNOHA PROMĚN	37
4.2. PROMĚNY V ČASE - ČLOVĚK A KÁMEN - KAMENNÁ MINULOST I PŘÍTOMNOST	38
4.2.1. MAGIE A MOC KAMENE	38
4.2.2. VZTYČENÉ KAMENY	42
4.2.3. PŘÍRODNÍ KAMENNÉ MONUMENTY NA ZEMI I V PODZEMÍ	46
4.3. KDE VŠUDE SE MŮŽEME SETKAT S PROMĚNAMI KAMENE?	50
4.4. CO PRO NÁS DNES KÁMEN ZNAMENÁ?	53
5. PROMĚNY KAMENE V KONTEXTU VÝTVARNÉ KULTURY	56
5.1. PROMĚNY KAMENE JAKO INSPIRACE PRO SOCHY A OBJEKTY	57
5.1.1. TVARY PŘIROZENÉ PROMĚNY KAMENE V PŘÍRODĚ JAKO INSPIRACE - díla Henry MOORA	58
5.1.2. PŘIROZENÁ PROMĚNA KAMENE SNOUBÍCÍ SE S CITLIVÝM SOCHAŘSKÝM ZÁSAHEM - Zdenek HŮLA	61
5.1.3. PROMĚNY IDENTITY KAMENE - v díle Jiřího KAČERA - SVĚDKOVÉ TRVÁNÍ	64
5.2. KÁMEN A JEHO PROMĚNY V PROSTORU PŘÍRODY - LAND ART, FOTOGRAFIE	67
5.2.1. KAMENNÁ ZNAMENÍ - Richarda LONGA	68
5.2.2. PROMĚNY - Ivana KAFKY	70
5.2.3. VZTYČENÉ KAMENY JAKO OBJEKTY SOUZNÍCÍ S PŘÍRODOU - tvorba Jana POHRIBNÉHO	73

6. VÝTVARNÝ PROJEKT - PROMĚNY KAMENE	76
6.1. CO PRO MĚ ZNAMENÁ KÁMEN?	76
6.2. VLASTNÍ VÝTVARNÝ PROJEKT - PROMĚNY KAMENE - PROMĚNY IDENTITY	78
7. DIDAKTICKÁ TRANSFORMACE TÉMATU DO VÝTVARNÉ VÝCHOVY	86
7.1. MYŠLENKOVÁ MAPA	87
7.2. KÁMEN A JEHO PODOBY	88
7.3. KÁMEN JAKO VĚČNĚ SE PROMĚNUJÍCÍ PŘÍRODNINA	90
7.4. PROMĚNY VLASTNOSTÍ KAMENE	94
7.5. KAMENY	97
ZÁVĚR	99
Použitá literatura	100
Seznam vyobrazení	102
Kopie zadání diplomové práce	
Přílohy	104
1. Reflektivní bilance z praxe a fotografie prací žáků	
2. CD - obrázková dokumentace a diplomová práce v elektronické podobě	

ÚVOD

Koloběh vnímán nejen v rovině vizuální, tedy jako proces, jež je možné pozorováním a zkoumáním zaznamenat, ale také v rovině mentální (duševní, rozumové), kdy se určité předměty či skutečnosti dostanou do vědomí a myšlení lidí a toto vnímání se určitým směrem proměňuje, vyvíjí a zároveň i jistým způsobem opakuje.

Tímto způsobem přistupuji i k tématu „Koloběh - Proměny kamene“. Důležitý je pro mě, jak pohled na proces vzniku a proměn kamenů - hornin, tedy pohled z geologického hlediska a jeho zařazení do řádu přírody - fysis, tak i stránka, jak ke kamenům lidé v různých obdobích přistupovali, co pro ně fenomén kamene znamenal, jak se toto jejich vnímání proměňovalo či naopak opakovalo. Zajímá mě hledání vazeb a paralel v rolích, hodnotách i užití kamenů v průběhu věků. Hlavní důraz kladu na hledání místa a významu kamene pro člověka v dnešním světě.

Kámen jako hornina kolem nás přirozeně existuje, aniž tomu mnozí z nás přiřkládají zvláštní význam, přesto jeho důležitost je nezanedbatelná. Kámen byl první přírodninou, kterou člověk začal vědomě vyhledávat a opracovávat. Jeho role i využití postupně narůstalo. Pro člověka už nebyl kámen jen surovinou pro různé použití, nabyl nové hodnoty, stal se symbolem. Člověk jej začal zkoumat, aby pochopil svět, jež ho obklopuje, kořeny, z nichž vzešel a také sám sebe. Je neuvěřitelné, co všechno nám kámen může odhalit, jaký „příběh“ proměn skrývá, pokud v něm umíme číst.¹

¹ Nutné jsou znalosti z geologie, ale i sociokulturním kontexty dané doby.

*„Prostor světa je prostorem proměn,
prostorem vznikání a zánikání.“²*

² In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.104.

1. CO JE TO KOLOBĚH?

Koloběh je proces, jenž probíhá po určitou, často poměrně dlouhou dobu a za určitých přesně daných podmínek. Jde o proces, během něhož dochází k proměně, přeměně či změně vlastností atomů, molekul, buněk, jevů, věcí a živých bytostí i neživých entit, ale v jistém případě i myšlenek, vnímání, přístupů a hodnot. Jde o cyklický děj, jenž se neustále relativně pravidelně pohybuje, vrací a navrácí v určitých rytmech. Nikdy však nejde o uzavřený kruh, kdy by se proces měl navrátit do původního, výchozího bodu. Vše se nějakým způsobem vyvíjí, formuje, roste, mění, ... není možné se vrátit zpět na úplný začátek beze změny. Vše také podléhá běhu času, který je nezastavitelný, který vše žene dopředu. „Čas je pouze tam, kde je změna.“³ Proto koloběh v pravém slova smyslu vlastně ani neexistuje, jde spíš o pohyb po více či méně pravidelné spirále.

Jednotlivé koloběhy nejsou oddělené, ale naopak jeden proces závisí na druhém, jeden pohyb podmiňuje druhý. Obklopuje nás velmi provázaný systém jevů a pochodů - složitá struktura periodických cyklů, na nichž závisí život nejen náš a dalších živých i neživých entit na naší planetě i Země samotné, ale i existence celých planetárních soustav a celého nekonečného vesmíru. Ne každý koloběh však musí mít existenciální důsledky.

Existují cykly, jež jsou poměrně předvídatelné, u nichž jsme schopni odhadnout jejich průběh, výsledky i případné následky. Většina procesů je však povahy nepředvídatelné, není možné dopředu určit, co, kdy a jak se stane. „Některé jevy v přírodě mají cyklický charakter - příchody ledových dob, pobřežní eroze a akumulace, obnovování tajgy, přemnožování hlodavců. Jiné situace jsou tady jen jednou a nemají žádné vyzkoušené řešení. Právě v tomto bodě vývoje ... celého zemského systému se dnes nalzáme.“⁴

Poznávání, zkoumání i vnímání koloběhů je však pro člověka velmi důležité. Rytmičné cykly dávají světu řád, jež nám dává pocit jistoty i bezpečí.

„Rytmičnost je charakteristickým rysem celé přírody.“ (J.L.Cloudsley-Thompson)⁵

³ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str. 103.

⁴ In Cílek, V.: *Krajina vnitřní a vnější*, str. 20.

⁵ In Sokol, J.: *Čas a rytmus*, str. 264.

Asi nejznámějším koloběhem je *střídání dne a noci (světla a tmy)* vlivem rotace naší planety Země kolem své osy vzhledem ke Slunci. Dále *střídání ročních období - jaro, léto, podzim, zima* .. a s tím související neuvěřitelná, ale přirozená proměna přírody, k níž dochází vlivem sklonu zemské osy a oběhu Země okolo Slunce.⁶ Nebo *příliv a odliv - slapový jev*, jež vzniká jako důsledek působení gravitace a vzájemného pohybu Země, Měsíce a Slunce. Jde o periodické zvedání a klesání mořské hladiny oproti průměrné poloze hladiny v oceánech.⁷ Patří sem i celá řada pohybů vesmírných těles i procesů, jež na nich probíhají.

Budu-li se však držet samotné Země, pak zde není těžké najít nespočetné množství koloběhů, ať už se člověk dotkne kterékoli oblasti. Život střídá smrt - něco nového vznikne a v tu samou chvíli něco jiného zaniká; koloběh látek, minerálů a živin⁸; biochemické cykly⁹; potravinový řetězec; koloběh vody, ... ale také koloběh látek v neživé přírodě .. *horninový cyklus*, jenž se stal jedním z předmětů mého zájmu.

„Každá vrstva světa má své charakteristické rytmy. Vše, co vzniká .. také zaniká.“¹⁰

Ze všech možných koloběhů jsem si vybrala právě procesy, proměny, změny spojené s kameny. Téma kamene mě provází již od dětství, ale ještě jsem neměla příležitost se jím hlouběji zabývat. Jak už jsem uvedla výše, téma dále rozpracovávám z hlediska geologického, filozofického a sociokulturního.

⁶ Zemská osa má stálý sklon k rovině zemské dráhy, není však kolmá k oběžné eliptické dráze kolem Slunce, ale je odkloněna o 23,5°. Dochází tak k tomu, že zemské polokoule mají v průběhu roku různou polohu vůči Slunci, mění se výška slunce nad obzorem, např. v poledne, mění se čas východu a západu slunce pro místo na určitém zemském povrchu, a tedy délka dne a noci v průběhu roku.

⁷ Jestliže se Měsíc obíhající kolem Země setká se Zemí a Sluncem v jedné rovině, gravitační účinky se sčítají a vzniká tzv. *skočný příliv a odliv*. Svírají-li však tělesa mezi sebou pravý úhel, je účinek gravitací nejmenší, pak jde o *hluchý příliv a odliv*, který je mírnější. (zdroj: www.novyvek.cz)

⁸ Fungování a oběhový systém živých organismů, přeměna organických látek na anorganické a naopak.

⁹ Oběh látek mezi živými organismy a prostředím.

¹⁰ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.113.,103.

2. CO JE TO KÁMEN?

„Kámen v mineralogii je každý pevný a tvrdý nerost, neroztažitelný a nehořící, který se ani ve vodě, ani v oleji nerozpouští, aniž jeho kovy pod kladivem protahuje.“

(Riegrův slovník naučný, z r. 1865)

„Kámen je kus horniny nebo její úlomek.“ (Encyklopedie Britannika)

„Kámen je pevné a tvrdé těleso o různém chemickém složení.“ (Francouzská encyklopedie Larousse)

*„Přírodní kámen je pevná hornina (případně i minerál) ve skalní mase nebo kus od ní přirozeně či uměle odloučený, jakéhokoli tvaru či velikosti nejméně několika centimetrů, přírodního původu nebo přírodnímu útvaru se podobající, přírodně omezený nebo uměle opracovaný.“*¹¹ Horniny jsou základní stavební složkou Země a jiných planet, jedná se o zpevněné či nezpevněné akumulace minerálů. Minerály neboli nerosty jsou stejnorodé homogenní útvary s pravidelným uspořádáním částic. Horniny jsou tvořeny zrny obvykle více nerostů, přičemž tyto nerosty mohou být v různých poměrech, mohou mít různý tvar a různou velikost, jsou tedy různorodé.¹²

Hornina vytváří horninový masiv, který teprve po odkrytí na povrchu je možné považovat za skalní masiv. Skálu vytvářejí až procesy proměny - vnitřních sil země (dynamika zemské kůry), vnějších sil prostředí nebo i působení člověka. Dynamickými procesy¹³ skály víc zanikají, než vznikají. Pozvolné formování skalních útvarů vlivem vody, větru a mrazu je nejčastější, ale i nejpomalejší.¹⁴ Příkladem skalní scenérie vytvořené člověkem jsou staré lomy. Po ukončení těžby, tak byly odkryty unikátní skalní tvary a vytvořeny nové nečekané hodnoty krajiny.¹⁵ To jsou jen některé příklady proměn kamene, kde je však možné najít jejich počátek?

¹¹ In Koukal,Z., Malina,J., Malinová,R., Tesařová,H.: *Člověk a kámen*, str.14.

¹² Existují i horniny tvořené jedním nerostem - *monominerální* - např. vápenec tvořen kalcitem - uhličitánem vápenatým.

¹³ gravitací, váhou horniny, rozšiřováním puklin či namáháním určitých míst, zemětřesením, tektonickými pohyby..

¹⁴ Trvá tisíce a statisíce let, př. pískovce v Českosaském Švýcarsku nebo Českém ráji, buližníkové skály v Divoké Šárce či národní parky amerického Západu a Středozápadu, kde vznikly skalní útvary neuvěřitelných forem a nesmírně monumentálních rozměrů.

¹⁵ př. Prokopské údolí, Amerika

2.1. PŮVOD KAMENE - NA POČÁTKU BYLO MAGMA

Vznik kamenů tedy znamená vznik hornin. Na jejich vzniku se podílejí horninotvorné minerály.¹⁶ Samotný původ hornin i horotvorných minerálů a jejich proměn je však spojen s tajemstvím opředeným kolem vzniku Země.

Co bylo na skutečném začátku, na nějž vlastně nemůžeme dohlédnout? Je pro nás příliš časově vzdálen nebo se odehrával příliš hluboko pod námi? Převažuje představa, že se Země (i další planety Sluneční soustavy) začala formovat, přibližně před 4,6 miliardami let, shlukováním úlomků původně chladné hmoty (obíhající kolem raného Slunce), která se až poté vlivem zahřívání počala tavit a vytvářet prvotní magma. Země rostla tím, že na sebe přilepovala veškerý materiál, který se nacházel v jejím okolí, zvyšovala svou hmotnost a pravděpodobně během zhruba deseti miliónů let dosáhla přibližně dnešních rozměrů, stala se chemicky různorodou planetou, v jejímž středu se nacházel kov a v horních vrstvách horniny.¹⁷ Zemské těleso bylo silně přehřáté a z pláště se uvolňovaly plyny¹⁸, které pak daly vznik prvotní atmosféře. Docházelo a stále dochází k chemickým a fyzikálním procesům, nejspíše podobným děním v jaderném reaktoru, při nichž se prvky spojují do jednoduchých i složitých sloučenin a formují se do určitých struktur. Vzniklo žhavotekuté magma, už v něm však byly obsaženy zárodky budoucích nerostů, které po utužení vytvářely prvotní horninu, horninový masiv.

I dnes je možné pozorovat, jak se prvotní kámen formuje, z hlubin Země stále proudí žhavá láva, sopky v některých částech světa jsou stále aktivní. Vznikají i stále nové sopečné útvary, nové hory i celé ostrovy. Zde je možné najít „pomyslný počátek proměn kamene“.

Jako je tajemstvím obestřen vznik života, obestírá tajemství i prapůvod kamene.

¹⁶ Jsou to ve většině případů pevné přírodní látky složené z atomů, vznikly geologickými procesy. Z celkového počtu 3000 minerálů, jich je 200 horninotvorných a jen 20 z nich má základní význam.

¹⁷ Došlo k procesu diferenciacie Země na zemské jádro a obaly .. nejtěžší prvky (nikl, železo) se vlivem gravitace soustředovaly do nitra Země a postupně dotvářely jádro, naopak lehčí prvky a jejich sloučeniny obalovaly sloučeniny a daly základ zemským obalům (zemskému pláští a kůře).

¹⁸ oxid uhličitý (CO₂), metan (CH₄), amoniak (NH₃), dusík, vodní páry a v neperné míře i kyslík.

(1) žhavá planeta

(2) Havaj - vulkáno park

(3) provazcovitá láva pahoe-hoe Havaj

(4) tuhnutí láva Havaj

2.2. VZNIK KAMENŮ - HORNIN JAKO VÝSLEDEK PŘIROZENÝCH PROMĚN

Podle způsobu vzniku je možné rozdělit horniny na **vyvřelé** (*magmatické, eruptivní*) - **magmatity, přeměněné** (*metamorfované*) - **metamorfity a usazené** (*sedimentární*) - **sedimenty**. Tyto tři skupiny hornin mohou mít v určitém případě zcela stejné minerální a chemické složení, ale zásadně se liší svým vznikem, přesto jsou mezi nimi časté přechody, někdy velmi úzké vztahy.

2.2.1. KAMENY Z MAGMATU A LÁVY - VYVŘELINY

Vznikají chladnutím křemičitanové taveniny, buď utuhne pod povrchem jako magma¹⁹, nebo se vylije na zemský povrch jako láva. Magma svým působením natavuje okolní horniny a vstřebává je - asimiluje je. Podle toho v jakých hloubkách a v jakých tělesech magma utuhlo, je možné rozdělit **vyvřelé horniny** na **hlubinné, žilné a výlevné**.

Žhavé magma má sice snahu stoupat k zemskému povrchu, ale z různých důvodů se k povrchu dostat nemusí. Buď ztratí svou pohyblivost, nebo nemá k dispozici zlomy a oslabené zóny, nebo se nemůže protavit příliš mocnou a odolnou nadložní horninou. Ve většině případů utuhne v houbce jako těleso **hlubinných vyvřelin**, dá tak vznik **žule** (*granitu, dioritu, syenitu, gabru,..*). To, že dnes máme na povrchu tolik těchto typů hornin, je způsobeno erozí a vrásněním.

Když těleso z hlubinných vyvřelin tuhne, shromažďují se v jeho svrchní části zvláště pohyblivé látky a tavenina bohatá plyny proniká nahoru a do stran do puklin, vyplňuje trhliny v zemské kůře a tuhne jako **žilná vyvřelina**. Část z nich je složením příbuzná mateřské hlubinné hornině, část se však může úplně odštěpit a mít složení odlišné. Od hlubinných hornin se liší tvarem a strukturou. Tuhne daleko rychleji, proto je větší část jejich hmoty obvykle jemnozrnnější. Velmi často má strukturu porfyrickou - vyrostlice křemene, živce či jiných minerálů, uložené v jemnozrnné základní hmotě. Někdy utuhnou tak rychle, že se krystaly nemají čas vytvořit a tavenina se promění ve sklo.

¹⁹ Magma je taveninou různých křemičitanů a těkavých kapalných a plyných látek, má kolem 1000 C°. Někde na hranici kůry a pláště se v hloubkách 30-70 km se hromadí tepelná energie.

Vznik *výlevných vyvřelin* můžeme pozorovat všude tam, kde jsou činné sopky. Magma se na zemský povrch dostává v podobě lávy vytékající z jícnu sopek a puklin. Láva tuhne v proudech, příkrovech nebo v kupách podle toho, jak je tekutá. Láva tuhne daleko rychleji než magma v hloubce, proto jsou výlevné horniny ze všech vyvřelin nejjemnozrnnější, často jsou dokonce tvořeny sklem. Ne každá výlevná hornina musí nutně vytéct v podobě lávy. Velká část magmatu utuhne ještě v tělesech sopek, zaplní nejasnosti v geologických formacích a někdy i nadzvedne zemský povrch. Tak vznikají ložiska *čediče (bazaltu)*, *riolitu*, *znělce (fonolitu)*, *andezitu*, či *tufy*²⁰ různé zrnitosti a složení ..

(5) hlubinná vyvřelina - žula

(6) žilná vyvřelina - vyrostlice křemene

(7) výlevná vyvřelina - tuf

²⁰ Vznikají různým způsobem - láva, která vytéká do vody, praská, granuluje a rozpadá se na úlomky. Na souši vytékají z jícnu sopky kusy lávy, urvané bloky ze stěn kráteru i jemný sopečný popel a prach. Tato směs se usazuje na stěnách sopky i dále od ní, na souši i pod vodou a nakonec se zpevní. Vznikne skupina hornin (tzv. *vulkanoklastické* nebo *pyroklastické*), jež tvoří přechod mezi vyvřelinami a sedimenty.

2.2.2. KAMENY Z KALU A PRACHU - SEDIMENTY

Usazeniny se na zemském povrchu hromadily po jednotlivých drobných částechkách, po tisíce a miliony let, a to nejvíce ve vodě. Vznikají rozrušením starších hornin, transportem materiálu a jeho postupným usazováním na různorodých místech, na jejich vzniku se podílejí také organizmy.

Jakmile se horniny, ať již vyvřeliny, metamorfity či dřívějších sedimenty, dostanou na zemský povrch, začnou podléhat zvětrávání a erozi - mráz a sluneční žár způsobují drobné prasklinky na povrchu, zamrzající voda je zvětšuje, při tání se povrch drolí, uvolňují se malá či větší zrna odnášená větrem. Při přívalových deštích či tání ledovců se splavují i větší kameny²¹, pobřežní skály jsou omílány příbojem. Vzniklá zrna, úlomky a částčky různé velikosti jsou vodními toky splavovány do moří a jezer, kde se postupně třídí a vrstvu po vrstvě hromadí. Zde se zpočátku tvoří nezpevněné materiály jako kal, bahno nebo písek, které se po řadě dalších procesů, za zvýšeného tepla a tlaku, zpevní a opět zformují v nové horninové masivy, změní se v soudržný kámen - utvoří se *usazená hornina - sediment*, jako *slepence*, *pískovce*, *prachovce* a *jílové břidlice*. Ještě dále od břehu doputuje jen velmi málo částček z pevniny, neboť během této cesty se usadí na dně i ty nejmenší z nich. Proto pochází velká část usazenin ze zbytků mořských organismů, které žijí poblíž hladiny a z uhličitanu vápenatého si vytvářejí schránky, krunýře a kostry. Z takovýchto usazenin posléze vzniknou *vápence*²², *travertiny*, *silicity* (*buližník*, *rohovec*, *pazourek*), *opuky* či *sádrovce*.

Charakteristická je vrstevnatost daná postupným ukládáním materiálu. Usazeniny pohltní a tedy i také uchovávají i celé lastury, kosti, listí, peří, a proto jsou cennými doklady minulosti Země.

(8) valounky vápence a slepence

²¹ Některé typy sedimentů jsou výsledkem činnosti ledovců. Různorodý materiál je transportován pohybující se ledovou masou a při její tání je doslova troušen daleko od místa zdroje a ukládán v podobě morén.

²² Tvoří je převážně minerál kalcit. Patří mezi nejdůležitější sedimenty, jsou strukturálně velmi pestré, existuje mnoho typů, bývají často různě zbarvené (černé, šedé, červené, žluté, zelené). Nejčastěji sedimentují v tropech a subtropích v mělkých mořích a teplých vodách, ve kterých je mnoho vápnatých organismů, některé čistě fosilní vápence jsou i starými korálovými útesy.

2.2.3. KAMENY PŘEMĚNĚNÉ - MATEMORFOVANÉ - METAMORFITY

„Vnitřní žár magmatu (tvárné hmoty, jádra zemské tělesnosti) působí u hornin metamorfózu - krystalizaci, vnitřní scelení a propojení původně toliko nahlučeného a slepeného. Metamorfóza zvyšuje uspořádání, zušlechťuje zemi.“²³

K metamorfóze hornin, vyřelých, usazených či jednou i víckrát přeměněných, dochází vlivem vysokých teplot a tlaků, vznikajících v různých hloubkách pod povrchem Země.²⁴ Jak růst teplot, tak růst tlaků závisí nejen na hloubce pod povrchem a zatížení nadložními horninami, ale i na přítomnosti žhavého magmatu a na tlacích při vrásnění a horotvorných pochodech. Při silných jednosměrných tlacích bez zvýšené teploty se horniny napřed drtí, teprve za vyšších teplot nastává rekrystalizace, proměna minerálů v nové (s odlišnými chemickými i fyzikálními vlastnostmi) a vznik usměrněných struktur (zrna se srovnají do určitého směru). Vznikají tak horniny, jako jsou *krystalické břidlice*²⁵, *mramory*²⁶ či *ruly*.

Přeměna hornin probíhá ve velkých hloubkách prakticky neustále. Metamorfóza je podobně jako zvětrávání, přizpůsobení hornin novým podmínkám. Dostanou-li se nerosty uvyklé podmínkám na zemském povrchu do míst, kde je stokrát větší tlak a dvěstěkrát vyšší teplota, stanou se nestabilními a mění se. Když se minerály změněné a uvyklé na podmínky nové dostanou zase na zemský povrch, opět se mění. Je to vlastně jedna z podstat proměn - koloběhu hornin a procesů vzniku zemské kůry.

(9) detail kresby mramoru

²³ In Neubauer, Z., Škrdlant, T.; *Skrytá pravda země*, str.125.

²⁴ Některé metamorfózy mohou proběhnout docela blízko zemského povrchu, jiné však i v hloubce větší než 10km. Výjimečně i na povrchu - např. při pádu meteoritu. Vznik metamorfitů vyžaduje teplotu nejméně 250-300°C a maximálně 700°C, pak už se horniny začínají tavit.

²⁵ Jejich souměrná břidličná rozpadavost je způsobena tzv. kliváží .. klivážové plochy vznikají při tektonických tlacích rekrystalizací a usměrněním jílových minerálů, případně i pouhým prasknutím horniny.

²⁶ Jde o přeměněný vápenec s téměř shodným složením jako vápenec sedimentární, ale je pevnější a masivnější.

2.3. NEUSTÁLÁ PROMĚNA - VĚČNÝ KOLOBĚH HORNIN

Horniny se neustále proměňují a vznikají nové, roztáčí se tak věčný koloběh - *horninový cyklus*. Jisté procesy - proměny dávají vznik určitým horninám, jiné zase způsobují jejich zánik a vznik jiných hornin.

Magmatity jsou považovány za prvotní, původní hmotu zemské kůry. V hloubkách na vyvřeliny působí velké tlaky a teploty, proto se měnily na *metamorfity*. Naopak, na zemském povrchu vyvřeliny zvětrávaly, jejich částice se postupně usadily a poskytovaly stavební materiál *sedimentům*. Vývoj však pokračoval. Mocnost sedimentů narůstala, kůra se prohýbala, zemské litosférické desky se nořily do hloubky, kde došlo k jejich roztavení v magma, ze kterého vznikla nová vyvřelina. Anebo vysoké teploty a tlaky proměnily sedimenty v *metamorfity*. Ty se po miliony let denudací²⁷ opět dostaly na povrch, zvětrávaly a tvořily se z nich nové *sedimenty*.

Sama existence vyvřelých a metamorfovaných hornin je signálem, že se Země v průběhu věků proměňuje. *„Přeměněné horniny, po nichž bezmyšlenkovitě chodíme, a skály metamorfovaných hornin, po nichž lozíme, mohly ve vzdálené minulosti začít svoji existenci jako úlomky zvětrávaných sutí, které se vrstvu po vrstvě hromadily v mořích podél okraje dávného kontinentu. Minerály, jež nyní obsahují, však jsou němými svědky jiného divočejšího stádia jejich minulosti: pohřbení (až do předpokládané hloubky dvaceti kilometrů) a silného zahřátí. K tomuto procesu často dochází během horotvorných epizod.“*²⁸

Všechny procesy se do nekonečna opakovaly a neustále probíhají. Dochází tedy k neustálému pohybu látek v rámci zemské kůry a svrchní části zemského pláště. Jde o věčný koloběh látek, který nejsme schopni v jeho nezměrném měřítku, v porovnání s délkou našeho života, nikdy celý postřehnout. Je nám dovoleno zahlédnout jen nepatrné množství z jeho proměn, projevů a podob.

²⁷ Obnažování podpovrchových hornin zemské kůry rozrušováním a odnášením hornin povrchových; snižování a zarovnávání zemského povrchu rozrušováním a odnosem.

²⁸ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.17.,18.

*Příroda je „neustálý tok změn
bez začátku a konce“.²⁹*

²⁹ In Stibral, K.; *Proč je příroda krásná?*, str.143. Pojetí přírody z čínské „*Knihy proměn*“.

3. PROMĚNY KAMENE V ŘÁDU PŘÍRODY - FYSIS ³⁰

*„Fysis je vše, co prochází rozením a umíráním, vznikem a zánikem.
K její přirozenosti patří změna, přeměna. Právě svou neustálou proměnou uskutečňuje svoji
bytostnou povahu nebo o ni usiluje.“ ³¹*

A tak i kámen, který se nám na první pohled může jevit jako pevná, stálá, neměnná hmota, je přirozeností neustále se proměňující, ať už vlivem vnějších sil prostředí či vnitřních sil země. Jako každá přirozenost tíhne k tvaru, který je pro něj charakteristický, ale současně ten jakýsi „ideální“ tvar uskutečňuje pouze v jakémisi náznaku. Tak třeba krystal křemene krystalizuje vždy v šesterečné soustavě, ale o tom, jak bude vypadat jeden určitý krystal, rozhoduje mnoho okolností. *„Každá přirozenost se řídí podle struktury svého okolí a také strukturu svého okolí ovlivňuje. Skrze tvar se tato přirozenost stává sama sebou a stává se přirozeností svého druhu.“ ³²*

Tak i kámen si utváří své vlastní místo v řádu přírody, ať už jej vnímáme jako samostatnou, svébytnou entitu či jako jednu z mnoha podob zemského živlu.

³⁰ fysis (řecky) - natura (latinsky) = příroda, přirozenost, povaha; vzrůst, podoba, tvářnost, bytnost, bytost

³¹ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.22.,13.

³² In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.88.,89.

3.1. ŽIVLY JAKO ARCHETYPY VZNIKU A ZÁNÍKU

Staří myslitelé chápali každou proměnu jako změnu (mísení) něčeho, co samo je stálé. Počátky (*archai*) všeho - základ, ze kterého všechny věci vyrůstají, z čeho na počátku vznikají a do čeho na konci zanikají, považují za způsob prvotní látky (*hylé*). Přirozenost takového počátku však neuvádějí všichni stejně. *Thales* se přiklání k živlové přirozenosti a říká, že je to *voda*, nemyslel však vodu v látkovém smyslu. *Anaximénés* za pralátku považuje *vzduch*. Pro *Anaximandra* je to *apeiron* (neurčenost, bezmezno), prohlásil „*neomezené za počátek všech jsoucn*“. Prvotní látka je chápána jako podloží *fysis*, podloží *vzrůstu* a *vyvstávání*, podle *Aristotela*. „*Látka se ukazuje jako podloží proměn přirozeností, jejich vznikání a zanikání; jako nezjevný základ individuální jsoucnosti. Ukazuje se jako možnost tvarů, možnost proměn a tíhnutí k tvarům.*“³³

Čtyři základní živly - *oheň (pyr)*, *voda (hydor)*, *vzduch (aér)*, *země (gé-gaia, chthón)* ... tyto prvky, principy, počátky, základy, kořeny všeho, byly považovány za neoddělitelné složky ... za nejjednodušší způsoby patrnosti přírody - *fysis*. „*Živly jsou elementárními podobami či aspekty jak vznikání, rození, povstávání, růstu, pohybu a proměny, tak vnímání. Živly jsou prvotní možnosti přírody... kořeny, počátky skutečnosti.*“ (Neubauer) Jsou bezmezné, neomezené, neohraničené, jsou tedy *aperatické* povahy - ničím se neřídí, jsou příčinami sebe sama.

Odkud se však vzala tato všeobecně rozšířená představa prapočátků, pralátky živelné povahy? Živly musely zanechat nesmazatelnou stopu v základech lidských zkušeností. Jejich archetypální představy musely odkazovat k počátkům, kořenům všeho ostatního, k nejjednodušším základům světa. A není se čemu divit, archaický člověk nepoznamenaný vědeckými objevy, plně patřící do řádu přírody, jistě zaznamenával projevy, procesy, jež kolem sebe každodenně vídal. Nějakým způsobem si je musel vysvětlit, dát jim určitý řád, jež by je vydělil z nepřehledného okolního světa. Proto asi živly, jako příznačné projevy přírody, vyvstaly jako základní archetypy³⁴ vznikání a zanikání.

³³ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.76.

³⁴ Archetypy - prapodoby, pravzory, praobrazy uvádějí duši do pohybu, zaměřují obrazotvornost (imaginaci) určitým směrem, regulují pozornost, jsou motivací vnímání, učení, myšlení, poznání, jednání, tvorby. Archetypy nejsou žádnými určitými, konkrétními obrazy či podobami; jsou bezčasé a skryté, tj. povstávají jen při „*probuzení*“. Projevují se spíše jako vrozené sklony k určitému typu představ a obrazů, které uvádějí při svém vynoření (aktivaci) duši či mysl do příslušných stavů, nálad, rozpoložení, citlivosti, zaměření a vnímavosti.

Archetypy živlů nepatří k podobám látek či složek, ale k podobám dějů - proměn, pohybů, projevů. V moderním člověku projevují živly svou archetypální povahu jen příležitostně a třeba fascinujícím dojmem, kterým na nás, příslušníky technické civilizace a obyvatele městských zástaveb, působí plápolající plameny ohně, bouřkové mraky, hřmící vodopád či vzdouvající se mořské vlny. To však platí jen pro vodu, vzduch a oheň, jak uvádí Neubauer. Já s tímto tvrzením však zcela nesouhlasím. Ano tato trojice živlů je charakteristická obdivuhodnou schopností od základů se měnit, proměňovat svou přirozenost neuvěřitelnou rychlostí. Naproti tomu většina proměn země je ve svém pohybu nepostřehnutelná, přesto se dají najít i výjimky jako např. prýstící láva z vulkánu. Možná nám pohled na ni nabourá ostatní nesporné archetypy země, jako je pevnost, neprostupnost, stálost či stabilita. Právě tyto vlastnosti zemi odlišují od zbylých tří živlů, jimž je připisována bezmeznost, neohraničenost, nestálost či ničivost.

Vynořuje se tak významový protiklad Země jako kosmické mocnosti a živlu zároveň, jež se v podobě našich vtištěných archetypů prakticky prolíná.

„Země znamená prostor ve smyslu sounáležitosti a stejnorodosti míst; dává záruku jednotného řádu, poskytuje „pevnou půdu pod nohama“ - základ stálosti a spolehlivosti,..“³⁵

³⁵ In Neubauer, Z.; *O přírodě a přirozenosti věcí*, str.43.

3.2. ZEMĚ JAKO KOSMICKÁ MOCNOST A ŽIVEL ZÁROVEŇ

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. A země byla houští a pouští a tmou nad propastí, a Duch Boží se vznášel nad vodami.

Řekl Bůh: Shromážd'te se vody, kteréž jsou pod nebem, v místo jedno, a ukaž se místo suché! ...

I nazval Bůh místo suché zemí, shromáždění vod pak nazval mořem. (Genesis 1, 1-2, 9-10)

„Země je lunem, z něhož člověk vzchází, hlubinou, ze které pochází, propastí, z níž vystupuje, základnou, po níž kráčí, úbočím, po němž stoupá k vrcholům.“³⁶

...dokavadž se nenavrátiš do země, poněvadž si z ní vzat. Nebo prach jsi a v prach se navrátiš. (Genesis 3,19)

Ano pro naši všední zkušenost je Země něčím pevným, stálým a spolehlivým. Místem, kde jsme se narodili, i jež nám dalo dar života. Místem poskytujícím nám obživu, které nám svou podstatou jistým způsobem dává pocit jistoty a bezpečí. Ale i místem, jež nás zpět pohltí do svých útrob v podobě nicotného prachu. Tak v nás vystávají hluboko uložené archetypy země pocházející již z archaických společností, pro něž byla Země dárkyní života - Matkou, Bohyní, Gaiou, posvátnou kosmickou mocností, již člověk uctíval. Viděl v Zemi podstatu a pevný základ, přisuzoval ji stálost, pevnost, tvrdost a neměnnost. I dnes v nás tyto archetypy ožívají. Zemi jako planetu, na níž jsme se narodili, ztotožňujeme s něčím hmotným, předmětným, konkrétním, s něčím, co už má nějaký tvar. Země poskytuje tvaru stálost ve smyslu nehybnosti a trvalosti, proto působí pevným dojmem.

Země jako živel však není nehybnou, neměnnou či stálou hmotou, je tak aperiatická a chaotická, jak jen živlu přísluší. Přírozeným pohybem zemského živlu je padání: pád, rozpad, propad, řícení, hroucení, sesouvání..., jak uvádí Neubauer.³⁷ Živel země je principem omezení - země sama „*sebe omezuje ve svém padání, sama si brání v bezedném propadnutí, stává se sama sobě podkladem*“. Na patrnost zemských útvarů - hor, skal, balvanů, sutí, dun, ostrovů, kráterů atd., podobně jako na vnitřní stavbu hornin (žilnatost, zrnitost, vláknitost), lze pohlížet jako na „*výsledek lomitého hroucení a následné opírání se lomů svými zlomy jeden o druhé, opakující se ve všech měřítkách a na všech*

³⁶ In Neubauer, Z., Škrdlant, T.; *Skrytá pravda země*, str.115.

³⁷ Své myšlenky dále dokládá na řeckém označení země - *chthón*, které poukazuje k zemským hlubinám, k bezednu podsvětí, propastnosti.

*velikostních škálách. Jakoby se do nekonečna opakoval stejný či obdobný obraz - hroucení se do sebe sama, které tím, že k němu došlo na všech úrovních najednou, se jakoby načas pozdrželo. Zemské útvary jsou přímou stopou bezedného sebepropadání, které se o sebe zastavilo.“*³⁸ Neubauer tento princip zemského živlu připodobňuje ke kamenům v klenbě, které tím, že padají najednou a opírají se o sebe těsně jeden o druhý, ji vlastně zpevňují.

To, že země dává svým tvarům pevnost, stálost, odolnost, nehybnost, plnost, neproniknutelnost,.. je také zásluhou zbylé trojice živlů. Voda zemi zvlhčuje a ta se tak stává živnou půdou či tvárnou hlinou. Teprve působením ohně a vzduchu nabývá její podoba, kterou země s vodou zaujala, pevnosti, stálosti, trvanlivosti a odolnosti, vlastností obvykle přepisovaných zemi samotné. Planeta Země s vtěleným zemským živlem je hostitelkou trojice živlů - vody, vzduchu a ohně, jež jsou zároveň i jejími spolutvárci.

Asi by mě nikdy nenapadlo o zemském živlu i jeho podobách přemýšlet jako o jakési „stavebnici“ složené z miliard a miliard „stavebních kamenů“, jež samotné jsou složené z dalších kamínků, a ty z dalších.., které jeden drží druhý, a tak společně tvoří pevnou, stabilní hmotu. Na Neubauerově myšlence je však něco pravdy, země je jistě složena z mnoha částic a ty jsou tvořeny z dalších a dalších, až bychom nakonec došli k jednotlivým atomům a jejich nedělitelným protonům a neutronům .., ale aby všechny částice mohly padat stejným směrem a nerozletěly se do všech možných koutů vesmírů, jsou zapotřebí i další síly, jako třeba zemská přitažlivost. Další paralelu této zajímavé myšlenky bychom jistě mohli najít i ve složité skladbě zemské kůry složené z litosférických desek, jež Zemi uvádějí v neustálé napětí.

Těžko však říct, zda je možné ztotožňovat Zemi jako planetu a zemi jako živel, přestože se v našich praobrazech tyto odlišné významy prolínají. Přesto jako bychom planetu Zemi a zemský živel považovali za jedno, ačkoli každé z nich jsou příznačné jiné vlastnosti. Myslím si však, že jedno od druhého oddělovat nejde, neboť právě my lidé jsme vnitřní síly Země, jež nejsme schopni ovlivnit, nazvali zemským živlem.

³⁸ In Neubauer, Z.; *O přírodě a přirozenosti věcí*, str.32.,30.

3.3. PROMĚNA PODOBY NEŽIVÉ PŘÍRODY - SYMBIÓZA ŽIVLŮ

Ačkoli je zemský živel v jistém smyslu odlišnou entitou, přesto „nežije“ sám o sobě, ale spolu se zbylými třemi živly - ohněm, vodou a vzduchem tvoří navzájem provázanou síť cyklických procesů přírody. Síť jevů, které jsou navzájem propojeny, závisejí na sobě, vzájemně se ovlivňují a společně tak proměňují a formují svět kolem nás. Tak například z kamene lze vykřesat oheň, ten je pak sycen vzduchem nebo naopak pohlcen vodou. Zdálo by se, že neřízený vliv ostatních živlů účinkuje na zemské podoby ničivě: i nejtvrdí kámen na vzduchu větrá a práchniví, voda působí měknutí, erozi a rozklad, oheň obrací zemi v popel, navrácí ji v prach. Avšak země samotná, je svého druhu „živou bytostí“, schopnou řídit při svých proměnách vzájemné působení živlů. Na svou sílu upozorňuje četným zemětřesením, vulkanizmem či horotvornou činností. Ve svých útrobách stále rodí žhnoucí magma a tak donekonečna obnovuje svou strukturu. Ta je pak na povrchu znovu vystavena účinkům ostatních živlů. Jde tedy o věčný zápas vnitřních sil (zemského živlu) a vnějších sil (vody, vzduchu a ohně). Živly tak spolu žijí v jakési symbióze, jejich vzájemným působením dochází k autoregulaci „neživé“ přírody, řídí podobu zemských tvarů i planety Země samotné.

3.3.1. PROMĚNY KAMENE PŮSOBENÍM ZEMSKÉHO ŽIVLU

Vznik i přeměna hornin je způsobena skladbou Země samotné. Země je rozlámána na obrovské kry - litosférické desky, jež leží na poloplastické vrstvě svrchního pláště (*astenosféře*). Nitro Země je pevné, avšak i horké, což umožňuje jeho deformaci i pomalý pohyb hmoty. Desky nejsou v klidu, ale neustále se vůči sobě pohybují (*desková tektonika*³⁹), a uvádějí tak zemský povrch v neustálé napětí. „Desky tvoří na povrchu Země skládačku a jejich hranice tvoří rozpínající se hřbety, zóny subdukce a srážek nebo transformní zlomy. V oblasti hranice se vyskytují systémy oceánských hřbetů, rozprostřené po celém světě, nejvyšší hory i nejkrásnější a nejnebezpečnější sopky.“⁴⁰ Většina geologických dějů se tedy odehrává právě u hranic desek, kde vnitřní síly země způsobují vulkanismus, zemětřesení, horotvornou činnost, metamorfni pochody a dokonce i vznik mnoha typů ložisek nerostných surovin.

³⁹ Na některých místech, v *riftové zónách*, se desky od sebe oddalují a narůstají tak o materiál, jenž vzniká na hranici jejich rozbíhavého pohybu. Na jiných místech, v *subdukčních zónách*, se desky srážejí, což má obvykle za následek, že se jedna deska podsouvá pod druhou a mizí v nitru Země. Na třetím typu míst, v *transformních zlomech*, po sobě desky kloužou a podél hranice se obrušují.

⁴⁰ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.86.

Endogenní síly zemského živlu hýbou obrovskými masami hornin, zdvihají je, přesouvají na ohromné vzdálenosti v podobě příkrovů, pohybují kontinenty (*orogeneze - vrásnění* ⁴¹). Ač je to neuvěřitelné, v přírodě můžeme pozorovat plastické zprohýbání a prohnětení minerálů a hornin, o nichž víme, že se za normálních podmínek chovají křehce. Děje se tak v důsledku působení všesměrného horninového tlaku a vysokých teplot ve větších hloubkách pod zemským povrchem. Dochází tak k pomalému procesu deformace, měřenému na tisíce let, jenž dává vznik *puklinám, zlomům a vrásám*.

(10) vrásy - Soutěska Samaria, Jižní Kréta

(11) Klučevskaya Sopka (4750m), Kamčatka

(12) Mount Everest

⁴¹ Trvá desítky milionů let, v historii země několikrát opakovala v *orogenních cyklech*.

3.3.2. PROMĚNY KAMENE PŮSOBENÍM ŽIVLŮ - VODY, VZDUCHU (VĚTRU) A OHNĚ (SLUNCE)

Tvář kamenů, skal, hor i celé krajiny kolem nás je výsledkem neustálého souboje živelů - vnitřních (endogenních) a vnějších (exogenních) sil. Endogenní síly pocházejí ze zemského nitra, exogenní řídí exogenní pochody .. činnost vody, větru, sněhu, ledu, změn podnebí apod. Potřebnou energii pro tyto procesy dodává oheň - sluneční záření. Vnější síly živelů neustále obušují vysoké kopce, zanášejí a modelují údolí a snaží se zakrýt to, co vytvořila země.⁴²

Eroze, zvětrávání, vymílání, obušování,... sice především srovnává zemský povrch, ale může se stát i významným činitelem při tvorbě skalních stěn a věží. Při utváření reliéfu je nejvýznamnějším činitelem vodní živel. Vodní toky pomalu zahlubují koryta a ze svého okolí postupně modelují kopce a skalní útvary.⁴³ Významné jsou i horské ledovce, které formují horská údolí, ohlazují a obušují horninový podklad, jsou schopné vylamovat horninové bloky z podkladu a svým pohybem neustále stěhují obrovské množství materiálu a ukládají ho v podobě morén. Vítr, jako síla vzdušného živelu, zase svým působením obušuje vše, co mu přijde do cesty a přenáší materiál z místa na místo.

„Z hlediska geologického času jsou pomíjivé i velkolepé horské hřebeny, neboť se stávají obětmi pomalé, avšak trvalé eroze, která provází jejich zdvih od začátku až do konce. Tím jsou postupně opotřebovány a otupěny. Pohřbený sediment, z něhož je nyní přeměněná či vyvřelá hornina, je tímto procesem znovu vyzdvižen na povrch. Takové to cykly (eroze, usazení a vyzdvižení horstva) jsou přirozenou součástí fungování Země, jejich měřítko, ačkoli jsou příliš vzdálena možnostem lidského pozorování - jsou jasně zaznamenána v horninách.“⁴⁴

„Zvětrávání je proces, který kámen ničí, ale zároveň kámen tvoří.“⁴⁵

⁴² Podíl horstva či planin nám poví, které ze sil zrovna vítězí.

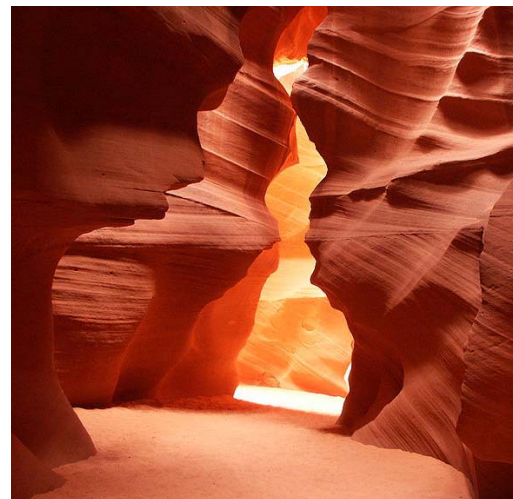
⁴³ Př. skalní věže Českého ráje, jež původně představovaly písčité mořské dno, které po ústupu moře a zpevnění pískovce proměnila voda.

⁴⁴ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.18.

⁴⁵ In Koukal, Z., Malina, J., Malinová, R., Tesařová, H.: *Člověk a kámen*, str.85.

(13) Hrubá skála, detail zvětrávání pískovce

(14) Malý antilopí kaňon, Colorado

(15) Grand Kaňon, Colorado

3.4. ZEMĚ JAKO PROVÁZANÝ SYSTÉM ŽIVÉ A NEŽIVÉ PŘÍRODY

Nesouhlasím zcela s názorem, jenž považuje Zemi za mrtvou planetu, vytvořenou z neživých skal, oceánů a atmosféry, pouze životem obydlenou. Je mi blízká spíše teorie Gaia ⁴⁶, podle níž je planeta Země „skutečný systém, zahrnující všechny život a veškeré prostředí těsně svázané v jednu autoregulující entitu.“⁴⁷ Podle mého názoru živá a neživá příroda neexistuje vedle sebe odděleně, ač jistě vykazuje odlišné znaky, přesto společně tvoří těsně provázanou síť jevů a pochodů, jež se navzájem ovlivňují. A právě teorie Gaia ukazuje na těsné propojení mezi živými složkami planety - mikroorganismy, rostlinami a živočichy - a složkami neživými - horninami, skalami, oceány a atmosférou. Ačkoli například horninové cykly trvají stovky milionů let, kdežto organismy, které na nich žijí, mají jen velmi krátkou délku života.

“Živé bytosti pocházejí z hornin a v horniny se opět obracejí.” (Stephan Harding)

„Život ve skutečnosti vytváří a mění prostředí, ke kterému se adaptuje. Prostor pak zpětnovazebně působí na život, který se v něm rozvíjí a roste. Jde o stálé cyklické interakce.“ ⁴⁸

Kdyby totiž Země neměla své autoregulační mechanismy, jistě by nepřežila ničivé působení lidských bytostí povýšeně se stavících nad celou přírodu - fysis. Jistě by také neexistovala paměť krajiny, tedy schopnost narušeného prostředí, ať už necitlivými zásahy člověka nebo přírodními katastrofami, se jistým způsobem navracet do své původní přirozené podoby.

⁴⁶ Z druhé poloviny 20. století, autorů chemika Jamese Lovelocka a mikrobioložky Lynn Margulisové

⁴⁷ In Capra, F.: *Tkáň života*, str.102.

⁴⁸ In Capra, F.: *Tkáň života*, str.196.,105.

3.5. KÁMEN - VÍC NEŽ JEN JEDNA Z PODOB PROMĚN ZEMĚ

Možná je kámen, jen kusem horniny - sedimentu, vyvřeliny či metamorfitu, odloučené od původní horninové masy. Možná je tedy přítomným stádiem na cestě věčných proměn, na cestě horninového cyklu, koloběhu minerálů. Nebo snad jednou z podob zemského živlu či produktem působení čtveřice živlů.

Při podrobnějším zkoumání struktury a textury kamene lze přímo vidět, jak se hrany zlomů samy opět skládají ze zlomů, zrna z ještě drobnějších zrn. Tak i pevnému, odolnému kameni je charakteristická lomivost, zrnitost, vrstevnatost, opakující se daleko za práh rozlišitelnosti. „Každý lom je složen z lomených čar a každé zrno je samo zrnité.“⁴⁹ Tak také pro něj, tak jako pro živel země, je příznačný zastavený pád o sobě vlastní hrany zrn.

Na jeho charakteristickém tvaru a jeho vlastnostech se však podílí mnoho činitelů. Tak jako se trojice živlů - voda, vítr, oheň - podílí na podobě Země, zrovna tak se podílí i na podobě samotných kamenů. V zemi byl zkut z vnitřního žáru - ohně samotné země, jenž mu dal po vychladnutí prvotní podobu. Vložil v něj pevnost, trvalost, neprostupnost, nezničitelnost,.. Uložen v zemi vstřebával v sebe vodu, stával se vláčnějším, zranitelnějším, ale zralým. To jistě zná každý, kdo měl možnost ze země vylomit kámen.⁵⁰ Pak už jen záleží, zda na povrchu podlehl dříve vodě, větru nebo ohni. Oheň, žár a teplo vydávané sluncem, jej znovu vypálilo v pevnou, trvanlivou, odolnou hmotu. Ošleháván větrem mohl nabýt ještě větší pevnosti, neboť vítr obrousil a odnesl všechna jeho ještě nezpevněná zrnka. Nebo se z něj pomalu stala narušená zvětralina. Vodou je omílán, vymílán, zbavován pevnosti, měkne a rozpadá se, eroduje. Zrovna tak a ještě prudčeji a rychleji působí led. Jeho přirozená proměna v prach a kal je nezadržitelná a neovlivnitelná.

Tyto zemské útvary jsou tedy výsledkem nahodilosti. Jejich vznik, tvar i složení je dílem náhody, neboť není možné předem určit, co, kdy a jak se stane s jejich podobou. Přesto z hlediska teorie Gaia, k níž se přikláním, mají i kameny - horniny své nezastupitelné, významné místo v řádu přírody - fysis.

Zrovna tak pro mnoho lidí je něčím víc, než jen pouhou hmotou - kamenem. „I tatáž věc se někdy může v jiných souvislostech ukázat jinak.“ (Zdeněk Kratochvíl)

⁴⁹ In Neubauer, Z.; *O přírodě a přirozenosti věcí*, str.123.

⁵⁰ I každý kamenosochař má rád kámen čerstvě vylomený ze země - v lomu, uzrálý, jenž se dobře opracovává, daleko lépe než kámen, který je již léta vyňat ze země, jež je tvrdý, netvárný.

4. PROMĚNY VNÍMÁNÍ FENOMÉNU KAMENE

4.1. PROCESY PROMĚN JAKO PŘÍBĚHY ULOŽENÉ V KAMENECH ... ČTENÍ Z KAMENŮ A SKAL

„Nepotkali jsme se nikdy s mamuty nebo druhohorními ještěřy, ale sdílíme s nimi stejný prostor, i když odlišný čas. A do minulosti se dá putovat nejen strojem času, který ještě nikdo nesestavil, ale také meditací nad horninami, které krajinu vytváří.“⁵¹

Kameny mohou vyprávět *„V jednotlivých sedimentech je uloženo tajemství věků“* (Jiří Kolbaba)

„Když otvíráám kámen, už když si ho nechám v lomu vylomit, jako bych se vydal na cestu do minulosti. V kameni jsou petrifikované příběhy, které se už udály. Po odlomení a zvláště po vyleštění tvrdého kamene mám pocit, že vidím do větší hloubky a rozeznávám větší detaily. Hvězdář se dívá do hloubky vesmíru a je zajímavé, jak často jsou obrazy objevující se uvnitř kamene podobné těm, které on zahlédne v minulosti vesmíru.“ (Zdenek Hůla)

Jak je vůbec možné seskládat z pouhého kamení a skal příběh o tom, co se odehrálo před mnoha miliony let?⁵²
„Země byla během své existence svědkem neobyčejných proměn. Nejvíce poznání vychází ze studie hornin, které jsou doslova zapisovateli historie Země a záchytným bodem, jenž umožňuje pohled do minulosti.“⁵³ Je neuvěřitelné, co všechno lze z kamenů vyčíst, jaké příběhy proměn v sobě ukrývají. Můžeme číst příběhy minulosti i příběhy, jež se odehrávaly stovky kilometrů pod povrchem země. Kameny jsou nositelé stop dávných proměn, jsou pamětí minulosti.

Z počátku vše nebylo tak jednoznačné. Vedl se spor o to, zda svět vznikl za šest dní rukama stvořitele před nějakými pěti tisíci lety, nebo zda se po statisíce let dramaticky vyvíjel neuvěřitelnými oklikami až do současného stavu. *„Studium geologických vrstev, které zprvu marně hledalo stopy biblické potopy, tak objevilo stopy kosmických událostí a katastrof, klimatických změn i vlastní tektonické a vulkanické činnosti Země. Připomíná tak letokruhy na řezu kamene, stopy střídání léta a zimy, případně let příznivých a méně příznivých.“⁵⁴*

⁵¹ In Cílek, V.: *Krajina vnitřní a vnější*, str.8.

⁵² Interpretce toho, co nám kameny říkají, vyžaduje hluboké teoretické znalosti z geologie a zkušenost s uvažováním přímo v terénu.

⁵³ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.14.

⁵⁴ In Sokol, J.: *Čas a rytmus*, str.198.

4.1.1. PROMĚNY VE SKALNÍCH STĚNÁCH - PŘÍBĚHY ZKAMENĚLIN

„Geologická minulost od kambria až po dnešek je nerozlučně spjata s vývojem života na Zemi. Příběh tohoto vývoje - proměn vyprávějí zkameněliny zachované v usazených horninách. Jeden jediný geologický profil, např. skalní stěna, může obsahovat tisíce nebo dokonce miliony let nepřerušného ukládání: nejstarší vrstva je vždy vespod, nejmladší nahoře. Držet v rukou 500 milionů let starý kámen, vytesat z něj zkamenělinu dosud neznámého tvora a snažit se představit si svět, jenž má půl miliardy let .. přesně to dělají paleontologové.“⁵⁵ A člověk tím může být jen fascinován, obyčejný kámen se najednou promění v něco, co má pro nás najednou úplně jinou hodnotu.

I já jsem to zažila na jednom svém putování krajinou. Objevila jsem třetihorní vápencovou sladkovodní skalní stěnu, v níž na první pohled nebylo nic neobvyklého, při bližším zkoumání se mi ukázalo, jak sediment uchoval schránky vodních živočichů. Spatřila jsem jednu, pak další a nakonec se ukázal celý dlouhý pás usazených zachovalých schránek. Říkala jsem si, co se asi v té době stalo. Musela to být doba, kdy žilo velké množství živočichů, kteří v ten samý časový úsek vyhynuli a zanechali za sebou nesmazatelnou stopu v této skalní stěně, která se neopakuje v žádné jiné geologické vrstvě pod ani nad. Mít však znalosti geologa a paleontologa, jistě bych vyčetla víc.

Takových skalních stěn, geologických vrstev i jedinečných stop minulosti by se jistě dala najít celá řada, každá z nich však skrývá svůj vlastní jedinečný příběh proměn kdysi živého v kámen.

(16) Vápencová třetihorní sladkovodní stěna nedaleko obce Dubčany (u Žatce) - detaily zkamenělin schránek živočichů

⁵⁵ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.106.,107.

4.1.2. PROMĚNA V KÁMEN - PŘÍBĚH ZKAMENĚLÉHO LESA

Někdy se dřevo přemění v pevný, času odolávající kámen. Zkamenělé dřevo si svůj tvar zachovává do naprostých detailů, jako jsou letokruhy či vlákna, bez ohledu na to, že celulóza a další jejich někdejší složky byly už zcela nahrazeny oxidem křemičitým, tedy sloučeninou, která vytváří běžný minerál křemen. Jsou však potřeba určité podmínky, aby k této neuvěřitelné proměně vůbec mohlo dojít. Živá rostlina se promění v neživý kámen, a tak přestože žila před mnoha miliony let, nese s sebou, podobně jako zkameněliny živočichů, známky původního života až do dnešních dnů. Vznikne tak přírodní unikát, jichž není na světě mnoho.

Příkladem je zkamenělý les ze západní části řeckého ostrova Lesbos, který začal vznikat před 20 milióny lety, když při mohutném sopečném výbuchu byly lesní porosty zaplaveny lávou, kamením a sopečným prachem. Po vychladnutí pak kmeny stromů zkameněly. Působením dešťů a seismickou aktivitou se mrtvý les prodral na povrch. Množství zkamenělých stromů i s jejich kořenovými systémem poskytuje důkaz, že tyto stromy zkameněly ve své původní poloze. Jsou tu zbytky stromů obřích sekvojí. Na některých torzech jsou patrné i nejjemnější detaily, jako třeba letokruhy. Velká část lesa však stále zůstává pohřbena pod nánosy lávy a půdy. Kámen jako *nositel původního života*, tak nabyl touto proměnou nového významu.

(17) detaily zkamenělého dřeva

(18) zkamenělý strom - Lesbos

4.1.3. PROMĚNY PŮSOBENÍM LEDOVCE - PŘÍBĚHY UNESENÝCH KAMENŮ

Doby ledové zanechaly výrazný záznam v horninách. Velké ledovcové štíty, které periodicky pokrývaly velkou část severní polokoule, za sebou zanechaly nesmazatelné stopy. Proměnily ráz krajiny k nepoznání, daly vzniknout nesčíslným jezerům a podílely se na vzniku jednoho z nejcennějších zdrojů - usazenin písků a štěrků.

*„Ledovce se pohybovaly od místa své největší tloušťky svou vlastní vahou a krajinu doslova „hoblovaly“, at' už šlo o veškerou existující půdu či část podložních hornin. Na spodní straně s sebou nesly úlomky hornin a štěrk, takže fungoval jako obrovské pláty smirkového papíru, jež byly přitlačeny na krajinu. Někde ohlazovaly vrcholky kopců, jinde - pokud byly tvořeny tvrdšími horninami a obklopeny měkčími, které byly ve větší míře odnášeny - je zdůrazňovaly. Stopy po škrábání a obrušování jsou patrné dodnes.“*⁵⁶ V podobě rýh a žlábků, jež mohou být několik centimetrů, ale i několik desítek kilometrů široké. Když v meziledových dobách začal ledovec opět tát, všechno - veškerý písek, štěrk či rozemleté horniny stejně jako bludné balvany - bylo z ledu osvobozeno a pokrylo velkou část někdejší ledové krajiny ledovcovým tillem⁵⁷ v podobě roztroušených usazenin a morén⁵⁸. Podobné usazeniny můžeme vidět u současných ledovců. Často v krajině můžeme narazit na kameny, které jakoby sem ani nepatřily, jsou to *bludné balvany (eratika)*. Vzhled těchto kamenů se neshoduje s místním horninovým podložím. Může jít třeba o velký kus žuly v oblasti, kde jinak nelze najít jinou horninu než vápenec. Proto mě ani nepřekvapuje, že si jejich vznik lidé v minulosti spojovali s pověstmi o činnosti různých nadpřirozených bytostí.

Proměny způsobené činností ledovce, tak v horninách zanechaly stopy, jimiž pro nás svým objevením kameny nabývají nového rozměru a hodnot ... jsou *paměť proměn minulosti*.

⁵⁶ In Macdougall, J.D.: *Stručné dějiny planety Země*, str.213.

⁵⁷ Till je nevytříděnou směsí materiálu od jemnozrnného jílu a částecek půdy přes štěrčík až po balvany.

⁵⁸ Morény jsou výrazné kupy či hřbety tvořené tillem, které obvykle vznikají na okrajích ledovce. Jejich velikost je určitým měřítkem obřích rozměrů ledovců.

(19) rýhy - stopy ledovce ve vápencové skále, Schafberg, Rakousko

(20) Bludný balvan, u Obertraunu, Rakousko

4.1.4. PŘÍBĚH JEDNÉ Z MNOHA PROMĚN

*„Žádná věc není na světě jinak než někde a někdy, v nějakých okolnostech
- a nemůže být bez svého příběhu.“⁵⁹*

I oblázek z potoka má svůj vlastní příběh proměny. Možná se zrodil v hlubinách v podobě tuhajícího magma a po miliony let byl součástí obrovské horninové masy. Ta se postupně vlivem geologické činnosti dostala na zemský povrch, kde na ni začaly působit vnější síly. Podlehla zvětrávání a erozi - mráz a sluneční žár způsobil drobné prasklinky na jejím povrchu, zamrzající voda je ještě více zvětšovala. Při tání se pak začal její povrch drodit, uvolňovala se malá i větší zrna. A možná tam někdy se z původně pevné masy horniny oddělil větší kus, jenž pak byl dále obrušován a odnášen pohybujícím se ledovcem do údolí. Voda ho splavila ještě níž a usadila v korytě potoka, kde síla vodního toku a skladba okolních hornin stvořila jeho dokonalý tvar. Zde však jeho příběh nekončí, oblázek se může dále proměňovat až se nakonec usadí v sediment ... nebo jej někdo zvedne, vytrhne z přírodních souvislostí a dá mu nový význam i funkci...

⁵⁹ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.44.

4.2. PROMĚNY V ČASE - ČLOVĚK A KÁMEN - KAMENNÁ MINULOST I PŘÍTOMNOST

Jak ke kamenům lidé v různých dobách přistupovali, co pro ně kámen znamenal, jak se toto jejich vnímání proměňovalo či naopak opakovalo a přetrvalo do dnešních dnů? Zajímá mě hledání vazeb a paralel v rolích, hodnotách i užití kamenů v průběhu věků. Tedy jakýsi pomyslný koloběh ve vnímání kamene v minulosti i dnes.

Kámen jako hornina je tu od pradávna, jeho vznik je spojen s počátky samotné Země. Je všude kolem nás, i když si ho neuvědomujeme, často přehlízíme. Pokládáme jej za něco přirozeného, co existuje, aniž tomu přikládáme zvláštní význam. Stojíme na gigantických horninových masách, obklopují nás úchvatné kamenné monumenty, jako rozeklané horské hřbety, vysoké i nízké kužely sopek, ostré i oblé skalní věže, obří balvany či různobarevné omlété oblázky a valounky. Vnímáme je však většinou pouze tehdy, když je vidíme, dostanou-li se do ohniska naší pozornosti. Již od dávných dob si jich člověk všímá, pozoruje, prohlíží, zkoumá, používá, přetváří ..

4.2.1. MAGIE A MOC KAMENE

Dalo by se říct, že život člověka v době kamenné na kameni bezprostředně závisel. Kámen byl první přírodninou, kterou začal vědomě vyhledávat a opracovávat. Stal se mu nejen nástrojem a zbraní, ale i magickým předmětem.

Člověk přírodu vnímal od samého svého vzniku, i když zpočátku instinktivně a neuvědoměle. Vše co potřeboval k životu, si musel vzít z přírody přímo a sám, příroda ho také mohla zahubit. Důležité pro něj bylo přežít, tedy zajistit úspěšný lov - potravu i přivést na svět zdravé a silné potomstvo - zajistit pokračování rodu. Člověk si počal uvědomovat svou existenci a její konečnost. K zajištění svých potřeb využíval magie a rituálů spojených s různými předměty s vtištěnou magickou mocí. Kameny, oblázky, skály i další přírodniny začaly podněcovat rozvoj logického myšlení a představivosti. Člověk v nich spatřoval významné výjevy z každodenního života - lovená zvířata, zvířecí i lidské tváře, lidské postavy. Uvěřil, že mu obraz pomůže získat skutečné zvíře, proto tyto předměty sbíral a přinášel do svého sídliště. Později už mu nestačil samotný tvar kamene, ale protože pro něj nebylo složité jej opracovat, záměrně zvýrazňoval svou představu zvířete nebo člověka. Vznikly tak první sochařské umělecké předměty (zoomorfně a antropomorfně tvarované kameny), jež měly prvotně magický význam.

„Člověk svým úsilím přinutil kámen, aby splnil požadovanou funkci, a nyní jej nutil, aby vyjádřil požadovanou představu.“⁶⁰ Inspirací byl na jedné straně hlad, strach a neúspěšný lov a na straně druhé přivolání štěstí a úspěchu. Když pravěcí lovci či šamani vykonali magický rituál související s tvorbou sošek (maleb, rytin), věřili, že tak zabezpečí úspěšný lov i zajistí existenci a zdatnost potomstva. Šamanismus pravěkých lovců tedy závisel na víře, že obrazy vyvolané během obřadního rituálu mohou ovlivnit průběh každodenních událostí.

(21) kamenná hlava

„Nezpracovaný produkt přírody nebo předmět upravený člověkem získává svou realitu, svou totožnost jedině potud, pokud se podílí na transcendentální realitě.“

Kameny tedy nabývají hodnoty, jestliže se určitým způsobem podílejí na realitě, která je přesahuje. „Mezi nesčetnými kameny se jeden kámen stane posvátným - a tedy je okamžitě prostoupen bytím - protože reprezentuje určitou hierafanii⁶¹ nebo je připomínkou nějakého mystického aktu apod. Předměty působí jako nádrž cizí síly, která ho odlišuje od jeho prostředí a uděluje mu smysl a hodnotu. Tato síla může spočívat v jeho podstatě nebo jeho formě, je přenosná pomocí hierofanie nebo rituálu. Tak se určitá skála stane posvátnou; ale i tím, protože její existence je hierofánií: je nezranitelná, nestlačitelná, je něčím čím není člověk ... odolává času, její realita se umocňuje trváním. Kámen jedna z nejobyčejnějších věcí na světě, může být povýšen a označen za drahý, což znamená, že může být jen zásluhou své symbolické formy nebo svého původu nadán magickou nebo náboženskou silou: „povětroň“, o němž se předpokládá, že spadl z nebe, perla, poněvadž pochází ze dna oceánu.“⁶²

⁶⁰ In Malina, J.: *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*, str.78.

⁶¹ výraz Marcela Eleadeho - zjevování posvátného

⁶² In Eleade, M.; *Mýtus o věčném návratu*, str. 9.-10.

Proto je také, v podobě našich archetypálních představ, kámen spojen s něčím posvátným, magickým, s něčím co má určitou moc. Tyto archetypy se v nás ozývaly v různých dobách a jistým způsobem jsou v nás uloženy i dnes. Byly však spojeny s rozdílnou hierofánií, tedy na základě odlišných sociokulturních hodnot dané společnosti se proměňoval i charakter „zjevení posvátného“. Příklady uvádí Frazer ve „*Zlaté ratolesti*“.

„Podle zásad homeopatické magie, tedy na základě zjevné podobnosti, mohou neživé věci šířit kolem sebe požehnání nebo kletbu podle své vlastní přirozené povahy.“

*„Bráhmanského chlapce postaví při iniciaci pravou nohou na kámen a přítomní opakují slova: „Postav se na tento kámen a jako kámen buď pevný“; a stejným obřadem, provázeným stejnými slovy, prochází bráhmanská nevěsta při svatbě.“*⁶³ Rozšířený zvyk přísahat na kámen je z části patrně založen na víře, že síla, odolnost a pevnost kamene dodává přísaze neporušitelnost a stálost.

Všechny kameny mohou být obdařeny magickou silou plynoucí z jejich společných vlastností váhy, pevnosti a trvalosti. Jen některým z nich je přikládána zvláštní magická moc na základě jejich individuálních, specifických vlastností daných tvarem a barvou. *„Peruánští Indiáni používají určitých kamenů k rozmnožování kukuřice, jiných pro růst brambor a opět jiných k množení bravu. Kameny, které působí na růst kukuřice, jsou opracované do podoby kukuřičných palic a kameny určené k množení bravu mají tvar ovce.“*

„V některých částech Melanésie panuje stejná víra, že určité posvátné kameny jsou obdařené kouzelnou mocí, jejíž charakter odpovídá tvaru kamene. Tak kus ohlazeného korálu na pláži se často překvapivě podobá plodu chlebovníku. Když tedy muž na Banksových ostrovech takový korál najde, položí ho ke kořenům některého svého chlebovníku v očekávání, že kámen přiměje tento strom k velké úrodě plodů. A podobně kámen, který příroda ozdobila kroužky, má přinést peníze.“

Předkové pokládali magické vlastnosti drahých kamenů za velmi důležité. Předpokládá se, že takové kameny byly používány jako amulety dávno předtím, než začaly sloužit jako pouhé ozdoby - šperky. Každý kámen, na základě jeho poznaných vlastností sloužil k jinému účelu. *„Řekové dali kameni s kresbou v podobě stromu jméno podle stromu achátu a věřili, že budou-li takové dva drahokamy přivázány k rohům nebo na šíji dobytčete táhnoucího pluh, zaručí hojnou úrodu. Znali také mléčný kámen, který je zaručeným prostředkem k bohaté laktaci, jestliže jej ženy pijí rozpuštěný v medovině. Ke stejnému*

⁶³ In Frazer, J.G.: *Zlatá ratolest*, str.35.

účelu užívají mléčný kámen ženy na Krétě a Melu i dodnes. Řekové věřili, že jeden léčí hadi uštknutí, proto jej také pojmenovali ofités (hadec). Vínově zbarvený ametyst dostal své jméno, které znamená „neopilý“, na základě předpokladu, že svého nositele zachová střízlivého; a dvěma bratrům, kteří si přáli žít ve shodě, se radilo, aby u sebe nosili magnetovec, který dvojici táhne dohromady a jistě zabrání každému nedorozumění.“⁶⁴

I dnes je jistě člověk nadán obrazotvorností podobnou pravěkému člověku nebo příslušníku odlišných kultur, jen je veden jinými, v mnohém bohatšími předobrazy. Neboť jsme obklopeni rozmanitějšími věcmi než archaický člověk. A tak jsme schopni v kamenech a samozřejmě i dalších přirozenostech, které nás obklopují (např. v mracích), rozpoznat nejen tváře a postavy lidí a zvířat či obrysy rostlinných těl, ale i výtvary naší technické civilizace. Jistě záleží na míře naší fantazie. Přesto si myslím, že se v nás ozývají spíše hluboko uložené předobrazy z přírody, jakoby se v nás probouzel pravěký lovec snažící se alespoň na chvíli vymanit z přetechnizovaného světa a vrátit se tak zpět do luna přírody. A tak se i pro nás mohou kameny, prostřednictvím těchto obrazů, stát posvátnými, magickými. Právě tyto obrazy viděné v kamenech je znovu vytrhnou z jejich běžně vnímané reality obyčejného kamene. A i když se už v nás dnes neprobudí jejich prapůvodní magický význam, moc ovlivnit běh našich každodenních událostí, postačí nám jejich nové hodnoty jako krása či zdroj inspirace.

Posvátné a magické pro nás mohou být dnes také kameny na základě svého původu, vzniku i vzhledu. Ať už výše zmíněné meteority, kameny spadlé z nebe⁶⁵ či perly rodící se v mořských hlubinách, ale také drahokamy, kameny obdařené neobyčejnou krásou, rozmanitou barevností, čistotou, průhledností, leskem a třpytem, jež se vyskytují v přírodě poměrně vzácně. Dnes stejně jako v minulosti se jimi lidé zdobí, ale také jistým způsobem přetrvává víra v jejich tajemnou, magickou moc a zázračné léčebné schopnosti.⁶⁶ Zda se připojíme k této víře, v kameny vysílající jakousi energii - vibrace, které mají blahodárný účinek, záleží na každém z nás. Přesto jistě skoro každý z nás měl na krku kámen - svůj talisman - amulet, který nám měl přinést štěstí, dodat sílu, zajistit ochranu i zdraví. Víra v nadpřirozené síly nás, ač se tomu bráníme, provází odnepaměti.

⁶⁴ In Frazer, J.G.: *Zlatá ratolest*, str.36.-37.

⁶⁵ Podobného původu jsou i vzácné *vltavíny* patřící mezi tzv. tektity, což jsou horninová skla vzniklá při impaktu - nárazu kosmického tělesa do Země. U některých z nich je znám i meteoritický kráter, z jehož vystříknutého materiálu vznikly (např. naše vltavíny pochází z kráteru

⁶⁶ V moc kamenů věřili lidé zvláště ve starověku (př. Egypt - lapis lazuli), ve středověku (alchymie) či východní kultury (alternativní léčitelství)

4.2.2. VZTYČENÉ KAMENY

„Co je společné všem velkým civilizacím a kulturám pozemským? ... přesvědčení, že svět je kosmos a ne chaos, a že tomuto kosmu můžeme porozumět prostřednictvím symbolů. Hmatatelnými symboly jsou opracované kameny a sochy.

Ty nejstarší přece symbolizovaly právě spojení nebe a země; byly kosmologické.“ (Jiří Fiala)

„Snaha pochopit svět, který nás obklopuje, a vytvořit si jeho obraz, je dána každému člověku.

Přirozeně si hledáme místo v řádu přírody.

Neuchopitelný prostor, který se nad naší hlavou přikovanou tělem k zemi každou bezmračnou noc otvírá, je výzvou k tomu, abychom se k němu vztáhli, abychom se vyrovnali s hvězdami. Stejně jako my, ale větší silou jsou k zemi připoutány kameny. Snad proto lidé měli a mají touhu kameny vztyčovat a přemísťovat. A dávat je tak do vztahu

k nebeskému řádu.“ (Zdenek Hůla)

Proč tedy člověk vztyčuje kameny? Jaký to pro něj mělo význam v minulosti a jaký to má dnes?

Myslím si, že důležitou roli hrálo pozorování přírody. Pravěcí „zemědělci si uvědomovali závislost dobré úrody na příznivých klimatických podmínkách. Představovali si, že jim je může zajistit cosi silnějšího a mocnějšího než oni sami, a poněvadž sluneční paprsky a životodárný déšť přicházely z oblohy, představovali si, že to silné a mocné sídlí nad nimi na obloze. Potřeba trvalé prosby a její připomínky přivedla zřejmě člověka na myšlenku vztyčit k obloze obrovský kámen, který by tuto prosbu trvale vyjadřoval.“⁶⁷ Ano takové mohly být prvotní příčiny, víra v naklonění si vyšších sil skrze posvátný monumentální vztyčený kámen.

Lidé však také postupně zjistili, na základě pozorování nebeských těles a proměn přírody, že se některé přírodní jevy pravidelně opakují. „Viděli Slunce vycházet i zapadat každý den na jiném místě obzoru. Viděli, jak každý den stoupá na obloze stále výš a více hřeje, aby po určitém čase zesláblo a uvadlo stejně jako jejich okolní svět. Pozorovali i to druhé, noční světlo, které nehřálo, ale i noc za nocí ubývalo, až se jeho srpek ztratil v ranních červánkách. Po nějakém čase se však objevilo a opět narostlo do tvaru zářícího stříbrného kotouče.“⁶⁸ Takovéto opakující se přírodní rytmy měly

⁶⁷ In Malina, J.: *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*, str.75.

⁶⁸ In <http://eldar.cz/archeoas/stripky/7.html>

jistě pro archaického člověka podléhajícího mytickému vnímání cyklicky se navracejícího času, velký význam. Vzdalování se od původního a návrat k původnímu, neustálá regenerace a obnovování, byla jejich životní realitou, skutečným koloběhem. Bylo tedy jistě důležité zaznamenat jednotlivé periody něčím trvalým, pevným, ale zároveň posvátným, a tím se staly pravděpodobně právě vztyčené kamenné bloky - *megalithy*⁶⁹, s velkou přesností umístěné na významném místě v krajině. Na základě znalostí a zkušeností předchozích generací, tak lidé dali kámen do „vztahu k nebeskému řádu“, aby tak mohli snáze měřit čas či vytvořit jakýsi pravěký kalendář. Pečlivě stanovit dobu, kdy je třeba zasít, sklídit či vyhnat dobytek na pastvu, což bylo i otázkou přežití. Zaznamenat v době letního a zimního slunovratu i ve dnech jarní a podzimní rovnodennosti východ a západ slunce, a určit tak konec jedné periody a začátek nové. Šlo o neustálé obnovování času, prostřednictvím očistných rituálů (vyhánění démonů, nemocí a hříchů) a obřadů na začátku a na konci roku.⁷⁰ Veškeré působení přírodních sil na člověka a jeho zpětného působení na přírodu bylo součástí jednoho velkého propojeného harmonického rituálu. Zdá se tedy, že kámen opět sehrál velmi významnou roli proměnou jeho hodnoty a funkce.

Vznikaly uměle vztyčené balvany umístěné samostatně v otevřené krajině - *menhirs*⁷¹, nebo celé skupiny uspořádané v jedné nebo několika rovnoběžných řadách - *kamenné řady*, *aleje*.⁷² Mnohdy lemovaly cesty k obřadním, kultovním místům tvořených vztyčenými kamennými, kruhovým prstenci či ovály - *kromlechy* či *henge*.⁷³ Dochovaly se i složitější konstrukce - *trilithy*, složené dvojicí stojících kamenů s překladem z velkého plochého balvanu, někdy byly zpevněny jamkami a čepy. Několik takovýchto seskupení vedle sebe tvořilo síně a komory - *dolmeny*, jakési primitivní svatyně, obětiště či hrobky. Šlo o první stavby nesoucí jakési první architektonické znaky. Některé z nich byly kryty velkými nasýpanými mohylami, v krajině tak působili jako obyčejné pahorky, ale uvnitř se skrývaly dlouhé kamenné

⁶⁹ Název pochází z řeckého *megas* = velký, *lithos* = kámen, a označuje různorodé, převážně neopracované nebo nahrubo opracované vztyčené balvany, pocházející z neolitu (mladší doby kamenné) - 5.- 2.tisíce př.n.l. Nejvíce se jich zachovalo v západní Francii a na Britských ostrovech. Několik se jich dochovalo i ve středních a severozápadních Čechách, jedna z teorií se přiklání k tomu, že jsou keltského původu. Ve středověku byly ničeny, jako pohanská kultovní místa, na popud katolické církve.

⁷⁰ Nový rok si udržuje i v moderním světě význam konce minulosti a začátku nového života, ač už dnes čas prožíváme lineárně.

⁷¹ V překladu bretonsky *men* = kámen, *hir* = dlouhý. Nejvyšší z nich je 12m vysoký, stojí u Kerloas v Bretani.

⁷² Nejslavnější jsou ve francouzském Carnaku, zde stojí více než 3000 menhirů. V Čechách jsou známy *Kounovské kamenné řady*.

⁷³ Nejznámějším je kultovní místo *Stonehenge* v Anglii, osa stavby směřuje při letním slunovratu v východu slunce.

chodby. Dá se tedy předpokládat, že kromě astronomických, obřadních a obětních účelů, sloužilo velké množství megalitických staveb pohřební funkci, což dokládají i archeologické nálezy.

Také jedna z hypotéz udává, že pomocí kamenů bylo možné zřejmě získávat energii tam, kde by jinak zůstala neprojevena a využívat ji k posílení a ochraně člověka, rostlin a zvířat. To by mohl být patrně i důvod, proč lidé dopravovali kameny mnohdy i na značné vzdálenosti.

Ač se nám z původního počtu dochovalo jistě jen nepatrné množství megalitických památek, vždy nás bude fascinovat pohled na tyto ohromné kamenné bloky vztyčené k nebi se svým skrytým tajemstvím, ať už byl jejich význam v minulosti jakýkoli.

Jistě nás také stále i dnes samotné láká postavit kamenný balvan nebo jen malou mohylku z navršených oblázků, ne z možných původních astronomických důvodů, ale jen proto, že jsme na určitém, pro nás svou krásou magickém místě byli a chceme tak po sobě zanechat trvalou památku. Zrovna tak od dávných dob i dodnes stavíme na hrob kamennou stélu, na věky připomínající naši dávnou živou přítomnost. Z podobného důvodu stále vznikají i památníky a kamenné pomníky. Nebo památné kameny, menší přírodní, člověkem jen málo upravené kameny či skály, které jsou spjaty buď s historickými osobami a událostmi nebo častěji s místními lidovým vyprávěním.⁷⁴ Z obdivu k přírodním krásám se stále častěji objevují na našich zahradách různě velké přírodní kameny. Také dnes jsou kamenné zdi, ploty připomínkou původních kamenných valů, mezních i hraničních kamenů, oddělující jednotlivé pozemky či celá území.

Jaký má tedy dnes pro nás význam vztyčovat kameny? Kámen pro nás bude vždy symbolem pevnosti, stálosti, neměnnosti či věčnosti, ale také symbolem přírodní síly. A jeho vztyčením jako bychom se dnes snažili, skrze jeho symbolickou hodnotu, upozornit na věčnost naší civilizace nebo alespoň na přání jejího budoucího trvání v souladu s přírodou. Ačkoli už nejsme vázání magickými kultovními obřady, jež by nám naklonily přírodní síly, skrze přirozený kontakt s kamenem máme možnost znovu objevovat a obnovovat úctu a kontakt s přírodou, čerpat z ní pozitivní energii, klid i harmonii.

⁷⁴ Např. na našem území - prehistorické vztyčené kameny, snad dávné menhiry, jako *Zakletý mnich* u Drahomyšle (2,2m), *Zkamenělý pastýř* či *Kamenný muž* u Klobouk (3,5m) nebo skaliska jako *Lechův kámen* v předpolí kouřimského hradiště či kameny domněle i právem spjaté s historickými osobami jako *Husova kazatelna* na Sedlčansku nebo *Máchův „Kostniční kámen“* u Kokořína.

(22) Stonehenge, Anglie

(23) Zakletý mnich u Drahomyšle

(24) mohylka, Kréta

(25) novodobé menhiry, Hlašovice

4.2.3. PŘÍRODNÍ KAMENNÉ MONUMENTY NA ZEMI I V PODZEMÍ

„Jsou kamennými pomníky sil přírody v krajině.“⁷⁵

Jak tyto přirozené přírodní útvary člověk vnímal v minulosti a jak je vnímáme dnes? Odpověď na tuto otázku však není tak jednoznačná, jak by se nám z dnešního pohledu mohlo zdát. Je třeba se zamyslet nejdříve nad tím, jak člověk pojímal samotnou přírodu v minulosti a jak k ní přistupujeme dnes.⁷⁶

Člověk v dávných dobách byl součástí přírody a ani v nejmenším by ho nenapadlo o tom pochybovat, nic jiného neznal. Příroda mu poskytovala domov, obživu, ale i v něm svými projevy probouzela strach, obavy a nedůvěru. Přesto nebo právě proto i z těchto důvodů projevoval přírodě úctu, snažil se s ní žít v harmonii. Z jeho životní reality pramenily i jeho potřeby a hodnoty. I když se snažil mnoha věcem porozumět, dát jim nějaký řád, stále jich velká většina zůstala neobjasněných. Jistě také byl jeho život vázán na velmi malé území, za jehož hranicemi byl nepoznaný, neprobádaný svět, vzbuzující pocity nejistoty a nebezpečí. Jak tedy asi vnímal hory, skály, kameny či jeskyně? Určitě se s nimi setkával, mohly být dominantami jeho životního prostoru nebo tvořit jeho hranice, za nimiž se rozprostíralo neznámé. Jako k přirozeným přírodním podobám, tedy jako k obyčejné přírodní realitě, se k nim člověk nijak nevztahoval, neměly pro něj z tohoto hlediska žádnou hodnotu, nebyl k tomu tenkrát žádný důvod. Musely by hrát nějakou významnou roli v jeho životě. Například se podílet, prostřednictvím svých vtištěných obrazů, na transcendentální realitě, stát se tak magickými, posvátnými, uctívanými, jak už bylo řečeno výše. Některé hory a jeskyně se staly posvátnými, byly totiž pokládány za sídla bohů. Jiné jeskyně sloužily z počátku jako primitivní obydlí, později jako svatyně či kultovní místa, v nichž šaman prováděl svůj magický rituál v podobě maleb symbolických významů, jež měly kmeni zajistit úspěšný běh každodenních událostí. Nebo by musely plnit nějakou jinou funkci, sloužit jako příbytek pod převisy skal nebo materiál na výrobu nástrojů, zbraní či později na stavbu kamenných svatyní a obydlí. Anebo jako malý kamínek, drahokam různého druhu, vzácný amulet nabitý mocnou silou léčit a chránit nebo určovat identitu jedince. Magie vycházející z přírody dala těmto přirozeným podobám na určitou dobu svůj smysl.

⁷⁵ Štěpán, P.: *Hory, skály, kameny*. str.7.

⁷⁶ Z pohledu vývoje evropské kultury, neboť odlišný vývoj i pojetí přírody je možné pozorovat na Dálném východě. Některé příklady uvádím v následujících poznámkách.

Přesto tyto přirozenosti, které dnes vzbuzují nejvíce obdivu, budily po mnoho staletí nezájem⁷⁷, a někdy i dokonce odpor. Jak z hlediska strachu z neznáma, tak i proto, že to odporovalo dobovému myšlení i náboženskému přesvědčení, pro mnohé kultury tak v dané době prostě neměly žádný hlubší smysl. Ač se nám to může zdát dnes nemožné, estetické vnímání přírody je výsledkem dlouhodobého kulturního vývoje, a sama evropská civilizace k němu dospěla až v novověku.⁷⁸ Ačkoli se v průběhu let některé samostatné přírodní, převážně živé objekty staly hodnotnými pro ně samotné, hodnota přírody jako celku čekala dlouhou dobu na nalezení.⁷⁹ Ani středověký člověk ještě nebyl z přírody vydělen, ještě s ní do jisté míry splýval, proto si neuvědomoval odlišnost své kultury od přírodního prostředí.

Dnešní člověk z přírody plně vytržený, žijící v přepychu městských zástaveb, často značně vzdálených přírodní realitě, znovu objevuje v přírodě po staletí skryté bohatství. Zmizela přímá zkušenost s každodenním stykem s přírodou a jejími živými bytostmi, ale i se zápasem o holou existenci. V odcizené společnosti vymizel primární přístup k přírodě a jejím zdrojům z hlediska užitku. Příroda se naopak stala jakýmsi ztraceným opuštěným ideálem, symbolem přirozenosti. Dnes už v nás většinou nebudí strach, je pro nás naopak zdrojem krásy, inspirace, klidu, harmonie. Ale i svobody, ve smyslu volnosti, neboť z ní samotné nepramení žádné naše každodenní starosti. Pocit nejistoty a bázně v nás naproti tomu vzbuzuje naše vlastní civilizační směřování. Neustále se vyostřuje protiklad technika - pokrok - umělost versus příroda - přirozenost.⁸⁰

⁷⁷ Z dnešního estetického hlediska. I z důvodu přechodu přírodní magie v náboženství.

⁷⁸ Naproti tomu civilizace Dálného východu (Čína, Japonsko, Korea) jsou s těmito hodnotami spjaty o mnoho dříve (4.stol.). Obdiv i úcta k přírodě je hlouběji zakořeněna v jejich kultuře. Příroda je chápána jako neustávající, proměňující se, cyklický, spontánní pohyb. Toto pojetí je dáno odlišnou náboženskou a filozofickou zkušeností.

⁷⁹ I zde je patrné odlišné pojetí kulturami Dálného východu. Přírodu velmi brzy oceňují jako celek, nikoli jen jednotlivé přírodní objekty. Také naopak vyzdvihují krásy neživé přírody (hory, skály, kameny).

⁸⁰ Vydělení člověka z přírody (ale i rozdělení skutečnosti na subjekt a objekt) v čínské kultuře nikdy neproběhlo v takové míře jako v Evropě. Protiklad město/příroda zde nehraje tak zásadní roli. Naopak vědomě je zde stále rušena hranice mezi přírodním a umělým (př.architektura je co nejvíce otevřená do prostoru - zahrady). Od nejstarších dob se lidé snažili žít v souladu a harmonii s přírodou.

Dnes je pro nás tolik cenný čas strávený v souznění s přírodou, zbaveni všech běžných starostí. Proto dnes, mnozí z nás, s takovým nadšením obdivují krásy a neuvěřitelnost přírodních výtvorů. Těšíme se z pohledu i z přímého fyzického kontaktu s nimi. Ať už jsou to mohutné horské hřebeny, jež nás lákají ke zdolání a pohledu na naše příbytky z ptačí perspektivy, nebo jen malebné nízké kopce a různorodé skalní útvary. Obdivujeme díla zemského živlu, unikátní tvary vzniklé sopečnou činností.⁸¹ Ale i bizarní díla, jejímiž tvůrci byly vnější přírodní mocnosti jako tekoucí voda, padající kapky deště nebo síla rozpínajícího se ledu a vanoucího větru. Vznikla tak pískovcová skalní města, sloupy, okna, římsy, oblouky, pokličky, pyramidy z vyvřelin, viklany a jiná neuvěřitelná kamenná seskupení. Pozoruhodné jsou také skryté podzemní prostory - jeskyně, jež nás lákají k prozkoumání odnepaměti.⁸² Ač už vymizel jejich původní kultovní, magický význam,⁸³ přesto jsou pro nás posvátné svým tajemstvím ukrytým v hlubinách země. Přetrval jejich archetyp luna, v němž se rodí neuvěřitelné poklady, skryté před zraky pozemšťanů. Jsme uchvázeni neustálou, neuvěřitelnou tvůrčí prací vody, ať už jsou to celé jeskynní chodby a sály nebo její krasové výzdoby.

Znovu se v nás také při pohledu na tyto monumenty pobouzí naše fantazie, skalní věže nám připomínají zříceniny, v mnohých kamenných útvarech a krasovění rozpoznáváme tváře a postavy lidí i zvířat. A to už je jen malý krok k tomu, aby se tyto přírodní výtvoř staly námětem příběhů a pověstí. Některé vznikly i z toho důvodu, neboť si jejich vznik člověk bez dnešních znalostí ani jinak vysvětlit neuměl. A tak nás dnes ani nepřekvapí, že byly často pokládány za výtvoř nadpřirozených bytostí - bohů, obrů nebo čertů.

„Jen moudrý se těší z pohledu na hory a kameny.“ (Konfucius)⁸⁴

⁸¹ Př. rozpad čediče v šestiboké sloupce na Panské skále u Kamenického Šenova nebo výjimečný sloupcovitý rozpad pískovce na Dutém kameni u Cvikova.

⁸² Př. skalní monumenty Českého ráje, Českosaského Švýcarska, pískovce národního parku Arches - Utah, Kadovský viklan na Blatensku, pyramidy a kužely vyvřelin v údolí Göreme v Turecku.

⁸³ Pravěcí šamani „čarovali“ v hlubinách, protože věřili, že země je živá a že z jejího lůna tryská život. Jejich sugestivní výpovědi obdivujeme dodnes.

⁸⁴ In Stibral, K.; *Proč je příroda krásná?*, str. 145.

(26) Panská skála u Kamenického Šenova

(27) Skalní monument - Slunečník, Krkonoše

(28) Pokličky, Kokořínsko

(29) Krápníková výzdoba Bozkovské jeskyně

4.3. KDE VŠUDE SE MŮŽEME SETKAT S PROMĚNAMI KAMENE?

Kámen se neustále proměňuje. Už ze své podstaty jako zemská přirozenost je pod vlivem souboje vnitřních a vnějších sil přírodních mocností, mění se jeho tvar, struktura⁸⁵, textura⁸⁶, chemické a fyzikální vlastnosti - minerální složení, pevnost, tvrdost, stálost .. jde o přirozené proměny na cestě horninového cyklu. Tyto procesy vznikání a zanikání, procesy proměn - obrušování, omílání, usazování, vrstvení, zvrásnění, tavení ... jsou jasně zaznamenány v horninách, jako paměť minulosti, jako „příběhy“ dávných i současných proměn kamene. *„Každá přirozenost vstupuje do přítomnosti se stopami svých dosavadních tvarových proměn, ale vstupuje do ní jakožto nějak otevřená budoucím možnostem.“*⁸⁷

Z přirozené přírodní reality je kámen často vytržen člověkem, aby prošel proměnou v duchu jeho přání a potřeb. I když je z přírody vyňat, přesto je stále součástí koloběžného procesu, stále na něj působí síly přírody, ač je na okamžik v područí vůle i sil člověka. Mění se tedy jeho hodnota a funkce, často tím, že svou běžně vnímanou realitu překročí novým myšlením, poznáním, rolí i užitím v duchu sociokulturního vývoje. Kámen nabyl významu už poznáním jeho vzniku a důležitých proměn v minulosti (koloběh hornin, prokřemenělé dřevo, zkameněliny,..). Stal se hodnotným jako magický předmět, amulet, talisman či šperk. Nebo jako symbol věčnosti a pevnosti svým vztyčením určoval čas důležitých období, ale i připomínal a stále připomíná naši dávnou i současnou přítomnost (v podobě mohyl, stél a náhrobních kamenů, ale i kamenných soch minulých i dnešních tvůrců). Dnes jsou pro nás hory, skály a kameny hodnotné pro svou estetickou stránku, obdivujeme je pro ně samotné, jsme v úžasu nad díly přírody. Kameny často sbíráme a vkládáme do naší každodenní přítomnosti, aby nám připomněly kořeny, z nichž pocházíme.

⁸⁵ Strukturou hornin se ve všeobecné geologii a v tektonice rozumějí vlastnosti vzniklé působením geologických procesů. Některé struktury, jako např. vrstevnatost, magmatické zvrstvení nebo páskování ruly, vznikají souběžně se vznikem horniny samotné. Jiné struktury, např. vrásnění a zlomová porušení se tvoří později. Mnohé struktury lze nalézt v obrovském rozsahu měřítek, např. vrásnění lze pozorovat u mikroskopických krystalických zrn stejně jako u celých skalních útěsů.

⁸⁶ Označuje povrch horniny, tedy vlastnosti minerálních složek (zvláště jejich velikost a tvar) nebo vzájemné prostorové vztahy a uspořádání mezi jejími jednotlivými zrny (zejména v mikroskopickém měřítku). Pokud v hornině nejsou žádná viditelná zrna a tvoří ji jedolitá masa minerálu či skla, pak jde o texturu masivní nebo celistvou. Mnohé vyvřeliny mají naopak texturu zrnitou, skládají se z těsně přiléhajících zrn.

⁸⁷ In Kratochvíl, Z.: *Filozofie živé přírody*, str.110.

Kámen má však také neuvěřitelně mnoho jiných podob - proměn. Ani si neuvědomujeme, kde všude kolem nás a v čem se kámen a jeho stopy vyskytují, často i v materiálech kde bychom to zrovna nečekali. Jistě používáme hlinu, z části tvořenou příměsí zrn zvětralých hornin, jako živnou půdu i jako materiál pro výrobu keramiky různého použití. Neuvěřitelná je zvláště proměna křemene (oxidu křemičitého - SiO₂), neboť člověk poznal velké množství jeho specifických vlastností, které později i uměl využít.⁸⁸ Netvoří jen podíl cihel, betonu⁸⁹, omítek, obkladů, dlažeb a dalších výrobků a materiálů ve stavebnictví, ale z křemenného písku je tvořeno sklo (skleněné desky, skleničky, láhve, čočky mikroskopů, zrcadla dalekohledů..). I plasty obsahují nadrobno nasekaná skleněná vlákna, jež dodávají těmto materiálům tvrdost, pevnost a pružnost. Ze skleněných vláken se vyrábějí speciální tkaniny s výraznými izolačními schopnostmi. Křídový papír obsahuje velké množství kaolínu. Podílí se na vzniku silikonů různých forem a použití (silikonový tmel, vazelíny, oleje, silikové hadičky, prsní náhrady..). Tavením křemenného písku s koksem vzniká technický křemík, který tvoří základ pro výrobu součástek elektroniky (mikročipů, tranzistorů televizorů, mikroprocesorů počítačů, mobilních telefonů). Bez těchto proměn křemene by nebylo mnoha moderních užitečných předmětů, které nás provázejí na každém našem kroku, a bez nichž bychom si ani nedokázali představit náš dnešní svět. Ani v přírodě žádný jiný nerost na světě nemá tolik podob rozdílných tvarem i barvou jako křemen.⁹⁰ „*Křemen tedy hraje nezastupitelnou roli v přírodě i v našich civilizačních vymoženostech.*“ (Jiří Šura)

Ač často v surovém stavu vypadají i mnohé drahé kameny obyčejně, vybroušením a vyleštěním se promění, odkryje jejich skrytá krása - barevnost, lesk, průsvitnost i kresba, jako bychom pak měly možnost nahlédnout do hlubin vesmíru, dávných moří, nebo v nich můžeme objevit při pohledu mikroskopem nové, nepoznané světy. Dnes pro nás není problém vytvořit imitace drahých kamenů, které vypadají jako opravdové. Také mnohé povrchy věcí, které nás obklopují, jsou imitací přírodních struktur, často vycházejí z textur různorodých kamenů.

⁸⁸ Např. vlastností křemene je schopnost jeho krystalů měnit při průchodu střídavého elektrického proudu některé svoje rozměry - kmitat, navíc s přesně určenou frekvencí, a naopak při stlačení generovat elektrické napětí. Na prvním principu jsou založeny digitální hodinky na druhém křesadla zapalovačů plynových sporáků. K tomu se však využívají uměle vytvořené krystaly křemene s pravidelnou krystalovou mřížkou.

⁸⁹ Cement obsahuje silikátové příměsi jílového charakteru.

⁹⁰ Modifikace a odrůdy SiO₂ - křemen obecný, křemen železitý, křemen hvězdový, křišťál, ametyst, achát, jaspis, opál obecný, halit (opál skleněný), citrýn, záhněda, růženín, chalcedon, chrysopras, rohovec (pazourek), vltavín, kvarcín, christobalit, tridymit, morion, obsidián (sopečné sklo), perlit, pemza.

Zajímavé jsou také proměny kamenů, tedy jejich využití jako inspiračního zdroje v designu. Kamenem se tedy obklopujeme nejen v přirozeném přírodním stavu a v podobě moderních vynálezů z „kamenů proměněných“, ale také užitnými předměty inspirovanými tvarem přirozeně omytých valounků nebo pravidelným růstem krystalů minerálů. Dala by se najít celá řada misek, dóz, váz, lamp, lustrů, ale i sedáků, pohovek, potisků textilií, atd., jejichž design vyšel z těchto východisek. Došlo ke spojení převážně moderních materiálů s přírodním tvarem. Skoro to vypadá, jakoby člověk z přírody vytržený, obklopený často zcela odlišným a umělým řádem světa, znovu hledal, co se z jeho přítomnosti vytratilo - přirozenost a harmonii.

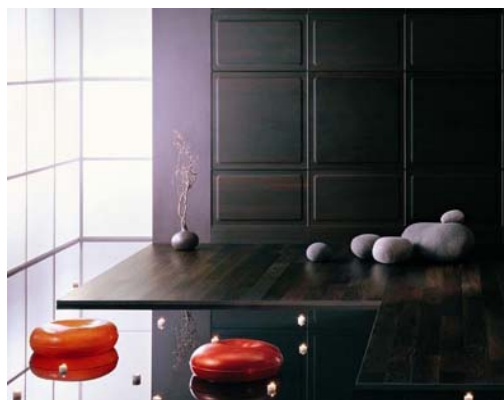
(30) pohovka - design by Stephanie Marin

(31) design by Marcus Vagnby

(32) moderní postel - design by Günther Thöny

4.4. CO PRO NÁS DNES KÁMEN ZNAMENÁ?

Má ještě kámen co říct dnes? Jaký má význam a hodnotu pro dnešního člověka? To jsou otázky, které jsem si nutně, vzhledem ke mnou zvolenému tématu, musela položit. Ale nejen sama sobě, ale chtěla jsem znát i názor lidí z mého okolí, jež s čistou hlavou nezahleděni tolik do tématu jako já, mi přinesli nové podněty a potvrdili mé úvahy a myšlenky.

Mnozí z nás stále sbírají kameny. Co nás na nich tak přitahuje? Proč jsou tak často v naší přítomnosti (na stole, v poličkách, skleněných vázách, doma, ve škole i v zaměstnání, v zahradách,..), co to pro nás znamená? Jistě jsou pro nás sami o sobě krásné, ať už svým tvarem, strukturou, texturou, barvou nebo kresbou, obdivujeme tedy jejich hodnoty estetické. Obklopujeme se jimi stále možná také z toho důvodu, aby nám připomínaly kořeny, z nichž svět kolem nás i my sami pocházíme. Neboť ten se nám ztratil pod nánosy asfaltu a betonu. Objevujeme v nich skrytý magický význam v návaznosti na hodnoty dávných předků. Jsou pro nás stále symbolem země, v níž byly zkuty, ač si to mnozí z nás neuvědomují. Ačkoli jsou přítomným stavem na dlouhé cestě horninového koloběhu, který nikdy nebudeme moci celý postihnout, přesto i v tom tkví jejich skrytá hodnota. A tak, i když jsou na přirozené cestě neustále proměny, přesto jsou pro nás lidské bytosti, jejichž čas je v porovnání s jejich, nicotný, symbolem věčnosti, pevnosti, stálosti, neměnnosti a odolnosti.

„Jaký smysl má návrat ke starým vzorům a rozvíjení dávných myšlenek v současné době? Mnoho lidí v nynější technické a citově chladné době cítí, že potřebují něco víc - plnější a bezprostřednější vztah k přírodě .. i k sobě samým. Jako by nás ta stará místa k sobě volala zpátky. Možná, že v moderním světě pomíjivosti, rychlosti a nejistoty je prostě příjemné dotknout se něčeho klidného a stálého, co hovoří naskrz historií a trvá odnepaměti.“⁹¹

Prostřednictvím znovunavázání kontaktů s přírodou i dotyky s kameny je možné snáze zpětně nalézt soulad se zemí a přírodou. Ale chceme to ještě vůbec? Ano mnozí se o to jistě snaží, lidé, pro něž příroda a její hodnoty nikdy neztratily svůj smysl, lidé, kteří se možná snažili jistým způsobem žít v souladu a v přítomnosti s přírodou. Přesto, nebudeme-li si nic namlouvat velká většina současné populace je jakoby stržena, hnána dobou a vývojem, který nás žene úplně jiným směrem. A tak výše zmíněné, nesporně významné hodnoty kamene ustupují do pozadí a nahrazují je hodnoty úplně jiné.

⁹¹ In <http://eldar.cz/megality>

Žijeme v uspěchané době, založené na honbě za dosahováním materiálních hodnot, a tak už nám nezbyvá příliš času na hodnoty přírodní, někomu možná žádný. Jakoby pro nás přírodní hodnoty ztrácely smysl. Málodko si dnes najde čas jen tak procházet krajinou a všímat si skal, kamenů či oblázků,.. nebo jít městem a zastavit se v úžasu nad štíty a klenbami podloubí starých kamenných domů nebo monumentalitou kamenných chrámů a paláců. Na kámen se jakoby zapomíná. Vše se neustále zrychluje, jakoby nebyl čas se na chvíli zastavit. Chceme toho co nejvíc stihnout, poznat, zažít. Ale jakým způsobem? Myslíme si, že toho dnes hodně víme i vidíme, ale opak je pravdou. Jistě máme mnohé znalosti, přesto se na svět kolem nás díváme mnohdy povrchně, jen jako na pomíjivý obraz - fotografii. Často nedokážeme vnímat nic do hloubky a naše prožitky jsou v mnohém daleko chudší, než prožitky pravěkých lidí nebo příslušníků přírodních národů.

Chceme také vše snadno a rychle, a tak často těžko dostupný i opracovatelný, drahý, přírodní kámen je nahrazován materiály dostupnějšími, levnějšími, umělými a „hlavně“ moderními (sklo, plast, umělý kámen,..).⁹² Vývoj i lidské poznání jde však velmi rychle dopředu, a ačkoli tedy přirozený přírodní kámen mizí z naší každodenní reality, přesto jsou jeho stopy obsaženy v mnoha materiálech, kde bychom to ani nečekali. Jde o proměnu kamene do nových, moderních materiálů, které nás v podobě mnoha užitných předmětů provázejí na každém našem kroku. Často se také setkáváme u mnoha věcí i jejich povrchů, které nás obklopují, s imitací kamenů. Nahrazují přírodní kámen, jak z estetického a užitého hlediska, tak z hlediska dostupnosti, ale také jsou tyto proměny materiálů jistou iluzí luxusu. Neméně významné jsou také proměny kamenů, tedy jejich využití jako inspiračního zdroje v designu.

Naším kulturním směřováním se neustále rozevírají nůžky mezi dnešní životní realitou a realitou přírodní. Přesto si mnozí z nás ani nedokážou představit svět bez kamenů. A výše zmíněné proměny kamene jeho dnešní význam ještě umocňují. A tak i když dnešní generace ještě úplně neztratila kontakt s přírodou a jejími přirozenostmi - kameny, jak tomu bude s generacemi budoucími?

I když kámen, jako takový není středem našich běžných životů, přesto je jeho důležitost jakoby pevně a hluboko uložena v nás samotných, ač si to mnozí neuvědomují. A bude jen na nás, zda tyto hodnoty přetrvají navěky nebo je nahradí jen hodnoty v podobě „kamenů proměněných“.

⁹² Jistě má pro nás dnes kámen i význam užitný, neboť je stále významným přírodním stavebním materiálem. Ale třeba originální kamennou stěnu si dnes může dovolit jen málodko.

*„Každé umělecké dílo musí mít něco
z prvních dnů stvoření,
z pachu země,..“⁹³*

⁹³ In <http://www.jirikacer.cz/home.htm>, citát německého sochaře Wilhelma Lehmbrucka

5. PROMĚNY KAMENE V KONTEXTU VÝTVARNÉ KULTURY

„Kámen sám, zdánlivě neživý, prastarý, skrytý i obnažený, drobný, mohutný, vznešený i hrozivý, všední i vzácný, skála i drahokam, černý i bílý, drsný i hladký, propaguje svou krásu v krystalizaci, oblasti magií struktur i faktur, ve světle, přítmi, v pouštích, na dně moří či v kráterech vulkánů jako monolit či oblázek, vždy však jako prahmota země.

*Teprve „zrakové objevení a tvořivé vnímání“ dává zlidštělou podobu „podstaty světa“
a probouzí v nás vnitřní krajiny vesmírného kosmu.“ (Ludvík Baran)*

„Kámen vždy přitahoval, vzbuzoval zvědavost, umocňoval magii, kterou v sobě obsahuje podle kulturní tradice.

Pro umělce je přitažlivý sám o sobě - svou prapůvodností a lhostejnou existencí či majestátem statické formy. Je cosi fascinujícího v ideálním odcizování se kamene od zbytku světa a jeho tvrdohlavé setrvání na mlčenlivém trvání. Proto lidi na jedné straně vzrušuje tajemství jeho existence, ale též zvláštní originalita, která vyplývá z izolace kamene - ve svém majestátu nesmrtelného, na druhé straně různorodost podob, které získává.

Za staletí se stala fetišem i talismanem a obrostla bohatými symbolickými odkazy.

Jeho významově bohatý znak je vhodný i pro různé interpretace a metafory s nimi spojené.

Vztahy mezi člověkem a kamenem jsou různé. Lidé často kameny sbírají nebo fotí, aby si tak zvětčili jejich neměnnou přítomnost. (Jerzy Olek)

Kámen je jedním z nejprostších objektů, motivů, námětů i inspirací uměleckého vyjádření. Prvotní estetické působení vtiskla kameni už příroda. Výtvarným dílem je nejen tvar kamene, ale i struktura horniny sama o sobě, při zvětšení horniny pod mikroskopem se ukáže barevná skladba jednotlivých minerálů (mikrosnímky), naskytne se nám tak pohled na kompozici, jejímž tvůrcem je sama příroda. Ač příroda jako inspirace mizí ze současného umění, přesto se nejdou i tací umělci, pro něž je stále zdrojem jejich tvůrčí činnosti. A já uvádím významná jména těch, pro něž práce s přirozeným přírodním tvarem kamene anebo inspirace jeho podobami a proměnami neztratila svůj smysl.

5.1. PROMĚNY KAMENE JAKO INSPIRACE PRO SOCHY A OBJEKTY

Dříve byl kámen v sochařství používán jen jako materiál podřízený danému, často konkrétnímu předmětnému námětu a záměru. Mě naopak zajímá, v souvislosti s mým tématem - „*Proměny kamene*“, využití kamene jako přírodní materie pro „přirozenou sochu“. Autoři, jež se snaží vcítit do samotného kamene. Ale to mohou, jen pokud mají daný materiál pečlivě osahán, pokud se s ním sžili, zkušenosti jim pak napoví, co si s ním mohou dovolit, co využít nebo naopak potlačit. Umožní jim „*odhalit v kameni zakódovanou ideálnost tvaru, jeho významovou "účelnost" a "určenost"*. Vytvořené dílo bývá v jejich interpretaci jaksi předurčeno charakterem použitého materiálu, jeho fyzikálními vlastnostmi a dispozicemi, spolupůsobícími nejen při jeho opracování, ale dokonce apriori ovlivňujícími budoucí podobu skulptury.“⁹⁴ Ač při své tvorbě umělci využívají přírodní tvar, strukturu, texturu či kresbu minerálů, jistě v kombinaci se svým individuálním přístupem a záměrem, přesto vznikají díla neuvěřitelných forem, tvarů a zcela odlišných podob.

Zajímají mě také díla, jež vznikla jako inspirace samotnou hmotou kamene, jež je výsledkem určitých proměn, které jsou v ní uloženy a zaznamenány, a které daný autor svým individuálním, citlivým přístupem využívá a dává tak soše, skulptuře či objektu nový rozměr.

„Mnozí moderní sochaři se znovu obracejí k přírodě a ke kameni, zkoumají jeho vlastnosti, začlenění do přírody, jeho proměny, když se uchopí a přenesou a umístí jinde či jinak, jeho odpor či poddajnost při opracování. Pozorují hru světla a stínu na opracovaném i přírodním povrchu kamene, jeho působení na okolní prostor i pronikání prostoru do něj. Každý sochař dospívá k pochopení a porozumění kameni svou vlastní cestou, a tisíciletými zkušenostmi předků, avšak po svém. Promlouvá s kamenem svou vlastní řečí a kámen mu jeho řečí odpovídá. Ze vzájemného porozumění člověka a kamene může vzniknout nový pohled, nový přístup.“⁹⁵

⁹⁴ In <http://www.jirikacer.cz/home.htm>, citace Jaroslav Vanča

⁹⁵ In Malina, J.: *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*, str.198.

5.1.1. TVARY PŘIROZENÉ PROMĚNY KAMENE V PŘÍRODĚ JAKO INSPIRACE - díla Henry MOORA (1889-1986)

*„Příroda je nekonečnou přehlídkou tvarů a útvarů a překvapuje mne,
když se umělci snaží z jejího světa uniknout.“⁹⁶*

Moore se nejlouběji ve své sochařské práci zabývá lidskou figurou, ta je však oproštěna od proporcí lidského těla a prosté nápodoby, ale naopak viděna ve spojení s celým světem přírody a jejích tvarů. Moore neviděl tělo geometricky, ale spíše organicky - asymetricky. *„Zákonitosti o tvaru a rytmu jsem získal při studiu přírodních útvarů, jako jsou oblázky, skály, kosti, stromy, rostliny.“⁹⁷* Ačkoli východiska jeho tvorby leží i jinde⁹⁸, přesto nesporně významné inspirace sochařské formy nachází v přírodě - kopce, skály, útesy, oblázky. Z přírody se učí zásadám rovnováhy, rytmu, organického růstu, harmonie a protikladu. Postupně se rozvíjí sochařsky utvrzený prožitek přírody. *„V jeho představách je lidské tělo výsledkem těch procesů a sil, které také formují krajinu nebo kámen.“⁹⁹* Věnuje hodiny pozorování přírodnin, s nimiž se setkává na mořském pobřeží, kde přírodní tvarování přílivem a odlivem zanechává mnoho stop po své činnosti. *„Oblázky ukazují obrušování a okřesávání kamene a obsahují základy asymetrie. Skály ukazují štípání a lámání ..“¹⁰⁰*

„Ze spousty oblázků, které jsem míjel při procházkách na pobřeží, jsem vybíral jen ty, které svým tvarem jen jiskřily, a probouzeli mou fantazii, jen ty které odpovídaly mému okamžitému rozpoložení a momentálnímu zájmu. Když se však posadím, probírám je v dlani, mám více času na jejich zkoumání, a tak obohacuji svou formální zkušenost, objevuji nové tvary a nové podoby a mé vědomí má čas, aby se jim přizpůsobilo.“

Zde viděl poprvé děravé kameny vymleté vodou, které natolik podnítily jeho představivost, že předurčily vývoj jeho budoucí sochařské formy. *„Oblázky ukazují, jak příroda kámen opracovává. Někde mají ústřední díru. Když je díra správně velká, má dobrý obrys a je vhodně směřována, kámen neoslabuje. Podle principu klenutí může kámen uchovat všechnu svou sílu, nebo díra dokonce jeho sílu zvětší.*

⁹⁶ In Moore,H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*, str.246.

⁹⁷ In Kolektiv autorů: *Umění 20. století*, str.477.

⁹⁸ Důležitý byl z počátku vliv Sumeru, Egypta, předkolumbovské Ameriky, Afriky, Oceánie.

⁹⁹ In Moore,H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*, (Petr Wittlich) str.10.

¹⁰⁰ In Kolektiv autorů: *Umění 20. století*, str.484.

První díra, kterou sochař prorazí skrze kámen, je jeho objevem. Díra spojí jednu stranu s druhou, skrze kámen spojí dva protipólné světy. Kámen rozděluje a zároveň spojuje, a také vytváří nový prostor. Díra v kameni je socha ve vzduchu. Kámen obepíná její prostor, dutina vytváří zamýšlený tvar.“ Prázdný prostor, dutina, díra se tak pro něj stává aktivním, dynamickým činitelem kompozice, novou dimenzí sochařské formy. Někdy mu nestačí už jen díra, a tak vznikají plastiky z několika dílů, mezi nimiž je prostor vytvářející vzájemné napětí. Prostor se pro něj stává stejně důležitým jako samotná hmota plastiky. Moorovi jde ve vztahu prostoru a hmoty, konvexního a konkávního objemu spíše o vyrovnání ve smyslu získání dynamické rovnováhy tvaru.

Klade velký důraz na věrnost materiálu, na zcela záměrnou snahu ponechat maximum estetického působení samostatnému pečlivě zpracovanému kameni, jeho struktuře a barvě. Moore se snaží do materiálu vcítit a ztotožnit se s přírodními silami, jež se podílely na jeho vzniku. Často pracuje s travertinem, mramorem nebo žulou, ale i dřevem. Velkou většinu soch odlévá do bronzu. Někdy si i hraje s iluzí, šálí oko diváka tím, že vytvoří sklo-laminátový odlitek sochy, který je možno obarvit tak, že vypadá jako opravdový mramor. Až při pohledu z blízka nebo při dotyku se ukáže, že se nejedná o skutečný kámen.¹⁰¹

Sochy vytváří v různých variantách i měřítkách, některé zůstávají v několika centimetrových modelech, jiné dosahují i monumentálních rozměrů, takže se jimi dá procházet. Jeho záměrem je však vždy to, aby plastika byla zajímavá z mnoha různých úhlů pohledu, tak jako proměnný, vybroušený či proděravělý valounek. Snaží se využít těchto předností sochařství a poskytnout tak divákovi neopakovatelný pohled ze všech stran.

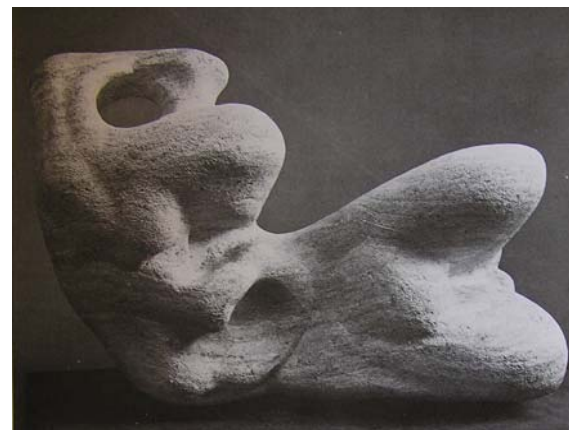
*„Když člověk poprvé pracuje v tvrdém a křehkém kameni, má strach. Bojí se jej silněji udeřit a dospívá jen k plochému reliéfu. Avšak síla, která nebyla vynaložena, se může vrátit v síle účinku, je to projev nezkušenosti a bázně sochaře, a kámen je respektuje. Se vzrůstající zkušeností roste odvaha, a kámen odpovídá. Tak důvěrně, že se pak stane živým. Působí silou, která do něho byla vložena. Bez ohledu na velikost. I mnohonásobně nadživotní socha může být bez síly, bezduchá a prázdná, ale i maličký kamínek, do kterého byla ztvárněna velká představa, může vyvolat úchvatný pocit ohromného a monumentálního.“*¹⁰²

¹⁰¹ Náhražka materiálu však není záměrem, ale jí užito z praktických důvodů - jde o materiál často lehčí.

¹⁰² In Malina, J.: *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*, str.198.

(33) Dvě formy - dřevo pyknado, 1934, (53,3cm)

(34) Ležící figura - žlutý travertin, 1961-69, (190cm)

(35) Dvě formy - travertin, 1966

(36) Dvě velké formy - detail

(37) Dvě velké formy - bronz, 1970, Západní Yorkshire

5.1.2. PŘIROZENÁ PROMĚNA KAMENE SNOUBÍCÍ SE S CITLIVÝM SOCHAŘSKÝM ZÁSAHEM - Zdenek HŮLA (1948)

„Hvězdář se dívá do hloubky vesmíru a je zajímavé, jak často jsou obrazy objevující se uvnitř kamene podobné těm, které on zahlédne v minulosti vesmíru. Jako hvězdář konstruuje svůj obraz univerza z energie minulých dějů, tak i já z kamene vzniklého v minulosti vytvářím svůj objekt.

Oba se v tomto čase snažíme uchopit realitu, již jsme součástí.“ (Zdenek Hůla)¹⁰³

Pro Hůlu je sám kámen uměleckým dílem, jak je patrné z jeho osobitého přístupu v celé sochařské tvorbě. Všim, co dělá, se snaží najít a zdůraznit tajemství kamene, tedy je historii a život - cesty proměn. *„Nejprve kámen odštípne a pak sochařsky komentuje. Cesta úštěpku vypovídá o silách a vrstvách kamene, o jeho tavení, stlačení, formování, chladnutí i uvolnění. Sledováním přirozeného tvaru jakoby prožíval a hledal tyto stavy hmoty.“¹⁰⁴*

Zajímají ho více kameny tvrdé (žula, syenit), které umožňují přesné a trvanlivé řezy. Ty pak tvoří kontrast s přirozeným tvarem a povrchem kamenů nalezených v krajině. Hůla porovnává přírodní „náhodné“ tvary se svým sochařským záměrem, vytváří i negativní kopie přirozených ploch a linií. Řezy jsou vedeny po smyslu daného tvaru, aby zdůraznily přirozené křivky a tvořily mezi objemy nové prostorové vztahy. *„Rozrušenost objektu je otevřena analytickému zkoumání, ale také symbolizuje křehkost a pomíjivost, budoucí zánik a proměnu.“¹⁰⁵* V mnoha případech jsou tyto zásahy podřízeny konfiguraci základních stereometrických těles - koule, kužele a krychle. A jednotlivé tvary jsou často sestaveny na „měkký dotek“ (po způsobu inckých kamenných staveb). *„Mezi částmi vzniká propojení, které působí přirozeně, jako když se rozlomí pečeť, zlomí hůlka, podá ruka, kde části pasují k sobě v ploše n-tého řádu. Vzniká symbol spojení, prolnutí, prostoupení.“¹⁰⁶* Jindy pracuje se samotnými tvary bludných balvanů tak, aby využil jejich přirozené siluety. Láká ho také barevný a haptický protiklad mezi zvětralou krustou povrchu a opracovaným, případně vysoce leštěným kamenem, kontrasty, jež dají vedle sebe vyniknout přirozenému povrchu i povrchu, který dovoluje pohled do větší hloubky kamene včetně detailů jednotlivých zrn i krystalů minerálů.

¹⁰³ In Fiala, J., Hůla, Z., Juříková, M., Palouš, J.: *Kameny a hvězdy*.

¹⁰⁴ In Štěpán, P.: *Hory, skály, kameny*, str.23.

¹⁰⁵ In Štěpán, P.: *Hory, skály, kameny*, str.23.

¹⁰⁶ In <http://www.zdenek-hula.cz/index.html>, autorský text - Čas v mé prostorové tvorbě.

Často rád kombinuje kámen s dalším, fyzikálně zcela odlišným materiálem, jako je sklo, kov, dřevo a jiné přírodniny. Kámen ve spojení se sklem tvoří jeden z jeho hlavních unikátních souborů prací. Přirozené žulové balvany levitující na skleněných deskách často v monumentálním měřítku, tedy několikatunový kámen, který je z určitého úhlu pouze zavěšen v prostoru, vyvolává pocit údivu, úžasu i mlčenlivého zastavení. Jindy opracované kamenné sloupy, přetáté průhlednými skleněnými nosiči, vtahují pozorovatele do těla kamene a zároveň činí kámen průhledný a propojený s krajinou. V některých sochách probleskuje umělé světlo. „*Spojením tří magických elementů kamene, skla a světla vzniká přes veškerou staticčnost těchto objektů křehce kinetický efekt.*“¹⁰⁷ Jiné objekty dovolují projít přirozenému slunečnímu záření v určitou dobu a tak zaznamenat pohyb slunce a tím se i vážou k běhu čas.¹⁰⁸ Hůla tak, podobně jako dávní tvůrci megalitických observatoří, vztahuje svůj vztyčený kamenný objekt k nebeskému řádu.

Z celé Hůlvy sochařské tvorby je cítit promyšlený řád snoubící se náhodou, tedy propracovaný přesně stanovený a provedený záměr v přirozeném propojení s výsledky proměn, na nichž se podílely síly přírodních mocností. Přesně opracovaný povrch i zářezy přirozeně komunikují s přírodním „náhodným“ povrchem i liniemi zlomů a kresbou v kameni. Z jeho díla je i cítit jeho přístup k umění:

*„Umění má účinek, aby se skrze něj díval člověk na sebe.
Aby se zařadil do tohoto světa ne jako jeho střed, ale jako jeho součást.
Umění je hledání a poznání pravdy - pravdy o světě a také pravdy o sobě.
Umění by mělo sahat lidem do srdce a na duši, aby byli schopni opravdu vnímat.“*¹⁰⁹

¹⁰⁷ In Juříková, M.: *Současní čeští sochaři, zabývající se prací do kamene 4., Sochař a kámen : Zdenek Hůla*, Kámen - roč.8.,č.3, str.66.

¹⁰⁸ „Realizace *Od slunovratu k slunovratu* komentuje významné momenty ve stále se opakující pouti Země kolem Slunce. Skládá se ze dvou částí. První vodorovná, orientovaná severojižně, je mírně zapuštěná do země. Druhá vztyčená kolmo k první, je profrézovaná čtyřmi řezy. Rovina prvního prochází zemskou osou, řez je veden ze severní strany do poloviny tloušťky sloupu. Z dalších tří řezů jsou dva v pravé poledne rovnoběžné s ekliptikou v době letního a zimního slunovratu. Třetí řez je rovnoběžný s rovinou rovníku. Také řezy těchto rovin procházejí do poloviny tloušťky sloupu, ale z druhé, jižní strany. Zde se tyto tři řezy protnou s řezem svislým a vzniká malý otvor. Čtyřikrát během roku může v pravé poledne tímto otvorem projít sluneční paprsek žulovým masivem a dopadnout na vodorovnou část plastiky vždy na stejné místo. Stejně jako Země pohybující se po stále stejné dráze je čas zobrazovaný touto instalací zacyklený.“ (zdroj: <http://www.zdenek-hula.cz/index.html>, autorský text - Čas v mé prostorové tvorbě.)

¹⁰⁹ In Hůla, Z.: *Zdenek Hůla, Výtvarná výchova* - roč.38., č.3., (z rozhovoru v TV Svěcení jara a ze záznamu rozhovoru k padesátinám)

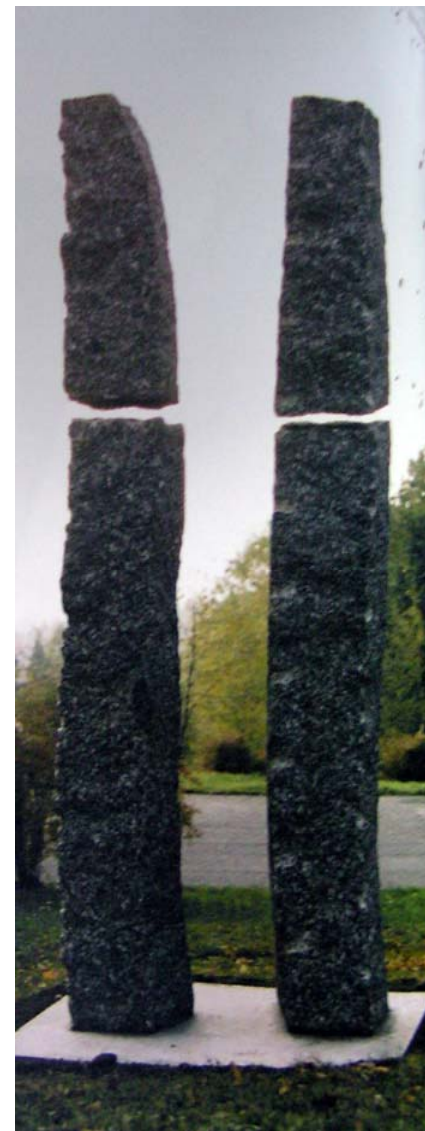
(38) Od slunovratu k slunovratu - žula, 1998, detail

(39) Sféry - žula, železobeton 2000

(40) Ticho II. - žula, sklo, 2000

(41) Tančící - žula, sklo, 2003

5.1.3. PROMĚNY IDENTITY KAMENE - v díle Jiřího KAČERA (1952) - SVĚDKOVÉ TRVÁNÍ

Ze současného sochařského díla Jiřího Kačera je znát citlivý vztah, „*jak v zacházení s kamenem, ve schopnosti naslouchat jeho kvalitám, rozumět jeho složení i základní formě, kterou mu vtiskla příroda, tak v obezřetném naplňování vlastní výtvarné vůle*“.¹¹⁰ Pracuje s různými druhy kamene, převážně však s tvrdšími, v závislosti na konkrétním záměru nebo ve snaze zdůraznit přednosti té které konkrétní horniny. Je citlivý k jeho barvě, tvaru, pevnosti, vrstevnatosti, lámavosti, struktuře i jemným detailům. Někdy je samotná krystalická kresba ukrytá v hornině inspirací pro rytmickou kresbu, již uplatňuje sochař prostřednictvím povrchové úpravy díla, jež se stala jeho autorským rukopisem.

Východiska dnešní Kačerovy tvorby je možné najít v „kreativitě“ geologických sil, podmiňujících vznik i podobu druhohorních fosilií, je osloven jejich plastickou elegancí a tvarovou dokonalostí, tedy vlastně "abstraktními" projevy tvořivých sil přírody. Tento přístup se prolíná s díly inspirovanými pozůstatky hmotné kultury minulých věků (tedy především architektonickými zlomky z archeologických vykopávek).

Kačerovy „*Fragments*“ jsou paleontologickými a archeologickými nálezy, mlčenlivými stopami života a kultury, inspirativní svou formou i obsahem. Jeho sochy evokují nejen torza fiktivní historické architektury či jakýchsi záhadných kamenných předmětů nepoznaných civilizací, ale i zkameněliny předmětů ze dřeva, rákosů nebo stvolů trav. „*Z opuky či mramoru vybroušené či vyleštěné tvary, připomínají bělostné kosti druhohorních ještěřů či monumentalizované zuby žraloků z křídového moře, jako by byly právě vypreparovány paleontologickými nástroji ze surové mateční horniny.*“¹¹¹ Objevuje se geometricky pravidelný rastr, jež nemá daleko k reliéfu ještěří kůže nebo může připomínat vzor pradávných textilií či torza zkamenělých tichomořských rákosových plavidel, záleží jen na naší fantazii. „*Jakoby své sochy nevytvářel, ale jen hledal a nacházel již jsoucí a předkládal je divákovi v naději, že také on jimi cosi zahlédne ze svého bytostného určení.*“¹¹² Kamenný monolit se sice proměnil například v monumentální část zkamenělé rostliny, přesto jakoby jí skutečně byl. Tvary soch sice mohou, ale i nemusí cokoli asociovat, zrovna tak jsou soběstačné samy o sobě.

¹¹⁰ In Kačer, J., Neumann, I.: *Svědkové trvání*, str. 10.

¹¹¹ In <http://www.jirikacer.cz/home.htm>

¹¹² In Kačer, J., Neumann, I.: *Svědkové trvání*, str. 12.

*„Kačerovo dílo na sebe bere podobu záměrného fragmentu, provokující fantazii diváka k představě původní celistvosti. Tomu odpovídá kontrast hladkosti opracovaného povrchu s původní, přírodní struktura kamene v místě jeho "destrukce". Dochází zde k estetické syntéze přirozeného a tvarovaného, architektonického a organického.“*¹¹³ Jeho díla provokují oko diváka jak svou tvarovou zřetelností, tak i nejednoznačností ohledně jejich pravého účelu a určení.

Kačer vybízí k pojetí zdánlivé identity materiálu, z něhož vytváří svá díla příroda i sochař. Proměna identit kamene je však záměrnou mystifikací. Kačerovy kameny *„vystupují z hlubin mytického času a svou podobou se ocitají na rozhraní přírodniny a artefaktu. Jako by nemělo být zřejmé, zda jde o kámen, jako paměť stáří země, nebo o v přírodě zanikající lidský čin či pozůstatek dávného života. Lidská tvořivost je tu položena vedle tvořivé moci přírody, a zároveň je podřízena jejímu zákonu přeměny a zániku. Jeho sochařská invence soupeří s tvořivými silami přírody, stejně jako s destruktivními silami času.“*¹¹⁴ Prostřednictvím využití organické či architektonické formy tedy dospět k materiálové metamorfóze.

Přes rozdíly v měřítku i v materiálu mají všechny sochy významné haptické kvality přitahující naše smysly. Těchto nezávislých objektů, osvobozených od vazeb na architekturu nebo konkrétní prostředí se *„můžeme dotýkat a zkoumat jejich povrch a strukturu stejně důvěrně, jako když najdeme krásně zbarvený oblázek na břehu řeky. Působí na nás s podobnou přirozeností, i když je na nich výrazná stopa sochařovy pečlivé a trpělivé práce s nástroji.“*¹¹⁵

¹¹³ In <http://www.jirikacer.cz/home.htm>, citace Jaroslav Vanča (Fragmentární tvary a ucelené myšlenky Jiřího Kačera)

¹¹⁴ In Kačer, J., Neumann, I.: *Svědkové trvání*, str.12.

¹¹⁵ In <http://www.jirikacer.cz/home.htm>, citace Magdalena Juříková (Jiné kameny)

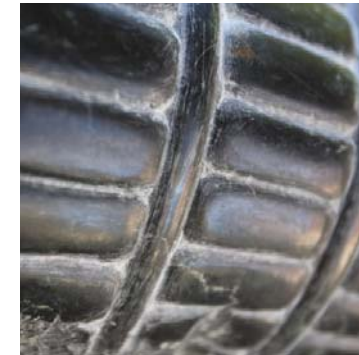
(42) fragment - slivenecký mramor, 2006 (113cm)

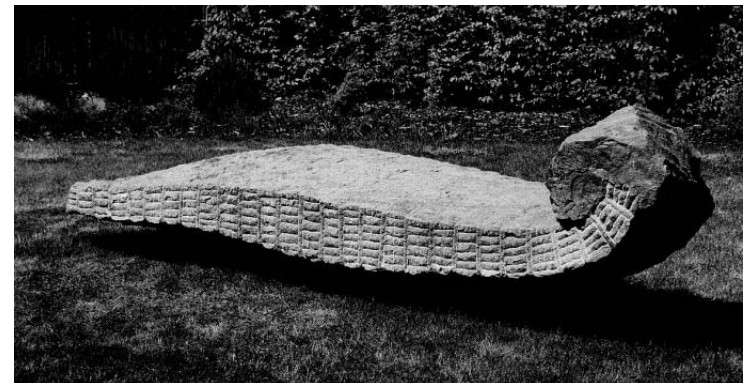
(43) fragment - žula, 2005 (355cm)

(44) fragment - serpentinit, 2001 (96cm), detail

(45) fragment, detail 2001

(46) fragment - pískovec, 1995 (350cm)

5.2. KÁMEN A JEHO PROMĚNY V PROSTORU PŘÍRODY - LAND ART, FOTOGRAFIE

Ač se příroda z umění vytrácí, přesto se v nových podobách a tendencích do něho stále opakovaně vrací. V sedmdesátých letech aktualizoval vztah k přírodě na nové úrovni umělecký směr - landart. Umění překročilo hranice galerie a záměrně vstoupilo přímo do prakticky neomezeného prostoru přírody. Pracuje přímo s krajinnými motivy a prostřednictvím různorodých přírodních materiálů ozvláštňuje dané prostředí. Vyjadřovacími prostředky se tak stává hlína, písek, kameny, sláma, větve, listí, tráva, sníh, led, atd. i působení přírodních živlů (počasí). Přírodní prostředí se tak podle záměrů umělců proměňuje. Některé zásahy jsou citlivé k danému prostoru, jiné se příliš na přírodu neohlízejí a v duchu svých představ umělci přemísťují i obrovské masy zeminy. Ty první z nich se snaží upozornit na odcizení člověka od přírody i podnítit k ekologické nápravě. Kamenné kruhy a spirály i jiné zásahy do krajiny jistě posouvají tendence minimal-artu a konceptu, ale i se v nich odráží tradice romantické krajinomalby 18. a 19. století a znovu zpřítomňují odkaz dávné megalitické kultury. Dílo už není izolovaným objektem, ale dílem určitého místa, často i místem samotným. Fotografie pak dokumentuje toto místo mimo galerii a zůstává jediným vizuálním záznamem, jež dílo může uchovat. Nebo se sama stává svébytnou uměleckou interpretací dané skutečnosti. Mě zajímají zvláště ti umělci, jež pracují s kamenem, zasazují jej do různých souvislostí, ozvláštňují, proměňují jeho význam dle vlastních autorských idejí, přesto v duchu s přírodou.

5.2.1. KAMENNÁ ZNAMENÍ - Richarda LONGA (1945)

Long je umělcem, který se snaží s přírodou souznít i jakoby znovu sžít. Jeho citlivý přístup i hluboký duchovní vztah k přírodě je znát v celé jeho tvorbě. Již z počátku ho lákala práce venku s použitím přírodních materiálů, to se vyvinulo v myšlenku tvorby záznamů a zanechávání stopy v krajině vlastní chůzí vzad a vpřed. „*Mým záměrem bylo vytvořit nové umění, které by bylo současně také novým způsobem chůze - „chůze jako umění“.* Každá moje pout' sleduje můj vlastní jedinečný, daný směr, originální důvod, specifickou myšlenku. Tedy chůze, jakožto umění poskytla ideální prostředek pro mé zkoumání vztahu mezi časem, vzdáleností, geografii a měřítkem.“¹¹⁶ Long svými zásahy překračuje hranice britských ostrovů a vydává se skoro až na epické pěší pochody do Himálaj (Nepálu), And (Mexika, Bolívie), Austrálie, Japonska, Afriky na Nový Zéland. Na těchto poutích si Long stanovuje různé cíle - vyšlapává cesty, chodí od pobřeží k pobřeží, v horách, v poušti, prochází podél břehů řek, podél cesty různým způsobem aranžuje různé nalezené předměty a materiály - z kamenů vytváří linie, kruhy a spirály, z trsů trav čtverce, z řas různé spirály,.. Všechny své zásahy a proměny vyfotografuje a poté ponechá působení povětrnostním vlivům, čímž je svým způsobem vrací zpět přírodě. Svoje skoro až rituální cesty a elementární znamení pak dokumentuje fotografiemi a podrobnými autorskými texty i mapami, které pak vystavuje jako součást svých děl. Svá geometrická znamení pak později klade do prostor muzeí a výstavních hal. Kámen tak pro něj představuje trvanlivý a přitom esteticky zajímavý materiál, jež pak často používá pro své realizace „kamenných znamení“ a touto proměnou mu tím dává nový význam, i posouvá jeho hranice vnímání.

„V průběhu let tato díla rozšířila pojmy pomíjivosti, trvalosti, viditelnosti a poznání. Kameny mohou být použity jako záznamy o čase nebo vzdálenosti, nebo mohou existovat jako součást velké a přitom anonymní sochy. Při chůzi v horách může být socha umístěna nad oblaka, třeba na odlehlém místě, představující tak imaginární svobodu o tom, jak a kde může být umění ve světě vytvořeno.“ (Richard Long)

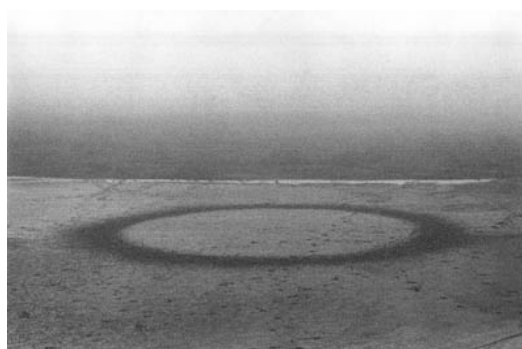
¹¹⁶ In <http://www.richardlong.org/index.html>, citace Richard Long

(47) Linie v Japonsku, hora Fuji, 1979

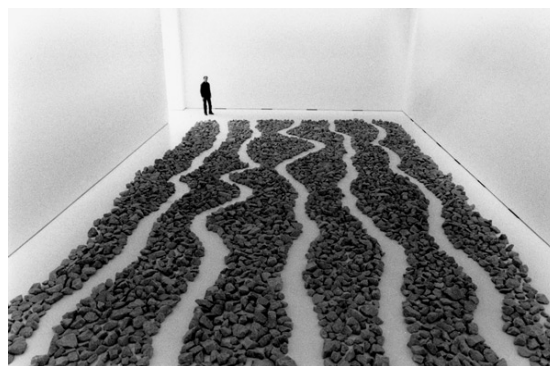
(48) Linie ve Skotsku, 1981

(49) Vyšlapaný kruh v mlze - Skotsko, 1986

(50) Kamenný kruh z mramoru, 1993

(51) Pět cest, Portugalsko 2004

(52) Kamenná linie, Edinburg 2007

5.2.2. PROMĚNY - Ivana KAFKY (1952)

„Cítí se nejlépe v přírodě, nebo spíše venku v otevřeném prostoru, tam je spřízněn se vším, co ho obklopuje. Tam také hledá a nalézá konfrontace, v nichž na rovnocenném místě stojí on a to, čeho se zmocňuje.“¹¹⁷ Na jedné straně stojí touha být součástí přírody, na druhé straně ji uspořádávat a proměňovat v duchu svých představ. Často vkládá známé obyčejné věci do zcela nových neobyčejných, nečekaných souvislostí. Ač věci a jejich souvislosti převrací, mění, řadí, uskupuje, přesto jeho díla vypadají na pohled velmi přirozeně. Svůj osobitý pohled na svět, výtvarné cítění se promítá do důsledného a formálně čistého vyjádření svých představ. Typické je pro něj násobení totožných elementů, které pak působí svým uspořádáním - rytmem, řazením i barevností. „Zajímá mě možnost střetávání, snaha o schopnost obsáhnout více linií - rovnu najednou s možným přesahem jedné do druhé, stejně tak jako koncentrace na detail i celek současně. To vše v maximálně jasné, naléhavé, lapidární, vizuální podobě.“ (Ivan Kafka)¹¹⁸

Svou tvorbou se snaží reagovat na podněty z okolí. Zaujímá k nim postoj, vymezuje se vůči nim a citlivě je přetváří. K vyjádření svých postojů hledá odpovídající výrazové prostředky. Instalace jsou vždy promyšleny s ohledem na místo, k němuž se vztahují. Dané prostředí autora často něčím oslovuje nebo inspiruje. Jindy hledá prostor pro uskutečnění svých idejí. Svým vztahem k přírodě se blíží land artu, elementarizaci a čistotou formy minimalizmu a způsobem myšlení a vyjadřování svých představ a postojů konceptuálnímu přístupu.

Kafkovy projekty reagují na různorodé, rozdílné situace. Proto stále ve své tvorbě překračuje hranice ve volbě prostředí, tak v užití výtvarných prostředků. S jeho tvorbou je však také spojena dočasnost, jeho realizace se v daném prostoru mohou objevit jen na přechodnou dobu. Někdy své instalace v pozměněné podobě po čase opakuje. Pracuje uvážene s různými materiály, které ho zaujmou, já se však zastavím u jeho tvorby s kamenem a jeho proměnami v čase.

¹¹⁷ In Hlaváčková, M.: *Doteky země*.

¹¹⁸ In Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.7.

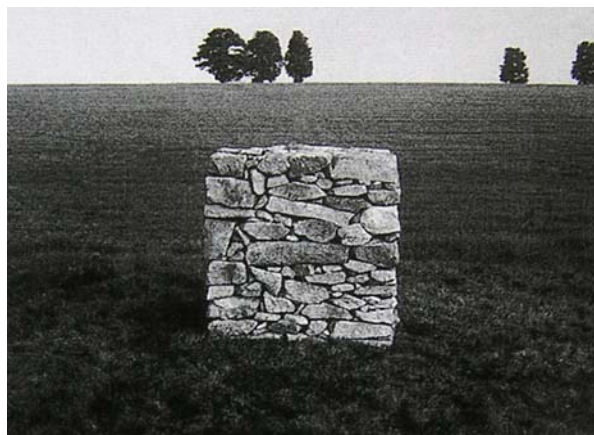
První instalace vznikly na Českomoravské vrchovině, kde si ověřoval své úvahy o krajině, vzniku a zániku, o vesmíru, jehož jsme jen nepatrným zlomkem. Zajímaly ho procesy, které se v přírodě odehrávají v opakujících se cyklech. *Cyklus bez názvu* (1979-1980) je složen ze sedmi materiálových krychlí stojících v různých příznačných prostředích převážně na Vysočině, a končí „pískovou rezignací“ na polském mořském pobřeží. Příznačné je tedy vystavení povětrnostním vlivům, díky nimž tyto kontrastující zásahy do krajiny postupně mizí. Každá z krychlí jakoby splývá s místem, kde stojí, neboť s ním má úzkou souvislost. Stavebním prvkem je materiál v krajině volně ležící, určený svou povahou k proměně, k zániku. „*Vztah materiálu a krajiny je někdy způsobem umístění posunut do jakési nereálné skutečnosti, která přesto existuje (sníh v krajině bez sněhu, kameny v krajině bez kamenů). Krychle existují v čase „svým životem“ vzniku - zániku, podle svých možností vzdorují okolním vlivům, odolávají větru, přijímají slunce, vrhají stín,.. Stojí v krajině, je možné se u nich zastavit, nebo je minout. Někdy dochází k nutné rezignaci, na místo krychle vzniká hromada, stopa začátku i konce lidského konání, i ta je po čase postupně smývána a zarovnána s okolím.*“¹¹⁹

V jisté návaznosti na tento cyklus vznikl projekt *Omšeni*, realizovaný ve třech alternativách. Na Českomoravské vysočině (1982), ve finském Rovaniemi (1995) a v Mecklenbursku u Baltského moře (1999). Vždy šlo o dvojici stejných kamenných krychlí, z nichž jedna byla ponořena pod vodní hladinu a druhá zůstala instalovaná v interiéru. Po stanovené době byly, budou nebo mají být instalovaný vedle sebe, se všemi změnami povrchu i formátu, který tento čas přináší. První *malé Omšeni* probíhalo sedmnáct let a oba objekty jsou již porovnány vedle sebe. Krychle za tak dlouhou dobu pobytu v potoce prodělala překvapivou proměnu - v jemném potočním písku ztratila ostrost hran a téměř pravidelně se zmenšila. Druhé finské je plánováno na padesát let, počítá tedy s přesahem lidského života i milénia.

Zcela myšlenkově odlišný je projekt *Skutečnost + sen/dvě skutečnosti* (1990) realizovaný v rakouských Alpách nedaleko Salcburku. Kamennou, nepravidelnou polygonální pyramidu s chybějícím vrcholem sestavil z nalezených kusů bílého a žlutého mramoru tak, že její špici v jediném pohledu tvoří vrchol hory ležící již na německém území. „*Podařilo se mu tak v jedné instalaci propojit dvě země, dva národy, dvě mentality, blízké se vzdáleným, dostupné s nedostupným, skutečnost se snem.*“¹²⁰

¹¹⁹ In Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.22.

¹²⁰ In Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, citace Jiří Michalický, str.45.

(53) Z cyklu bez názvu (1980) - Kameny (120x120)

(54) Z cyklu bez názvu (1980) - písek (rezignace) (120x300)

(55) Omšení 1999 - 2019 - žulová krychle, Baltské moře

(56) Skutečnost + sen / dvě skutečnosti 1990

5.2.3. VZTYČENÉ KAMENY JAKO OBJEKTY SOUZNÍCÍ S PŘÍRODOU - tvorba Jana POHRIBNÉHO (1961)

Zcela odlišná, od předchozích dvou autorů, je tvorba Jana Pohribného. Zajímavé jsou jeho umělecké fotografie, jež vznikly z původní fascinace dávnou megalitickou kulturou. Její vztyčené kameny Pohribný v průběhu posledních dvaceti let hledal, navštěvoval a znovu objevoval posvátnost a magii těchto míst. Trávil v přítomnosti obřích vztyčených kamenů obrovské množství času a měl tak možnost lépe porozumět přírodnímu řádu, pochopit vzájemné souvislosti. *„Moje tvorba je hledáním vlastních kořenů, prapůvodní esence lidského bytí a přirozeného soužití s Matkou Zemí, hledáním vztahu člověka a přírody.“*

Jeho umělecké interpretace míst jsou vyjádřením toho, co je skryté, co je za tím. Zajímal se, jak stavby skutečně vznikly, hledal jejich původní účel. Některé inspirace vycházejí i z astronomického určení, neboť řada staveb byla orientována na cyklický pohyb slunce i měsíce. Přesto jejich skutečný účel i myšlení tehdejších lidí zůstává zahaleno tajemstvím což, jak sám říká, mu dává obrovské pole pro různou interpretaci a imaginaci. Důležité pro něj je hlavně prostředí a souvislosti, neboť kameny patří do konkrétních míst. *„Fascinující je na tom právě to, jak jsou kameny včleněny do prostředí, do prostoru, do krajiny. Ono to vypadá, jakoby tam přirozeně vrostly a přitom je to lidský zásah. Člověk je tam vlastně uměle postavil a postavil je tak kongeniálně vůči té krajině, prostoru, že to má princip přirozeného růstu, jako kdyby tam rostl strom, ale je tam kámen. Člověk dokázal vytvořit právě něco, co s tou přírodou souzní. Ta harmonie, to dokonalé propojení to mě na tom asi nejvíc fascinovalo. I estetická stránka ony jsou úžasně magické. Něco je za tím víc než pouhá účelnost, přinejmenším propojení matky země a nebes. Já tvrdím, že jde o poslední projev lidské civilizace, který s přírodou ještě harmonizoval a šel s ní určitým způsobem dohromady, respektoval ji.“*

„Kameny postavené do krajiny označují posvátná místa a snad tak vyjadřují symbolické spojení celého vesmíru a Matky země. Bývají vysoké, tyčí se nad krajinou, a ačkoli je jejich původní účel - spoutání přírodní energie - ztracen v čase, nadále udržují rovnováhu se světem přírody. Vydávají svědectví o porozumění světu a naší planetě, které nám dnes tak často chybí.“ (Julian Richards)¹²¹

¹²¹ In Pohribný, J.: *Magické kameny*, str.27.

Často své umělecké interpretace kamenů fotí večer mezi přechodem světla a tmy, proto se předem na tento krátký okamžik pečlivě připravoval a vymýšlel realizaci každého záběru. „*Výpravy na cesty jsou provázány výpravami vlastní fantazií, předem si místo představím.*“ Ke svým interpretacím využívá metodu světlokresby (ilumonografie), vzniká tak instalace či manipulovaná fotografie. Při dlouhé expozici pomocí různých světelných zdrojů¹²² osvětluje a kreslí linie umělým světlem na kameny i do prostoru kolem nich - dodává jim tak jinou atmosféru, ale také tím chce zviditelnit podstatu těchto posvátných míst. „*Světlo zobrazuje neviditelné energie nebo sílu místa. Pomáhá tak určitým způsobem mou osobní interpretaci těchto míst zdůraznit - dotvořit, co tam člověk nevidí, nebo to, co tam jenom cítím.*“

Většinu fotografií neupravuje v počítači, neboť chce zachovat energii a autenticitu daného místa. „*Tvůrčí síla, co člověk vytváří jako jedinec na tom daném místě, se otiskne do toho výsledného obrazu, a to se pak přenáší na diváka. Když to uděláte dodatečně v počítači, tak tam vkládáte jakoby něco jiného. Víc věřím na autenticitu, že člověk to musí udělat, tam kam to skutečně patří.*“

Krajina kamenů je skutečně tím základním, stěžejním motivem většiny jeho fotografií.¹²³ Jeho tvorba ho dovedla blíž k přírodě, neboť tu podle jeho názoru vnímáme dnes spíše virtuálně, jak sám říká „*cesta krajinou je dost vzácná*“ ... „*civilizace se vzdálila přirozeným řádům*“ přírody. Co jsme však díky tomu ztratili? „*Já myslím, že především vnímání těch niterných energií, které ta krajina vyzařuje, které nás s ní spojují. Hledání něčeho, co v té přírodě je a my si to vlastně uměle svým virtuálním světem nahrazujeme. A mám pocit, že ty vrstvy, které nás jakoby víc vzdalují od krajiny, vytvářejí úplně jiný svět, než kam přirozeně patříme. Ta přirozenost o to se ochuzujeme, o ten zcela logický přirozený vztah, který tady byl po milióny let a najednou se snažíme dostat jakoby jinam.*“¹²⁴ Jeho práce je pokusem o obnovení dialogu mezi nebem a zemí i vztahu člověka a přírody, neboť jsme její součástí, ač se snažíme sebevíc z ní vydělit.

¹²² Od svíček přes různé baterky až po studiový blesk a malý generátor, kdy mohou svítit halogeny.

¹²³ Volnou uměleckou interpretací prastarých kultur a posvátných míst je zvláště cyklus *Nova doba kamenná* (1992). Přírodní motivy a krajina jsou i náměty jeho dokumentární fotografie.

¹²⁴ Citace Pohribného z rozhovoru: Host do domu - Jan Pohribný (10. 12. 07) Český rozhlas 2; Magické kameny, Tajemný svět prastarých megalitů (26.01.2008) Český rozhlas 3 - Vltava, zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Pohribn%C3%BD

„Mezi člověkem a vírou, vírou v cosi vyššího, leží často hlubina, hlubina poznání sebe sama. Je to návrat do kruhu zasvěcení, k dotyku věčného světla, jež v sobě nosíme.“ (Jan Pohribný)

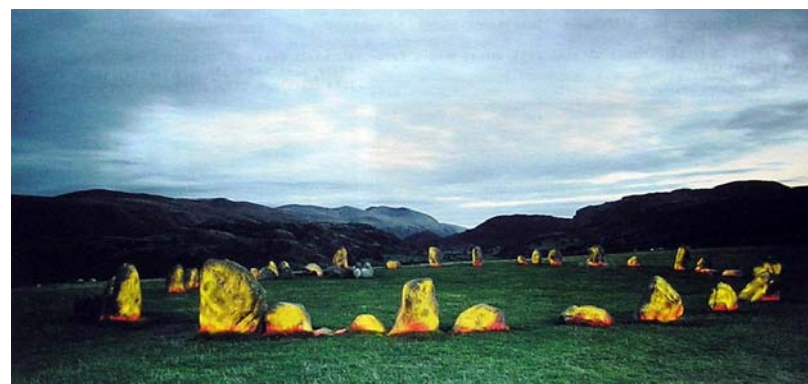
(56) Opožděná invaze, 1992

(57) Kazatelna, 1992

(58) Zářič pozitivních energií, 1992

(59) Castlerigg, 2004 - Z cyklu Nová doba kamenná (1988 - 2006)

6. VÝTVARNÝ PROJEKT - PROMĚNY KAMENE

6.1. CO PRO MĚ ZNAMENÁ KÁMEN?

Příroda i její podoby - kameny na mě od dětství velmi silně působily. Vyrůstala jsem v domě s krásnou zahradou a každé prázdniny jsem trávila prakticky v sepětí s přírodou Krušných hor.¹²⁵ A tak přesto, že jsem městský člověk, rodilý Pražan, vztah k přírodě se formoval od mých raných let. Přírodu jsem tak měla možnost vnímat všemi smysly, nebyly to jen vizuální obrazy, jež se mi hluboce vryly do paměti, ale také haptické kvality různých přírodnin a kamenů. Kontakt s jarní, letní i podzimní loukou, kůrou stromů, ostrými skálami vyvěřelin i oblázky a pískem v potoce,.. mě provázel na každém kroku. Vnímala jsem i zvuky a vůně proměňující se přírody. Jistě jsem z počátku tolik jako dnes nepocítovala její estetické kvality, příroda byla mojí životní realitou volných chvil a jako každé dítě jsem ji prožívala spíše intuitivně a instinktivně, a nabírala nové zkušenosti a vjemy. Měla jsem tak možnost, podobně jako člověk v dávných dobách, žít a vyrůstat v prakticky v souznění s přírodou.¹²⁶ Možná proto se do ní tak ráda vracím, a proto je pro mě vždy tak obtížný návrat zpět do ruchu velkoměsta.

Jaký je tedy můj vztah ke kamenům? Strávila jsem ohromné množství času hrou s pískem, drobnými kamínky, oblázky i balvany v potoce. Sledovala proud vody, jak se s nimi pere, i postupné proměny koryta potoka a jeho skladby. Trávila hodiny bosýma nohama dotýkající se úlomků hornin pokrývající říční dno. Sbírala jsem poměrně měkké oblázky z potoka, v nichž šlo snadno vytvořit díрку a navléci je, ty se pak staly mými prvními posvátnými talismany. Na mém oblíbeném, pro mě tajemném, magickém místě v okolí původního dolu, jsem často hledala a nacházela krystalové drúzy vyrostlé z mateční vyvěřeliny. Bylo to pro mě jako objevovat poklady, jež po tisíciletí

¹²⁵ Krajinu krušných hor si možná každý předstává, jako mrtvou krajinu plnou torz suchých kmenů, postiženou zplodinami z továren teplicko-chomutovské pánve. Dnes už to naštěstí není pravda. Ano v dětství jsem, při průjezdu krušnohorským hřebenem, vídala na některých místech takové pohledy. Ale v průběhu dvaceti let tento kraj dostal, snad časným zásahem člověka, znovu živou tvář.

¹²⁶ Místo toho, aby se rodila závislost na technických vymoženostech a jiných domnělých zábavách, formoval se můj vztah k původním lidským hodnotám. Moje generace jistě ještě mohla mít podobné prožitky. Ale myslím si, že se dnešní děti ani generace budoucí už takovou příležitost nedostanou. Jakoby je kulturní tendence tlačily úplně jiným směrem. Možná je to přirozené, snad to tak má být a člověk by se měl přizpůsobit době. Ale úplně upustit od přírodních hodnot, mi připadá velkou chybou.

ukrývala země, a kdykoli jsem si pro ně přišla znovu, jakoby je zem vkládala do mých rukou. Potkávala jsem i pozůstatky po zdejší dávné těžbě cínu a stříbra, kamenné štoly a podzemní chodby, jež mě vždy lákaly k prozkoumání. Ostré, tmavě hnědé skalní útvary tvořily dominanty mého území, často jsem je navštěvovala a meditovala v jejich přítomnosti, ale i stále nové a nové objevovala .. lezeckou skálu, kamenné okno, kamenné moře,.. Později na mě působily mohutné alpské monumenty čnící vysoko do nebes a odrážející se na hladině ledovcových jezer, i ostré balvany obroušené ledovcem. Také mě nikdy neomrzela pohled na rozmanité valounky, jež neustále omílají a převalují mořské vlny, a tak jeden o druhý nárazy vybrušuje a tříbí svůj tvar. Jistě jsem také postavila na mnoha mnou navštívených přírodních zákoutích nespočet drobných mohylek z navršených oblázků ve snaze zanechat za sebou svůj otisk či stopu.

Neustálým setkáváním s kameny se rozrůstaly nejen moje sbírky, ale i nabývaly pro mě stále větších hodnot a významů. Jsou pro mě pevnou hmotou, různorodého tvaru i barevnosti, jež mám asociované s určitým místem, událostí i zážitkem. A tak kámen vytržen z původních přírodních souvislostí, je pro mě věčnou vzpomínkou na ně. Když jej pak znovu vložím do ruky, cítím nejen chlad a váhu pevné hmoty a často příjemné haptické vjemy, ale také se mi znovu promítají obrazy dávno prožitých událostí. A tak jako je každý kámen jedinečný svým vzhledem, je zrovna tak pro mě jedinečný svým skrytým obsahem.

Kámen pro mě bude vždy dokonalý svým tvarem i podobou, tak jak ho příroda stvořila. Vždy mě bude fascinovat pohled na jeho hmotu obestřenou tajemstvím, příběhy proměn v jeho dávně minulosti, jež v sobě ukrývá.

Z předchozích řádek je tedy zřejmé, že „*proměny kamene*“ jsou pro mě velmi osobním tématem.

6.2. VLASTNÍ VÝTVARNÝ PROJEKT - PROMĚNY KAMENE - PROMĚNY IDENTITY

Mým původním cílem bylo ve svém výtvarném tvoření pracovat s médiem samotného kamene, z počátku jsem však narážela na slepé uličky. Původně jsem se zabývala inspirací procesy, jimiž vznikají různé druhy hornin, na nichž se podílí, jak vnitřní síly země, tak vnější síly prostředí. Inspirovaly mě přirozené proměny kamene - vrstvení, metamorfóza či tavení. Pohybovala jsem se v myšlenkách landartu, objektu a strukturální malby. Na základě prvotních pokusů i mých záměrů mi došlo, že se budu muset od přírodního kamene vzdálit, neboť by to bylo jen inscenování toho, co příroda sama vytvořila ¹²⁷, a můj vlastní přístup by se vytratil, nebyl by znát. Proto jsem se rozhodla experimentovat a hledat možná vyjádření přírodních procesů v jiných materiálech. Později jsem však zjistila, že mě více zajímá i láká hra s *proměnou identity kamene*, s *iluzí kamenů*, kterou jsem se rozhodla dále rozvinout.

Východiska, motivace a cíle tvorby

Vždy mě přitahovala krása omlutých valounků z potoka či moře, jejich dokonalý asymetrický tvar, jež mohla vytvořit jen samotná příroda, dokonalá souhra síly toku potoka či mořských vln i skladba okolních úlomků hornin. Pokud by se je člověk snažil napodobit, narazil by však na nelehký úkol, ten jsem se však pokusila zdat. Nebyl to jen tvar, který mě okouzlil, ale i textura a rozmanitá barevnost, které dala ještě víc vyniknout samotná průzračná voda.

Lákala mě představa měnit charakteristické vlastnosti kamene - chlad v teplo, hmotnost v lehkost, pevnost, tvrdost/křehkost v pružnost, strukturu, texturu,... Tedy měnit haptické vjemy typické pro kámen při zachování pro mě dokonalého, charakteristického tvaru valounku a přírodní barevnosti, tedy příznačných vizuálních vlastností. Proměnou do jiného materiálu či obalováním jiným materiálem se změnily charakteristické vlastnosti a tím samotná *identita kamene*. Hledala jsem vizuální podobnosti ve výsledku vzbuzující vizuální klam poznatelný až na základě bližšího prozkoumání a odlišných haptických vjemů. *Iluze* - hra s haptickými a vizuálními kontrasty i dráždění lidských smyslů se stalo cílem mého tvoření.

¹²⁷ Přesto si myslím, že v samotné praxi, tedy v hodinách výtvarné výchovy, není na škodu inscenovat, upozorňovat či ukazovat žákům díla přírody a rozvíjet tak jejich citlivost ke světu kolem nás. To, co člověk vnímá svými smysly, k čemu se nějakým způsobem vymezuje, hledá si vztah, k tomu člověk nikdy nemůže být lhostejný, přehlíživý či krutý. Obzvláště dnešním světem v tom vidím velký význam.

Vytvořila jsem řadu „kamenných“ objektů, jejichž podoba vznikla syntézou přírodního tvaru kamene s přírodním ale i novodobým materiálem. Došlo k propojení přírodního s umělým. Ač má původní inspirace pochází z přírody, z fascinace tvarem i podobou různorodých omletých valounků, přesto i v jiných materiálech často zcela umělých lze vidět přírodní struktury a textury. Chtěla jsem tak také navázat na dnešní proměny kamene do často nečekaných materiálů. Kámen také často nahrazujeme jiným materiálem, vytváříme jeho imitace pro různé účely použití. Tyto imitace na první pohled vypadají jako přirozené povrchy a textury skutečných kamenů a až při bližším prozkoumání a doteku odkryjí svou pravou tvář. Ale proč se obklopujeme imitacemi, umělými náhražkami, iluzemi? Chceme snad pod dojmem přirozenosti a pravosti vytvořit iluzi luxusu nebo jsou imitace snahou žít v přirozenosti, která nás obklopovala odnepaměti? Myslím, že oba důvody jsou možné. Imitace jsou často dostupnější, a přesto nám dávají pocit pravosti a tím plní svůj účel.

Cílem mé tvorby jistě nebyla iluze luxusu, ale šlo mi právě o vytvoření dojmu přirozenosti kamene. Prostřednictvím často zcela odlišných materiálů jsem vytvářela *iluze reálných kamenů* - omletých, obroušených valounků. *Proměna identity kamen* je dána nejen proměnou charakteristických vlastností kamene, ale i rozporem mezi vizuálně danou *iluzí* a na základě doteku poznanou skutečnou *realitou*.

Reflexe a výtvarný výstup

Jako první vznikl zvláštní *metamorfita* - „dřevěný kámen“, který na první pohled vypadá jako valounek přirozeně obroušený v potoce, ale při bližším zkoumání je patrná odlišná textura - letokruhy typické pro dřevo. I když i ty je možné najít třeba u sedimentární horniny vápence nebo u metamorfovaného mramoru, kdy jsou patrné jednotlivě usazené vrstvy jedna po druhé, jakoby šlo o letokruhy dřeva. Dalo by se říci, že jde o podobný proces postupného narůstání. Vizuální vlastnosti jakoby zůstaly zachovány, ale proměnily se haptické charakteristiky. Kámen vznikl z části kmene jalovce, který bylo nejprve nutné dřátem osekát do hrubého tvaru, pak na pásové brusce obrousit a nakonec vybrousit různou hrubostí smirků do hladka. Kámen se jeví výrazně lehčí a na omak teplý, ale přesto jemný, dokonale obroušený, ale jinak než skutečný valounek.

Pak mě napadlo proměnit identitu kamene obalením jiným, naprosto odlišným materiálem. Pokryla jsem kámen kůží - touto proměnou vznikl neobvyklý *metamorfit* - „*kožený kámen*“, přesněji kámen s koženým povrchem. Došlo tak k odlišné proměně identity kamene. Pokryla jsem jej materiálem, který navodil úplně jiné haptické účinky. Díky tomu, že jeho vizuální stránka zůstala na první pohled prakticky nezměněná, tyto nové haptické účinky vyvolaly nečekané překvapení či šok. Změnila jsem jeho vlastnosti, původně studený kámen se proměnil v hřejivý předmět. I vnímání kamene jako neživé struktury, tak začalo vzbuzovat jistou otázku životnosti. Najednou vyvstávaly otázky: *Je to vůbec kámen nebo něco jiného?* Jeho váha však stále odkazuje ke kameni.

Dále jsem přemýšlela, jak imitovat pískovec, horninu slepenou z milionů drobných zrníček. Na základě této myšlenky jsem vytvořila „*pískovec z krupice*“, přesněji přírodní valounek jsem polepila několika vrstvami zrníček hrubé krupice. Světlá krupice na povrchu však spíše vzbuzovala dojem knedlíku než horniny, a tak jsem ji pokryla hnědým pigmentem ředěným vodou a lepidlem. Docílila jsem tak požadovaného vzhledu pískovce. Dokonce i k mému překvapení zůstaly zachovány haptické kvality, při dotyku je jasně cítit hrubost jednotlivých zrn, jakoby člověk držel v ruce opravdový kámen. Jakoby zůstala zachována identita pískovce, přestože se o něj ve skutečnosti nejedná.

Uvažovala jsem, z jakých možných materiálů je možné vytvořit „kámen“, aby bylo patrné, že jde o skutečný kámen. Napadl mě polystyrén, z něhož je možné celkem jednoduše vyřezat a vybrousit tvar valounku. Mým cílem bylo vytvořit „*slepenec z polystyrenu*“, tedy aby jednotlivá zrna polystyrenu imitovala zrna slepenice. Měla jsem po ruce celkem hrubozrný stavební izolační polystyren, který

je charakteristický křehkostí, tedy zrna celkem jednoduše odpadávají, protože jsou mezi nimi velké mezery, na což bylo nutné při práci myslet. Na vyřezaném valounku jsem místa mezi jednotlivými zrnky vyplnila akrylátovým tmelem a po zaschnutí vybrousila do hladka. Pak už následovalo barvení a broušení stále dokola, než jsem byla s výslednou podobou spokojená. Vznikl tak poměrně tmavý hrubozrnný slepenec, znovu svým tvarem a texturou odkazující ke skutečné hornině. Šok však vzniká až při jeho uchopení, je velmi lehký, jeho váha vůbec neodpovídá skutečnému podobně velkému kameni. Také se jeví výrazně teplejší než reálný kámen.

Dále jsem použila netradiční molitan slepený z mnoha různobarevných malých kousků a vytvořila z něj „*slepenec z molitanu*“. Tvar valounku bylo nutné postupně vystříhat nůžkami a poté lehce pigmentovat. Vznikl jakýsi valounek popírající většinu charakteristik skutečného kamene - chlad, tvrdost, pevnost i hmotnost. Jeho vlastnostmi jsou naopak teplo, měkkost, pružnost a lehkost. Identita kamene je tím naprosto porušena, zbyla jen podobnost tvaru a hrubě zrnité textury slepenice.

Výrazná proměna identity kamene z molitanu mě natolik oslovila, že jsem přemýšlela, zda by bylo možné tento materiál ještě využít na jiný typ kamene. Napadl mě bílý, pórovitý, přesto pevný kámen od moře, snad vápenec. Zvolila jsem jiný typ molitanu, tentokrát jednolitý s většími póry, a vznikl „*vápenec z molitanu*“. Nebylo jednoduché, podobně jako v minulém případě, z tak nepoddajného materiálu vytvořit tvar valounku. Protože byl původně křiklavě žluté barvy, bylo nutné jej obarvit. Postupně jsem ho namáčela v obarvené vodě (hnědé, černé), nechala proschnout a propírala vodou do té doby, než jsem se zbavila

původního zbarvení. Než jsem dosáhla barevného základu, do nějž jsem pak vstřebávala akrylátový tmel ředěný vodou. Pak už jsem valounek nechala proschnout do výsledné podoby vizuálně připomínající výše zmíněný kámen od moře. Když si jej však člověk vezme do ruky, zažívá nečekaná překvapení, něco najednou nehraje, nadržuje pevnou, chladnou pórovitou hmotou, ale křehký, polopružný, spíše teplý pórovitý předmět, jenž by však svou vahou mohl odkazovat ke zmíněnému kameni.

Dále jsem vytvořila „*sediment z extrudovaného polystyrenu*“. Tento materiál se mi dostal do rukou čistou náhodou, protože mě zajímal, rozhodla jsem se z něj vyřezat valounek, ačkoli jsem neměla žádnou představu o tom, jaký kámen by z něj mohl vzniknout. Spoléhala jsem na to, že mě průběh práce i materiál sám povede. Jelikož materiál dovoľoval poměrně jemnou detailní práci, měla jsem možnost si více pohrát s tvarem valounku, který by ještě víc korespondoval se skutečnými vodou omletými kameny, než jak to bylo možné provést u několika předchozích objektů. Neměla jsem možnost vytvořit kámen z jednoho kusu polystyrénu - musela jsem jej slepit ze dvou částí, přesto jsem tento nedostatek chtěla nějak využít. Přivedlo mě to na myšlenku imitovat postupně ukládaný sediment, tedy podélný řez zakomponovat mezi ostatní slepé řezy a vytvořit tak vrstevnatou usazeninu. K tomuto kroku mě také inspiroval vrstevnatý valounek z mé sbírky. Pak už následovala pigmentace hnědou, šedou, světle okrovou lazurou, vymývání, broušení smirkovým papírem a závěrečné zatažení povrchu voskem. Vznikl valounek na první pohled jasně odkazující k vápenci, při bližším prozkoumání však znovu vyvstávají haptické vjemy kontrastující s těmi vizuálními. Jeví se jako skutečný kámen, ale jeho nepříliš velká hmotnost, jemnost i teplota v člověku vzbuzuje neklid a nejasnosti.

Dále vznikl „*křemen z plastu*“ - struktura i barevnost tohoto materiálu mi asociovala bílý valounek křemene. Kus plastové, provité izolační hmoty jsem seřezala do přirozeného tvaru valounku. Na první pohled působí kámen tajemně, vyvstávají otázky: *je to textura křemenných zrněk nebo něco jiného?* Drobné pórký je vizuálně asociují, ale při dotyku jsou patrné naprosto odlišné haptické vjemy. Kámen je svou hrubostí podobný spíše pemze, je také výrazně lehčí. Proměna identity kamene vzniká na základě odlišných vizuálních a haptických vjemů.

Další materiál, který mě inspiroval, byl vosk. Zaujala mě jeho schopnost za zvýšené teploty - zahřátím měnit své skupenství na kapalné. Vzbudil ve mě dojem magmatu (lávy) - proměněné, roztavené masy minerálů díky působení vysokého tlaku a teploty pod povrchem země. Měla jsem za léta nasbírané různobarevné zbytky svíček, které jsem v nádobě rozpustila. Překvapivě vznikla tmavá tavenina s bublinkami ¹²⁸, to se mi však hodilo. Po ztuhnutí tmavá hmota odkazovala k sopečnému sklu - *obsidiánu*. Z této hmoty jsem pak vyřezala a vybrousila řezákem tvar valounku. Výsledný kámen - „*vyvřelina z vosku*“ - vytváří dokonalou iluzi skutečné omleté horniny, při dotyku však nastane šok. Neboť haptický vjem je odlišný, než člověk čeká. Kámen má jistou váhu, ale je lehčí než podobně velký valounek. Jeho povrch je sice hladký, ale jinak .. při dotyku je až klouzavý, mazlavý. Vzbuzuje zvláštní pocit tepla i chladu.

¹²⁸ Možná jsem vosk rozpouštěla na příliš vysokou teplotu a trochu se připálil. Jinak si neumím vysvětlit tak tmavou barvu, když většina kousků vosku byla spíše světlá.

Zajímavý materiál, který mě už od počátku lákal k tvorbě valounku, byly lisované desky ze dřevěných štěpků. Mým cílem bylo vytvořit z nich „slepenec ze štěpků“, neboť právě textura toho to materiálu vytváří dojem usazování zrn. Nejdřív bylo nutné slepit tři malé, vyřízlé destičky k sobě, a poté už následoval podobný postup jako u dřevěného kamene - řezání, sekání a nekonečné broušení do té doby než jsem docílila hladkého povrchu. Abych ještě více zvýraznila jednotlivá „usazená zrna“, tak jsem na kámen nanasla vrstvičku vosku. Ta se zahřátím v troubě rozpustila a natáhla do pórů dřeva. Valounek vytváří dojem zvláštního slepenec. Zvláště pro toho, kdo daný materiál nezná, se může kámen jevit vizuálně velmi věrohodným. Na omak je hladký, pevný, teplý, poměrně těžký. Ale při bližším prozkoumání je patrný odlišný materiál.

Jako poslední vznikl „sediment z hlíny“. Hlína je jedním z nejpřirozenějších materiálů, který nás obklopuje, proto jsem se jí rozhodla použít pro iluzi kamenného valounku. V návaznosti na vrstevnatost sedimentů jsem střídala různě silné vrstvy červenice a šedé šamotové hlíny. Aby byly vrstvy dobře patrné bylo nutné povrch kamene mírně seříznout a nakonec vyhladit špachtlí. Pak už jsem jen ve fázi zasychání perforovala povrch otisky jemné zrnité struktury pískovce, abych vytvořila věrnější iluzi kamenného povrchu. Kámen se jeví jako přirozený valounek sedimentu. Při vložení do rukou je poměrně těžký. Váha tedy odpovídá podobně velkému kameni, ale naše zkušenost nám napoví, že se jedná o jiný materiál.

Vždy jsem se snažila *proměnu identity* směřovat tak, aby výsledný kámen, byl jistým způsobem vizuálně příbuzný skutečným valounkům nebo svou texturou připomínal konkrétní existující horninou (metamorfit - dřevo, kůže; pískovec - kámen obalený krupicí; slepenec - polystyrén, molitan, štěpkové desky; pórovitý vápenec - molitan; vrstevnatou sedimentární horninu - extrudovaný polystyrén, křemen - polystyrén, vyvřelina - vosk, sediment - hlína) - vytvořit *iluzi reálných kamenů*. Inspiroval mě ten materiál, který svou texturou připomínal opravdové druhy hornin. S většinou materiálů, se kterými jsem pracovala, jsem neměla skoro žádné zkušenosti, proto jsem se během práce musela učit a zkoušet.

Přesto si myslím, že jsem naplnila své cíle i předčila původní očekávání. Vznikla tak skupina objektů vizuálně připomínající skutečné kameny, při dotyku však vzbuzující nečekané haptické šoky. Vizuální dojem dokládají i *fotografie „kamenných“ objektů* zasazených mezi skutečné valounky a do dalších přirozených kontextů a souvislostí dnešního světa. Soubor těchto fotografií doplňuje řadu „kamenných“ objektů - tedy vlastně mou *sbírku kamenů*.

Rozsah řady objektů je dán dostupností materiálů, s nimiž jsem se měla možnost setkat, jež mě inspirovali, a jež bylo možné vlastnoručně opracovat.

7. DIDAKTICKÁ TRANSFORMACE TÉMATU DO VÝTVARNÉ VÝCHOVY

„Ten kámen, který tu leží přede mnou, byl kdysi dávno vytržen ze skal, smýkán bystřinami, pohlčen mořem, omílán příbojem, drcen a hlazen nárazy o jiné kameny, nakonec vyvržen na břeh, kde jsem ho mezi jinými kameny našel a zdvihl. Je nyní vyňat ze svých přírodních souvislostí, ač stále zůstává příslušen zemské tíhy a podroben ostatním zákonům své rodné hmoty...

Mluví ke mně svým tvarem, svou černozeleňou barvou s bělavými žilkami a s hutně namačkanými zrníčky křemene, která se matně třpytí. Co je zašifrováno v tomto písmu, jež zevnitř proniká jeho povrchem a krabatí jeho křivé plochy? Čtu to na vlastní odpovědnost a dávám tomu svůj smysl.. přehazuji jej z ruky do ruky, hraju si s ním a laskám se s ním. Tak se ten kámen stává pozitivem výdutě, jež hloubí moji dlaň, výplní prázdna, otiskem pocitů, znamením myšlenky, výtvořem fantazie, celistvým a smysluplným tvarem; tak si jej přisvojuji, tak se mě připodobňuje, tak se stává mým dílem.“¹²⁹

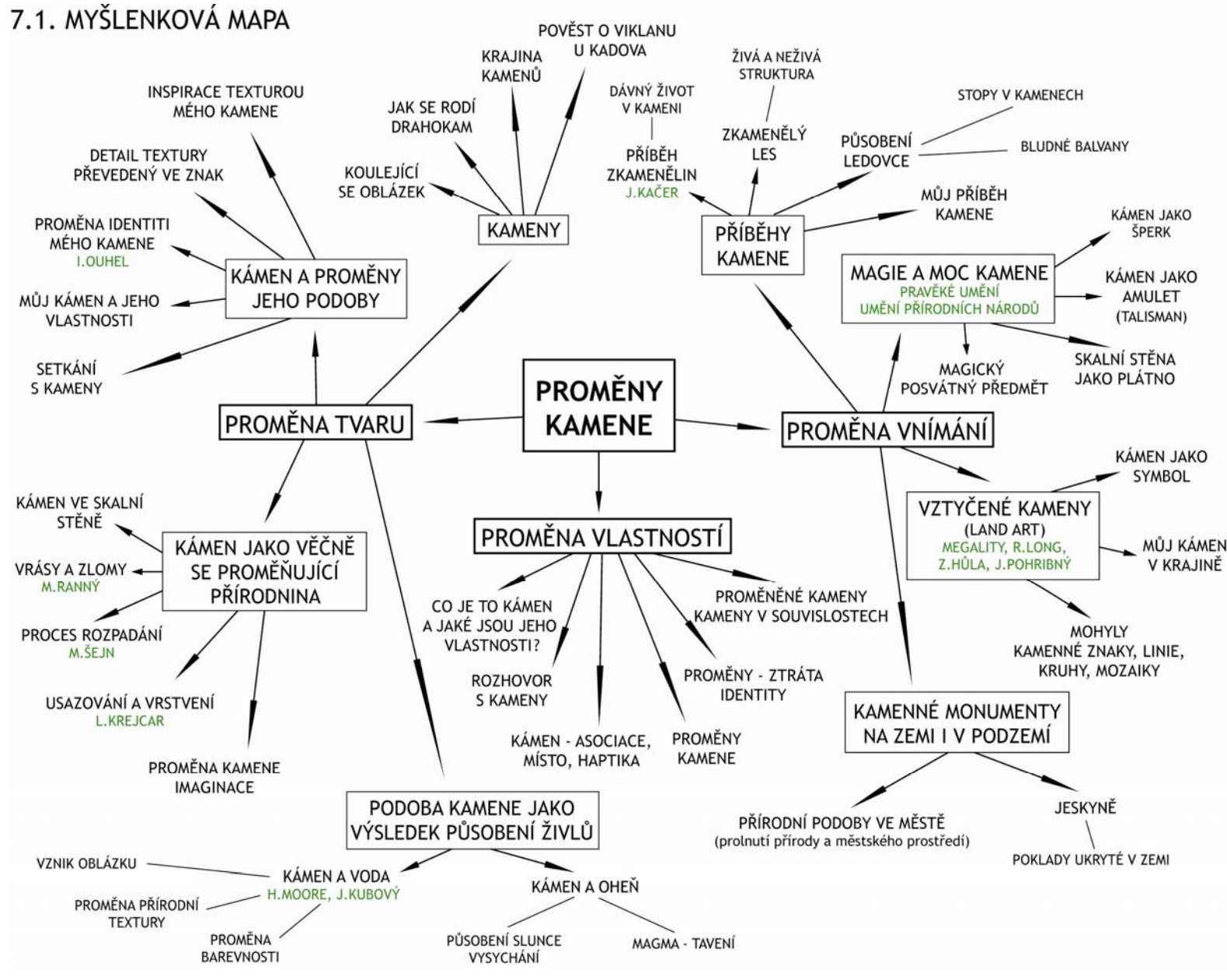
(Miroslav Míčko)

Zdá se mi stále důležitější v dnešním, moderním technicky a materiálně založeném světě obracet pohled zpět k přírodě. Aby si člověk uvědomil, odkud vzešel, kde jsou jeho kořeny, základy, jež se nám stále více ztrácí před očima. Dnešní generace dětí se čím dál tím víc vzdaluje od světa přírody, a proto se mi zdá velmi důležité zařazovat do výtvarné výchovy témata a náměty vycházející právě z přírody. Jistě mnoho rodičů se snaží dětem vytvářet vztah k přírodě a jejím podobám, tím že je berou na výlety nebo pro ně vymýšlejí různé aktivity v tomto přirozeném prostředí často i s přírodninami. Příroda pro ně má stále velkou hodnotu, již se snaží dětem vštípit. Přesto velmi mnoho z nich díky své zaměstnanosti a kariéernímu růstu na své děti nemá příliš času. A jako oni sami tak i jejich děti se do přímého kontaktu s přírodou příliš nedostanou. Příroda se pro ně tak stává čím dál víc virtuálním světem z fotografií v knihách a časopisech nebo televizních dokumentech.

Tím, že téma „*kamene a jeho proměn*“ zařadíme do výuky, můžeme napomoci rozvinout vztah k těmto přírodním podobám. Děti jsou prostřednictvím různých úkolů aktivit motivovány o kamenech přemýšlet, lépe porozumět jeho vzniku, proměně i podobám, zkoumat jeho vlastnosti,.. Tyto kontakty s kameny mohou přinést dětem nevšední zážitky i nové poznání a mohou také podnítit hlubší vnímavost a citlivost k přírodním podobám a později i k celé přírodě.

¹²⁹ In Roeselová, V.; *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*, str.16. (z knihy Míčko,M: *Testament mistra Wu, Kámen - mé dílo*, str.92.)

7.1. MYŠLENKOVÁ MAPA

7.2. KÁMEN A JEHO PODOBY věk: (10 -14 let)

Výtvarná řada stavící na vizuálních vlastnostech kamenů a rozvinutí jejich zajímavých detailů v grafické řešení.

1. SEZNÁMENÍ S KAMENY

M: informace z geologie (odborná literatura), návštěva sbírek Národního muzea v Praze, Geosvět Praha, muzeum v Turnově, Klenotnice drahých kamenů v Nové Pace (exkurze), (případně na ZŠ spolupráce s učitelem přírodopisu, biologie, chemie). Pozorování různorodých podob kamenů, krystalizace, struktura (textura), barevnost, i proměna obyčejného vzhledu kamene ve vyleštěný drahokam, všímání si rozdílů mezi různými druhy kamenů - magmatity, sedimenty, metamorfity → práce s pracovními sešity, skici vybraných podob kamenů

PH: poznávání různorodých podob kamenů - hornin, minerálů; každý kámen je jedinečný

2. MŮJ KÁMEN A JEHO VLASTNOSTI

M: zkoumání vlastní sbírky kamenů nebo jednoho vybraného (oblíbeného) kamene, uplatnění znalostí nabytých při návštěvě sbírek kamenů z muzea. Prostřednictvím vlastních vizuálních i haptických vjemů, doteků kamene - zkoumání jeho povrchu, zrnitosti (textury), tvaru, tíhy, velikosti, barevnosti.

PH: nové vizuální i haptické vjemy, nové poznání i vnímání vlastních kamenů

VP: zvětšený výřez textury kamene pozorovaný pod lupou

VT: studijní kresba tužkou, navazující studijní malba remakolem (temperou)

3. PROMĚNA IDENTITY MÉHO KAMENE

M: sbírka kamenů, tvary a textury (struktury) kamenů (navázání na předchozí úkol), podnětné otázky:

Co je to identita? (identita = totožnost, úplná shodnost) - je to určitý soubor vlastností, který je určující pro tu kterou konkrétní věc.

Jaké jsou tedy vlastnosti kamene? → tvrdost, pevnost, křehkost, drolivost, zrnitost, krystalická podstata, chlad, hmotnost

S jakými proměnami kamene se můžeme obecně setkat?

1. PŘIROZENÁ v PŘÍRODĚ - působením povětrnostních podmínek, počasí, živlů - vody, ledu, větru, tepla - žáru slunce (zvětrávání, eroze - rozrušování, obrušování, omílání) → proměna v kameny, kamínky, písek → usazováním a ukládáním vzniknou SEDIMENTY (slepenec, pískovec, vápenec); nebo působením zemského živlu - horotvorná činnost, vulkanismus (magma, láva) - VYVŘELINY, MAGMATITY

2. NEPŘIROZENÁ - rukou ČLOVĚKA - TĚŽBA (ekologický aspekt) - přirozený kámen je dále upravován pro další použití, obklady, dlažby,..;

UMĚNÍ - proměna surového kamene v sochu,..

Co je tedy proměna identity kamene? → proměna jeho vlastností (některé vlastnosti by však měly zůstat zachovány, aby bylo zřejmé, co bylo východiskem)

Jak tedy můžeme proměnit identitu kamene? → tím, že některé zjevné vlastnosti kamene potlačíme, modifikujeme, změníme

PH: kámen a jeho možné proměny identity, kámen a jeho textura jako inspirace pro přetavení do zjednodušené znakovité formy ¹³⁰

VP: zjednodušení, barevná a lineární kompozice

VT: malby remakolem, 2 čtverce z formátu A3

VK: znakovitě zjednodušené formy a výrazná kontrastní barevnost v malbě Ivana Ouhela

4. INSPIRACE TEXTUROU MÉHO KAMENE

M: výtvarná etuda navazuje na dva předchozí úkoly, identitu kamene posouvá dál, inspirace texturou daného kamene vede k úplnému zjednodušení (vrstvení, zrnitost,..), oproštění od všech detailů

PH: hra s výtvarným řádem a různým kompozičním řešením

VP: opakování a řazení černých, bílých (popř. šedých) prvků, kompozice černé a bílé

VT: koláž z papíru, čtverce z formátu A3

5. DETAIL TEXTURY KAMENE PŘEVEDENÝ VE ZNAK

M: na základě předchozí aktivity, výběr z několika možných kompozic, výběr jedné zajímavé části detailu, zvětšený vybraný detail kamene převedený v grafický prvek - znak

PH: možné dimenze zjednodušení, převedení reálného prvku ve znak

VP: linearita, zjednodušení, přírodní textura a její grafické hodnoty

VT: grafika - monotyp, linoryt, sítotisk

VK: propagační grafika, plakát, logo

¹³⁰ Námět byl odučen na ZUŠ Prosek, vis příloha č.1. - str.104.

7.3. KÁMEN JAKO VĚČNĚ SE PROMĚNUJÍCÍ PŘÍRODNINA věk: (12-16 let)

Výtvarná řada vychází z geologických procesů a proměn v přírodě ústící ve vlastní prožitek proměny kamene.

1. KÁMEN VE SKALNÍ STĚŇE

M: výprava za kamenem - návštěva Prokopského údolí, Šáreckého údolí (skalní masiv, místa, kde aktivně pracovala zemská kůra - struktura vrás, desek a zlomů, bloky a úlomky kamene), informace z geologie (odborná literatura), vznik a odlišná podoba různých druhů hornin a jejich charakteristiky - magmatity (krystaličnost, zrnitost), sedimenty (vrstevnatost, slepence drobných kamínků), metamorfity (pravidelné uspořádání zrn i struktur - krystalická břidlice), horninový cyklus

PH: kámen jako přírodnina podléhající neustálým proměnám, procesy vzniku různých druhů hornin

VP: skici a záznamy výsledků geologických procesů

VT: frotáže, kresba uhlem na baličák, fotografie skalních a horninových detailů

2. VRÁSY A ZLOMY

M: výchozí pro tento úkol jsou záznamy - frotáže, skici, fotografie z minulé aktivity, ty jsou impulzem k malířskému ztvárnění zajímavých výsledků (současných stádií) geologických procesů - vrásky, zlomy, zajímavé uspořádání jednotlivých minerálů i jednotlivá skladba hornin, princip vrásnění, působení zvýšené teploty a tlaku

PH: estetická hodnota výsledků geologických procesů

VP: barevné nadsazení, lineární a barevná kompozice

VT: malba remakolem (temperami, olejovými barvami) na formát A1 (plátno)

VK: Michal Ranný (malba, akvarel - skály a kameny - zdánlivé neměnné masy, ve skutečnosti hmoty pohyblivé, metamorfované či vrstvené miliony let - z vnějšku tvarované jakoby „božským sochařem“).

3. PROCES ROZPADÁNÍ

M: inspirace procesy v přírodě - eroze, zvětvávání, rozpadání, obrušování, omílání, uvolňování zrn, rozpad skal (větší úlomky, sut', štěrk, drobná zrnka, písek, prach)

PH: přirozené přírodní procesy a jejich parafráze ve výtvarné tvorbě

VP: postupné rozpadání ústřední pevné formy prostřednictvím řazení zmožených, překrývaných částečně průsvitných vrstev papíru

VT: instalace - zavěšené pauzáky překrývané ve vrstvách za sebou, trhání, překrývání, kolorování přírodními tóny akvarelem/přírodními pigmenty

VK: inspirace tvorbou Miloše Šejna

4. USAZOVÁNÍ - VRSTVENÍ

M: inspirace vznikem usazenin - postupné ukládání zvětralého materiálu přenášeného větrem, vodou (řeky, ledovec,..) v jezerech, v korytech, v mořích po miliony let, podléhající dalším procesům až po vznik dnešní podoby nejrůznějších skal sedimentů. Inspirace řezy geologickými vrstvami, využití principu vrstvení.

Co se usazuje, nebo může usazovat ... jako sedimenty? ...mouka, krupice, krupky, kroupy, těstoviny,..

...piliny, hobliny, štěpky,.. ...hlína, písek, štěrk, kačirek, valounky,..

PH: přirozené přírodní procesy a jejich parafráze ve výtvarné tvorbě

VP: kontrasty hrubosti materiálu, horizontální řazení vrstev

VT: využití různých materiálů - možnost různých alternativ a variant, viz výše; malba pigmentovanou moukou - na čtverce (30x30) sololitu; strukturální obrazy - lepení zvolených materiálů; lepení a vrstvení různých druhů a odstínů papíru

VK: Libor Krejcar (Krajiny paměti - krajiny horizontálních sypaných vrstev do skleněného rámu)

5. PROMĚNA KAMENE - IMAGINACE ¹³¹

M: Dnešní úkol či aktivita od vás bude vyžadovat hodně **soustředění a pevné vůle**. Dnes budeme pracovat trochu jiným způsobem, než na jaký jste zvyklí. Ze začátku se vás zeptám, **jak se cítíte .. zavřete oči, zkuste se soustředit na sebe, uvědomit si jak se cítíte psychicky a fyzicky. Až budete vědět, dejte ruce před sebe a na prstech rukou ukažte (na stupnici od jednoho do deseti prstů), jak vám je - jeden znamená špatně, pět průměrně, deset cítím se skvěle. Děkuji, můžete otevřít oči.** Pro naši aktivitu potřebujeme **naprostý klid, soustředěnost a ticho**. Je zde někdo kdo předem ví, že se nebude moci soustředit, že dnes nemá dost pevné vůle, že možná bude rušit ostatní? ...

Pohodlně se usad'te, zavřete své oči a zkuste se soustředit sami na sebe ... vnímejte své nohy dotýkající se země, začínáte vnímat celé svoje tělo, všímáte si svého dechu...

Představ si, že jsi se ocitl na zelené louce .. je krásný slunečný den ... slunce příjemně hřeje a ty se cítíš plný energie... prohledni si rukou místo v tvé těsné blízkosti... najednou se ti ruka zachytí na kameni ... prozkoumej ho jen rukou ..hmatem, jak vypadá ..jak je velký, jaký má tvar, strukturu, .. je hladký nebo drsný na omak? ...jakou má teplotu... je studený nebo teplý..... to vše si dobře zapamatuj.....ted' si jej můžeš prohlédnout svým vnitřním zrakem a prozkoumat jeho vizuální kvality .. jakou má barvu .. je jednobarevný?.., zrnitý? .., má žilky?.., prohledni si ho několikrát ze všech stran..... Připomíná ti něco jeho tvar? ...Vzpomeň si zda už jsi ho někdy předtím viděl, nebo ho máš v ruce poprvé? .. Zkus načerpat z kamene energii, kterou vysílá.....

Nyní je čas se s tvým kamenem rozloučit....polož si kámen do dlaně a zavři oči ...slunce pálí, ale zvedl se příjemný větřík, takže to skoro necítíš..... po chvíli cítíš, jak se s hmotou v tvé dlani začíná něco dít...už není tak pevná a těžká, jak byla předtímje křehčí a křehčí až se najednou promění v drobná zrníčka, která ti začínají propadávat skrz prstyaž ti na dlani zbyde jen malá hromádka uprostřed .. Znovu si prohledni místo, na kterém se nacházíš, co se změnilo??? .. jak ted' vypadá?....

..... ted' budu počítat do deseti a vy se znovu pomalu soustřed'te na svůj dech, na své ruce, můžete si je protáhnout, na své nohy, na celé tělo ... přeneste své vnímání zpět do třídy, pomalu otevřete oči ... můžete se protáhnout, promněte si spánky a ušní lalůčky, abyste se znovu nastartovali.

¹³¹ Imaginace byla odučena na ZUŠ Prosek, vis příloha č.1. - str.109.

Zadání: Vaším úkolem bude jakýmkoli způsobem, jenž je vám příjemný, a jež se hodí k vašemu výtvarnému vyjádření (kresba, malba, muchláž, frotáže,..), libovolně zvolenými výtvarnými prostředky (tužka, uhl, tempery, giocondy, zmačkaný papír,..) **vyjádřit to, co jste prožili** během mého povídání, **během imaginace - zajímavý moment**. Může to být právě **kámen**, jeho struktura, barva, zrnitost, krystalčnost,... který vás nejvíce z imaginace zaujal, který se vám pevně vtiskl do paměti. Může to být **proměna pevné hmoty kamene**, rozpadající se v drobná zrníčka. Můžete si zvolit jeden motiv nebo i více motivů, jež jsou pro vás důležité. Zkus do svého záznamu zapojit vše, co jsi o daném kameni zjistil, jak hmatem (velikost, tvar, struktura, teplota), tak i vnitřním zrakem (barva, zrnitost, žilnatost, krystalčnost, ..)

Jestli jsi se svou prací spokojen, hotov zapoj fantazii a doplň svou práci (kresbu, malbu) o příběh, jakým způsob se kámen na louku, do tvé dlaně dostal, jak vznikl jeho tvar, odkud pochází, kde se zrodil ... cokoli, co tě k tvému kameni napadne..... **příběh mého kamene**

PH: hloubka vlastního prožitku, promítnutí prožitků a představ do výtvarného vyjádření

VP: abstraktní (konkrétní) vyjádření vlastních představ i prožitků (doplňené psaným textem)

VT: libovolná, podle vlastního uvážení (malba pastelem, remakol)

Otázky do reflexe

1. Zkus popsat, co jsi prožíval? Bylo jednoduché se soustředit a vnímat jednotlivé vlastnosti kamene, vnímat kvality hmatem i vnitřním zrakem?
2. Jak tvůj kámen vypadal (velikost, tvar, struktura, teplota, barva, zrnitost, krystalčnost,..)?
3. Našel jsi v tvaru kamene podobnost s nějakou reálnou věcí, skutečností? Pokud ano s jakou? Co jsi v kameni viděl? S čím sis ho připodobnil?
4. Cítil jsi z kamene vyzařovat nějakou energii? Jaké to bylo, zkus to popsat?
5. Jak na tebe proměna kamene působila?
6. Co se na místě, na kterém jsi se nacházel po proměně kamene změnilo?
7. Co jsi během imaginace postrádal? Bylo pro tebe mé povídání příliš rychlé nebo snad pomalé. Měl jsi dostatek času vnímat jednotlivé vlastnosti a kvality kamene?
8. Byl nějaký moment imaginace nepříjemný?
9. Jaký byl tvůj nejvýznamnější moment z imaginace, který jsi nakonec ztvárnil?

7.4. PROMĚNY VLASTNOSTÍ KAMENE věk: (14-18 let)

Projekt je založen převážně na haptických vlastnostech kamenů a otiscích, vjemech i prožitcích, jež vyvolávají. A zároveň vychází z mé vlastní výtvarné tvorby.

1. CO JE TO KÁMEN A JAKÉ JSOU JEHO VLASTNOSTI?

M: (celé řadě by mohla předcházet návštěva geologické sbírky muzea) Povídání o kamenech s cílem zjistit reálné zkušenosti i znalosti žáků. *Co je to kámen?* Přírodní kámen je hornina (případně i minerál) ve skalní mase nebo kus od ní přirozeně či uměle odloučený, různorodého tvaru i velikosti. *Jaké jsou vlastnosti kamene?* Kámen je pevná, tvrdá, poměrně trvanlivá hmota (vyvřelina, metamorfit), může být i křehký (tuf, sediment), různé zrnitosti, hrubosti/jemnosti - zkoumání vlastností kamene. *Kde všude můžeme najít kameny?* V přírodě (kamenné moře, u skal, v lomech, v lese, na cestě, u moře,..) i doma (v interiérech i městských exteriérech - na stole, na polici, na zahradě, kolem domu,..). Krátké etudy a hry s kameny.

PH: poznávání vlastností kamenů, kámen v kontextech dnešního světa

VT: otisky různorodých textur kamenů v hlíně - odlitek do sádry, kresba/malba hrotem kamene namočeného v barvě

2. ROZHOVOR S KAMENY

M: Každý kámen je jedinečný svým tvarem, vlastnostmi i strukturou. Každý může zanechat jinou stopu. Variabilita otisků, stop a jejich možných významů, Žáci si vyberou svůj kámen a jednu barvu. Práce ve skupinkách (2 - 4 ž.). Kresba kamenem na velký pruh baličáku - různorodé stopy kamenů namočených v barvě vedené v závislosti na záměru autora. Délka i průběh rozhovoru. Na konci hodiny je aktivita společně rozebrána v reflektivním dialogu.

PH: rozhovor beze slov, stopa zanechaná předmětem a její význam, poznávání výtvarného jazyka; podnícení k ohleduplnosti k vyjádření druhého, vlastní sebereflexe; vcítění do povrchu kamene

VP: rytmus, řazení a symbolika linií, náhoda

3. KÁMEN - ASOCIACE - MÍSTO, HAPTIKA ¹³²

M: úkol navazuje na předchozí aktivity, které mohly dětem podnítit přemýšlení o kamenech. Nyní je však potlačena vizuální stránka a veškeré vjemy vychází z haptiky.

Ted' vás poprosím, abyste se soustředili jen sami na sebe na své pocity, s nikým se nebavili. **Co se skrývá uvnitř?** Pytlíčky s kameny ... sáhní rukou dovnitř, ale nedívej se na obsah pytlíčku..., co držíš v ruce? ... Zkus odhadnout jakou má předmět velikost, tvar, barvu, strukturu.... Lépe se budeš soustředit, když si zavřeš oči. Chvíli si jej důkladně prohlížeš v ruce a zkus se zamyslet nad tím, zda ti předmět něco nepřipomíná?

S jakým místem, zážitkem si jej dokážeš spojit? ... vím nemusí to asi být pro nikoho z vás jednoduché, ale zkuste se soustředit. Pomoci vám může tvar i povrch předmětu ... Už každý z vás našel své místo? Pokud ano pokuste se jej, co nejvíce prozkoumat a zapamatovat si jak vypadá. Nachází se na tomto místě předmět, který držíte v ruce? Pokud ano, pak kde?

Ještě chvíli si předmět a své místo svým vnitřním zrakem prohlížejte ... a pak na papír napište vše, co vás k místu i k předmětu napadá, všechny své myšlenky, asociace ... ty vám pak pomohou v další práci. Nezapomeň pojmenovat předmět, který držíš v ruce i místo, které sis na základě něho představil.

Ted' bude vaším úkolem namalovat místo, které jste si představili, zkuste do něj umístit předmět, který vám toto místo asocioval (zatím se na něj stále nedívejte, ale můžete si jej v průběhu práce znova ohmatat, pokud budete potřebovat). Můžete zvolit libovolné výtvarné prostředky i techniku v závislosti na vašem záměru a výtvarném vyjádření.

Pokud máš svou práci hotovou, nyní nastal čas podívat se, co se skutečně skrývá uvnitř a porovnat to se svou představou.

Otázky reflexe:

Jaký máte vztah ke kamenům?

Sbírá někdo z vás kameny? Nemusí to být hned nějaká sbírka, ale zda když jste na pláži, kamenité cestě, či kdekoli v přírodě, zda vás třeba láká sebrat si odtud zajímavý kámen. Udělal to někdo z vás? Pro mě je to přirozené, a proto se ptám, zda i pro vás? *Kde všude se dnes můžeme setkat s kameny?*

PH: kámen a jeho haptické kvality podněcující představy (asociace), kámen v kontextech dnešního světa

¹³² Aktivita byla odučena na ZUŠ Prosek i s mladšími žáky (skupiny byly velice věkově různorodé), viz příloha č.1. - str.106.

4. PROMĚNY KAMENE

M: Kámen a jeho vlastnosti, hra s proměnou jeho specifických vlastností (chlad v teplo, hmotnost v lehkost, pevnost, tvrdost/křehkost v pružnost, strukturu, texturu,...). Zachování dokonalého, charakteristického tvaru valounku a přírodní barevnosti (příznačných vizuálních vlastností). Tvorba kamenných valounků z různých materiálů. Inspirace novodobými materiály, hledání vizuálních podobností. Hra s haptickými a vizuálními kontrasty - iluze.

PH: možná proměna identity kamene skrze proměnu charakteristických vlastností, nové dimenze vnímání kamene

VP: proměna formy skrze proměnu materiálu

VT: práce s polystyrénem, molitanem, voskem, hlinou, kašírování,...

VK: inspirace současným světem imitace materiálů

5. PROMĚNA - ZTRÁTA IDENTITY KAMENE

M: Hra s proměnou vizuálních vlastností i následných haptických vjemů při zachování charakteristického tvaru a hmotnosti kamene. Proměna struktury (textury) i barevnosti kamene - lepení, obalování. Skytá tvář kamene navozuje pocit tajemství. Změna povrchu jako jistá ztráta identity.

PH: možná proměna identity kamene skrze obalení jiným materiálem, nové dimenze vnímání kamene

VP: proměna formy, barevné posuny

VT: práce s krepovým, průklepovým, aj. papírem, alobalem, krupicí, rýží, hrachem, kůží,... záleží i na možné invenci žáků

6. PROMĚNĚNÉ KAMENY ZACHYCENÉ V RŮZNÝCH SOUVISLOSTECH

M: Aktivita přímo navazuje a pracuje s výslednými artefakty z předchozích hodin. Zvýraznění nové role proměněného kamene zasazeného do různých kontextů v přírodě i ve městě, výtvarná akce, fotografování. Nový povrch v kontrastu s původním prostředím. Hledání možných kontextů a souvislostí, přirozenost versus kontrast.

7.5. KAMENY věk: (5 - 9 let)

Výtvarná řada předkládá nejmladším dětem aktivity vycházející z různých podob kamenů, rozvíjí reálné zkušenosti Ž.

1. KUTÁLEJÍCÍ SE OBLÁZEK

M: *Co je to kámen? Kde jste se s kameny setkali?* Představa kamínků obrušujících se v oblázky, pohyb kamínků ve vodě.

PH: hra s oblázky navazující na představu proměny kamene v přírodě

VP: rytmus, překrývání tvarů, zmožení, barevná kompozice

VT: kresba kamenem - stopy koulejších se oblázků namočených v barvě, kresba obrysů

2. JAK SE RODÍ DRAHOKAM ¹³³

M: Povídání o kamenech, prohlížení fotografii (achátů) a sbírky různých kamenů. Kameny jsou různé, často bývají nenápadné a obyčejné, ale přesto některé z nich mohou pod šedou slupkou skrývat neuvěřitelné barvy. Jako třeba achát, na povrchu je nenápadný, uvnitř se skrývá nádhera. Kdysi dávno se narodil v horké zemi. Je mnohem starší než všechno živé. Když spolu se zemí pomalu vychládal, vznikaly postupně jeho barevné proužky. Vidíte, jak se zmenšují a zapadají do sebe? Acháty jsou různě velké a různě zbarvené, některé z nich mají uvnitř dutinku pokrytou třpytivými krystalky. *Děti myslíte si, že patří do živé nebo do neživé přírody? Do neživé.* Přesto by se dalo říct, že achát roste s tím, jak postupně rostou jeho barevné vrstvy. Děti viděli jste někdo z vás takový kámen?... Každý kámen je jedinečný, každý je jiný. Nikdy nenajdeme ten samý kámen. Práce s kresbou přes postupně zmenšovanou šablonu. Malba místa, kde by takový vzácný kámen mohli najít.

PH: prohloubení poznání o různorodosti přírodních forem, vznik drahokamů

VP: postupné zmenšování formy

VT: dvě čtvrtky (jedna na kámen, druhá na šablonu, ta se bude postupně zmenšovat, barevné pastelky).

3. KRAJINA KAMENŮ

M: *Co je to kámen? Kde můžeme najít kameny?* Povídání o kamenech, prohlížení sbírky kamenů - různorodost podob. Krajina kamenů se neustále proměňuje (voda, led, vítr, žár slunce). Zkuste vytvořit svou představu krajiny kamenů, vzpomeňte si na výlet s rodiči do přírody, kde jste se setkali s kameny (skály, hory, kamenné moře, oblázková pláž).

¹³³ Námět byl odučen na ZUŠ Prosek, vis příloha č.1. - str.116.

PH: propojení reálných zkušeností s představou a jejím ztvárněním

VP: kompozice tvarů, omezená barevnost

VT: koláž, šedá čtvrtka A3, vytrhávání skal, kamínků, oblázků, valounků z papíru (bílý, černý, hnědý, okrový,..)

4. POVĚST O VIKLANU U KADOVA ¹³⁴

M: pověst (viz příloha), viklan - jak mohl tento zvláštní kamenný útvar vzniknout? Rozbor pověsti X skutečný vznik kamene působením vody, větru, ledu, slunce,..přírodních procesů. Výtvarné vyjádření zajímavého momentu z pověsti, možnost pověst si dále upravit nebo navrhnout svůj vlastní příběh vzniku viklanu.

PH: pověst jako pohádkový, fantazijní příběh vyprávění lidí versus skutečná realita, prohloubení techniky malby

VT: malba remakolem na formát A3, A2

V pedagogické praxi jsem si některé z námětů ověřila a zdokumentovala (viz reflektivní bilance). Měla jsem možnost zastupovat paní učitelku Dvořákovou na ZUŠ Prosek v době její nepřítomnosti. Skupiny žáků, které jsem učila byly často velmi věkově různorodé, s tím jsem se však vypořádala. Na námětech a aktivitách tedy pracovaly různé věkové skupiny. Téma kamene a jeho proměn žáci přijímali z počátku velmi neutrálně. Později u žáků, s nimiž jsem se setkala opakovaně, bylo vidět, že si k tématu našli svůj vlastní vztah i o něm začali více přemýšlet. Důležitou roli hrálo také to, jak moc mají žáci o kameny zájem nebo jaké o nich mají znalosti i jaké s nimi mají zkušenosti. Také jsem viděla i to, že byly k tématu vstřícnější, pokud se o horninách učili ve škole (např. Vojta).

Jistě bych dokázala více podnítit žáky k přemýšlení o proměnách kamene i lépe uplatnit své pedagogické cíle, pokud bych vedla svou vlastní třídu či skupiny žáků v dlouhodobějším projektu. Věřím však, že se mi to podaří do budoucna vyplnit.

¹³⁴ Námět byl odučen na ZUŠ Prosek, viz příloha č.1. - str.113.

ZÁVĚR

Psaní této práce mě velmi obohatilo, měla jsem možnost rozšířit a systematizovat své poznání o kamenech i nahlížet na ně z jiných úhlů pohledu, než dříve. Kameny se v područí koloběhu - v běhu času proměňují nejen geologickými procesy, ale proměňují se i jejich hodnoty vnímáním lidí odlišných kultur a období. Snažila jsem se obhájit místo i význam kamene dnes. Ať už z hlediska pohledu na jeho neuvěřitelné proměny v přírodě, tak z hlediska hledání paralel mezi vnímáním těchto podob v minulosti a dnes. Ale také z hlediska důležitosti obratu člověka zpět k přírodě. Kámen pro nás má své místo i hodnotu, pokud překročí svou běžně vnímanou realitu obyčejného kamene. To platí odnepaměti, ač se jistě tento způsob překročení mění v závislosti na způsobu uvažování dané kultury a doby. Věřím, že se mi dnešní roli i hodnotu kamenů podařilo odhalit i obhájit jeho význam na mnoha příkladech. Neboť tvoří důležitou součást moderních předmětů i mnoho povrchů a materiálů, které nás obklopují, vychází z jeho podob a textur. Ale také je pro nás stále důležitý ve své přirozené podobě v přírodě i v interiéru.

Jak je zřejmé já sama kámen, jako jednu z přírodních podob, považuji za entitu velmi fascinující a inspirativní. Pohled na různé *proměny kamene*, a zvláště ty dnešní, mě dovedl k jejímu vlastnímu uchopení v mé výtvarné tvorbě. Ale také jsem stavěla na mě vlastní vazbě i kontrastu mezi vizualitou a haptikou, na níž jsou založeny mé objekty. Měla jsem tak možnost vyzkoušet si práci s různými materiály.

Na základě studia pramenů a později i hlubšího vhledu do tématu „*proměn kamene*“ a jeho odrazu ve výtvarném umění, jsem načerpala mnoho podnětů a nápadů pro náměty do výuky výtvarné výchovy. Vzniklo několik projektů a řad, z nichž některé jsem dále rozvedla, odučila i zdokumentovala.

Téma proměn kamene je velmi široké, já jsem se však zaměřila na některé okruhy mě blízké. Během vývoje práce se mi však otevřelo i mnoho dalších souvislostí, některé jsem zohlednila, jiné se už do práce nevešly. Každým poznáním se nám otevírají vrátka k ještě nepoznanému. A proto vím, že jsem toho poznání o kameni a jeho proměnách odkryla jen malou část. Mou práci však předkládám svůj osobní pohled na *proměny kamene*.

Použitá literatura:

- BIBLÍ SVATÁ, Biblická společnost československá, Praha 1950
- BRENNAN, M.: *Kameny času, Kalendáře, sluneční jeskyně a mohyly*. Volvox Globator, Praha 1997. ISBN 80-7207-060-6
- CAPRA, F.; *Tkáň života - Nová syntéza myslí a hmoty*. Academia, Praha 2004. ISBN 80-200-1169-2
- CÍLEK, V.; *Krajiny vnitřní a vnější*. Dokořán, Praha 2005. ISBN 80-86569-29-2
- ELIADE, M.; *Mýtus o věčném návratu (Archetypy a opakování)*. Oikoymenh, Praha 1993. ISBN 80-85241-51-X
- FRAZER, J. G.; *Zlatá ratolest*. Mladá Fronta, Praha 1994. ISBN 80-204-0488-0
- HELŠŮS, J.: *Kamenné otazníky aneb Megality v Čechách*, Svojtka a Vašut, Praha 1991. ISBN 80-85521-01-6
- KOUKAL, Z., MALINA, J., MALINOVÁ, R., TESAŘOVÁ, H.; *Člověk a kámen*. Ústřední ústav geologický v Akademii, Praha 1989.
- KOZÁK, P.: *Kamenný svět*. Nakladatelství MH, Beroun 2003. ISBN 80-86720-01-2
- KRATOCHVÍL, Z.; *Filosofie živé přírody*. Herrmann a synové, Praha 1994.
- LOMMEL, A.: *Pravěk a umění přírodních národů*. Artia, Praha 1972
- MACDOUGALL, J. D.; *Stručné dějiny planety země*. Dokořán, Praha 2004. ISBN 80-86569-75-6
- MALINA, J.; *Kámen a hlína jako ekofakt a artefakt ve vývoji životního prostředí*. Masarykova univerzita, Brno 1991. ISBN 80-210-0370-1
- MOORE, H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*. Odeon, Praha 1985
- NEUBAUER, Z.; *O přírodě a přirozenosti věcí*. Malvern, Praha 1998. ISBN 80-902628-0-5
- NEUBAUER, Z., ŠKRDLANT, T.; *Skrytá pravda země, Živly jako archetypy ekologického myšlení*. Mladá fronta, Praha 2005. ISBN 80-204-1181-X
- POHRIBNÝ, J.: *Magické kameny. Tajemný svět prastarých megalitů*. Slovart, Praha 2007. ISBN 978-80-7209-973-3
- ROESELOVÁ, V.; *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Sarah, Praha 1997. ISBN 80-902267-2-8
- ROESELOVÁ, V.; *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově*. Sarah, Praha 2004. ISBN 80-902267-5-2
- SLOUKA, J. a kol.; *Kámen od horniny k soše*. Grada, Praha 2007. ISBN 978-80-274-1258-1
- SOKOL, J.; *Čas a rytmus*. Oikoymenh, Praha 2004. ISBN 80-7298-123-4
- STIBRAL, K.; *Proč je příroda krásná?* Dokořán, Praha 2005. ISBN 80-7363-008-7
- TOUFAR, P.; *Magická místa Čech a Moravy II*. Moba, Brno 2004. ISBN 80-243-1607-2

VOLAVKOVÁ,Z.: *Myšlenky moderních sochařů*, Obelisk, Praha 1971

Kolektiv autorů: *Živel země*. Agentura Koniklec, Praha 2004. ISBN 80-902606-5-9

Kolektiv autorů: *Umění 20. století. Malířství. Skulptury a objekty. Nová média. Fotografie*. Taschen, Slovart, Praha 2004. ISBN: 80-7209-521-8

Katalogy:

FIALA,J., HŮLA,Z., JURÍKOVÁ,M., PALOUŠ,J.: *Kameny a hvězdy*. Astronomický ústav AV, Praha 2004

HLAVÁČKOVÁ, M.: *Doteky země*. Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem, 2006, ISBN - 80-75053-57-8

JERZY,O.: *Vidění kamene*. Státní galerie výtvarného umění, Náchod 2001, ISBN 80-85057-70-0

KAČER,J., NEUMANN,I.: *Svědkové trvání, Sochařská tvorba Jiřího Kačera*. Gema Art Group, Karlovy vary 2006. ISBN 80-86087-56-5

KAFKA, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*. Grafický atelier Černý, Praha 2006. ISBN 80-902892-9-0

ŠTĚPÁN,P.: *Hory, skály, kameny*. České muzeum výtvarných umění, Praha 2006. ISBN 80-7056-141-6

ŠURA,J.: *Křemen a jeho rodina. Průvodce výstavou*. Muzeum východních Čech, Hradec Králové 2009

Periodika:

JURÍKOVÁ, M.: *Současní čeští sochaři, zabývající se prací do kamene 4., Sochař a kámen : Zdenek Hůla*. Kámen. 2002, roč.8.,č.3, 2002 , (s.66 - 67)

HŮLA,Z.: *Zdenek Hůla*. Výtvarná výchova. 1998, roč.38., č.3.

VOKOLEK,V.: *Kámen, světlo a rituály*. Ateliér. 2008, č.12

www stránky:

<http://horniny.kvalitne.cz/fos.html>

<http://www.novyvek.cz>

<http://photography.nationalgeographic.com>

<http://cs.tixik.com/lesbosky-kamenny-les-2357296.htm>

<http://glosy.info/texty/filosofie-zive-prirody-2-cast/>

<http://eldar.cz/archoas>

<http://eldar.cz/megality>

<http://www.arsys.cz/cajovna/okr.html>

http://www.revuekamen.cz/bludne_balvany.htm

<http://www.mineraly.net>

<http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl>

<http://www.jirikacer.cz/home.htm>

<http://www.zdenek-hula.cz/index.html>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Pohribn%C3%BD

<http://www.pohribny.cz>

<http://www.richardlong.org/index.html>

Seznam vyobrazení:

- 1) žhavá planeta, zdroj: www.digitalflipbook.com/.../textures/lava.jpg
- 2) Havaj - vulkáno park, zdroj: <http://science.nationalgeographic.com/science/enlarge/oozing-lava.html>
- 3) provazcovitá láva pahoe-hoe na Havaji, zdroj: <http://photography.nationalgeographic.com>
- 4) tuhnoucí láva Havaj, zdroj: www.swisseduc.ch/.../icons/paehoe_lava.jpg
- 5) hlubinná vyvřelina - žula, zdroj: http://www.mormo.de/simg/A_Granit-040207-Gesteine.htm
- 6) žilná vyvřelina - vyrostlice křemene na jemnozrnném podkladu, vlastní foto
- 7) výlevná vyvřelina - tuf, vlastní foto
- 8) valounky vápence a slepence, vlastní foto
- 9) detail kresby mramoru, kamenné obložení na obchodním domě Goldman a Salatsch (Looshaus) na Michalském náměstí ve Vídni, vlastní foto
- 10) vrásky - Soutěska Samaria, Jižní Kréta, vlastní foto
- 11) Kluchevskaya Sopka (4750m), Kamčatka, zdroj: www.summitpost.org/images/small/74674.jpg
- 12) Mount Everest, zdroj: <http://photography.nationalgeographic.com/photography/photos/mount-everest-gallery/everest-snow-sweep-photography.html>
- 13) Hrubá skála, detail pískovce, vlastní foto
- 14) Malý antilopí kaňon - Colorado, zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/User:Arwel_Parry/Sandbox
- 15) Grand Canyon - Colorado, zdroj: <http://www.vizion.ro/blog/wp02/?p=135>
- 16) vápencová třetihorní sladkovodní stěna nedaleko obce Dubčany (u Žatce) - detaily zkamenělin schránek živočichů, vlastní foto
- 17) detaily zkamenělého dřeva - geopark Lesbos, zdroj: www.flickr.com/photos/herberella/1292257475/
- 18) zkamenělý strom - geopark Lesbos, zdroj: <http://flickr.com/photos/jacquescorneille/2906509547/in/pool-lesvos>
- 19) rýhy - stopy ledovce ve vápencové skále, Schafberg, Rakousko, vlastní foto
- 20) bludný balvan, u Obertraun - Rakousko, rodinná foto
- 21) kamenná hlava
- 22) Stonehenge, Anglie, zdroj: <http://www.nationalgeographic.com/history/ancient/photo/stonehenge-from-above.html>
- 23) Zakletý mnich u Drahošova, vlastní foto
- 24) kamenná mohylka - soutěska Samaria, Kréta, vlastní foto
- 25) novodobé menhiry Holašovice, vlastní foto
- 26) Panská skála u Kamenického Šenova, severní Čechy, vlastní foto
- 27) Skalní monument - Slunečník na cestě česko-polského přátelství, Krkonoše, foto Pavel Březina
- 28) Pokličky, Kokořínsko, vlastní foto
- 29) Krápníková výzdoba Bozkovské dolomitové jeskyně, severní Čechy, foto Pavel Březina
- 30) pohovka - design by Stephanie Marin

- 31) svícen - design by Marcus Vagnby
- 32) moderní postel - design by Günther Thöny
- 33) Dvě formy - dřevo pynkado, 1934, (53,3cm), Museum of Modern Art, New York, zdroj: In Moore,H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*, str.63.
- 34) Ležící figura (Svázaná) - žlutý travertin, 1961-69, (190cm), Londýn, zdroj: In Moore,H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*, str.164.
- 35) Dvě formy - červený travertin, 1966 (152cm), Curych, zdroj: In Moore,H.: *Plastiky a myšlenky kolem nich*, str.192.
- 36) Dvě velké formy - detail, zdroj: <http://photodelusions.wordpress.com/category/art/sculpture/henry-moore/>
- 37) Dvě velké formy - bronz, 1970, Západní Yorkshire, zdroj: <http://www.edsphtoblog.com/?m=200704>
- 38) Od slunovratu k slunovratu - žula, 1998, detail, hvězdárna Ondřejov, zdroj: Fiala,J., Hůla,Z., Juříková,M., Palouš,J.: *Kameny a hvězdy*.
- 39) Sféry - žula, železobeton 2000, hvězdárna Ondřejov, zdroj: Fiala,J., Hůla,Z., Juříková,M., Palouš,J.: *Kameny a hvězdy*.
- 40) Ticho II. - žula, sklo, 2000, zdroj: Štěpán, P.: *Hory, skály, kameny*.
- 41) Tančící - žula, sklo, 2003, hvězdárna Ondřejov, zdroj: Fiala,J., Hůla,Z., Juříková,M., Palouš,J.: *Kameny a hvězdy*.
- 42) fragment - slivenecký mramor, 2006 (113cm), zdroj: <http://www.jirikacer.cz/home.htm>
- 43) fragment - žula, 2005 (355cm), zdroj: <http://www.jirikacer.cz/home.htm>
- 44) fragment - serpentinit, 2001 (96cm), detail, zdroj: <http://www.jirikacer.cz/home.htm>
- 45) fragment, detail 2001, zdroj: <http://www.jirikacer.cz/home.htm>
- 46) fragment - pískovec, 1995 (350cm), zdroj: <http://www.jirikacer.cz/home.htm>
- 47) Linie v Japonsku, hora Fuji, 1979, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 48) Linie ve Skotsku, 1981, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 49) Vyšlapaný kruh v mlze - Skotsko, 1986, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 50) Kamenný kruh z mramoru, Galerie Tschudi, Glarus 1993, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 51) Pět cest, Galerie Mário Sequeira, Portugalsko 2004, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 52) Kamenná linie, Skotská národní galerie moderního umění, Edinburg 2007, zdroj: <http://www.richardlong.org/index.html>
- 53) Z cyklu bez názvu (1980) - kameny (120x120), zdroj: Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.168.
- 54) Z cyklu bez názvu (1980) - písek (rezignace) (120x300), zdroj: Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.169.
- 55) Omšeni 1999 - 2019 - žulová krychle, Baltské moře, zdroj: Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.196.
- 56) Skutečnost + sen / dvě skutečnosti 1990 - bílý a žlutý mramor, (300x750x330), realizace v Rakousku, vrchol v Německu, zdroj: Kafka, I.: *Ivan Kafka 1975-2005*, str.181.
- 57) Opožděná invaze, 1992 - Z cyklu Nová doba kamenná (1988 - 2006), zdroj: <http://www.pohribny.cz>
- 58) Kazatelna, 1992 - Z cyklu Nová doba kamenná (1988 - 2006), zdroj: <http://www.pohribny.cz>
- 59) Zářič pozitivních energií, 1992 - Z cyklu Nová doba kamenná (1988 - 2006), zdroj: <http://www.pohribny.cz>
- 60) Castlerigg, 2004 - Z cyklu Nová doba kamenná (1988 - 2006), zdroj: <http://www.pohribny.cz>

Příloha č. 1

Reflektivní bilance z praxe a fotografie prací žáků

(ZUŠ Prosek, žáci paní učitelky Mgr. Alexandry Dvořákové)

Pondělí 17.3.08 - (16:30 - 18:45)

12-14 let

PROMĚNA IDENTITY KAMENE

Ellen (14)
Alexandra (14)

Anička (13)
Adélka (13)

Angelina (12)
Jana (12)

Na začátku hodiny jsem žačkám sdělila, že námětem dnešní hodiny bude **kámen** .. tedy konkrétně „**proměna identity kamene**“ .. reakce byla neutrální, možná trochu překvapivá (kámen? Co s kamenem?). Nejprve jsem pokládala podnětné i orientační otázky:

Co je to identita? (identita = totožnost, úplná shodnost) - je to určitý soubor vlastností, který je určující pro tu kterou konkrétní věc.

Jaké jsou tedy vlastnosti kamene? → tvrdost, pevnost, křehkost, drolivost, zrnitost, krystalická podstata, chlad, hmotnost

S jakými proměnami kamene se můžeme obecně setkat?

PŘÍROZENÁ v PŘÍRODĚ / 2. NEPŘÍROZENÁ - rukou ČLOVĚKA - TĚŽBA (ekologický aspekt)

Společně s žačkami jsme hledaly různé možné proměny kamene. Našly jsme jich poměrně dost. I když žádná z nich přímo neseseděla na daný úkol, přesto jsme potřebovala, aby se dívky nad tématem proměn kamene zamyslely. Pak jsem teprve zadala práci.

Co je tedy proměna identity kamene? → proměna jeho vlastností (některé vlastnosti by však měly zůstat zachovány)

Jak tedy můžeme proměnit identitu kamene? → tím, že některé zjevné vlastnosti kamene potlačíme, modifikujeme, změníme

Vášim dnešním úkolem bude najít si kámen se zajímavou strukturou či detailem, jež vás nějakým způsobem osloví či vám něco připomene i něco úplně odlišného. Z krabice kamenů jsem každé dívce dala vybrat pro ni zajímavý kámen. Nejdříve se však soustředte na vámi vybranou strukturu a tu se pokuste zvětšenou namalovat, tak jak ji vidíte → měla by tedy být vizuálně podobná struktuře daného kamene - mělo by jít poznat, že jde o kámen. Žačky dostaly dva čtverce čtvrtky vystřižené z formátu A3. Jeden z nich měly pojednat jako studijní malbu zvětšeného detailu kamene. Když byly s touto částí hotovy, zadala jsem druhý úkol.

Druhým úkolem bude pokusit se proměnu identity kamene - vyjdete tedy ze své první malby zvětšeného detailu struktury kamene, který pro vás nyní bude inspirací. Společně jsme hledaly, jakým způsobem proměnu identity lze

provést, neboť jsem viděla, že to dívkám není příliš jasné. Šlo o to, aby druhá malba, jež už nebude vizuálně připomínat původní kámen, přesto měla z jeho původní podoby vycházet. Jakým způsobem je to tedy možné udělat? Můžete využít změnu barevnosti (naprosto odlišnou od barvy kamenů), geometrické zjednodušení detailů, linií, ploch,.. Myslím, že vše už bylo jasnější a dívky se pustily do druhé malby. Všechny pochopily, o co jde, přesto se s tím každá vypořádala po svém.

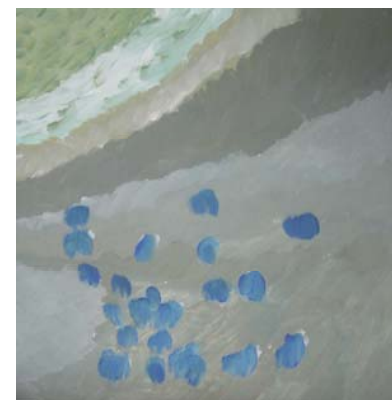
Tento úkol byl jedním z námětů, jimiž jsem se zabývala ve vlastní tvorbě. Myslím, že by bylo možné ho dále rozvinout a pokračovat v řadě navazujících úkolů zaměřených na tvorbu návrhů grafického řešení obalů, znaků, symbolů; rozvíjení forem zjednodušení vycházejících z konkrétních textur hornin. (jak je to naznačeno v didaktické části)

Anička (13)

Jana (12)

KÁMEN - ASOCIACE - MÍSTO; HAPTIKA

Natálka (7)
Alexandra (7)
Justýnka (8)

Jakub (8)
Míša (7)
Matouš (9)

Rozárka (9)
Magdalena (13)
Bára (14)

Ellen (15)

Tato skupina je výrazně věkově různorodá, proto bylo zvykem (i když je to velmi obtížné pro pedagoga) pracovat zvláště se skupinkou mladších dětí a zvláště se skupinkou starších, každá ze skupin pracovala na jiném úkolu, nebo modifikovaném námětu. Proto i já jsem měla připravené dva úkoly. Děti se od hodiny tak trousily, že jsem nevěděla, zda mám začít dřív s mladšími nebo staršími. Nakonec jsem se rozhodla, že začnu se staršími. Mladší žáci však na úkol nechtěli čekat a měli odvalu se pustit do stejné práce, a tak nakonec hodina probíhala společně pro všechny. Začali jsme s asi dvacetiminutovým zpožděním, ale nedalo se nic dělat (bohužel s pozdním příchodem dětí na hodiny VV zvláště v ZUŠ jsou problémy). Rozdala jsem dětem pytlíčky s neznámým obsahem a dále je instruovala..

Ted' vás poprosím, abyste se soustředili jen sami na sebe na své pocity, s nikým se nebavili. **Co se skrývá uvnitř?** Pytlíčky s kameny sáhní dovnitř rukou, ale nedívej se na obsah pytlíčku... co držíš v ruce?..... zkus odhadnout jakou má předmět velikost, tvar, barvu, strukturu..... Lépe se budeš soustředit, když si zavřeš oči. Rozdala jsem dětem čtvrtky A2 a řekla jsem jim ať vše, co je k předmětu, který drží v ruce, napadá, píše na okraj své čtvrtky. S tím, že by jim to mohlo pomoci v další práci.

Chvíli si jej důkladně prohlížej v ruce a zkus se zamyslet nad tím, zda ti předmět něco nepřipomíná? s jakým místem, zážitkem si jej dokážeš spojit? Víť není to asi pro nikoho z vás jednoduché, ale zkuste se soustředit..... Pomoci vám může tvar i povrch předmětu... Už každý z vás našel své místo? pokud ano zkuste se jej, co nejvíce prozkoumat a zapamatovat si jak vypadá. Nachází se na tomto místě předmět, který držíte v ruce? Pokud ano, pak kde? Ještě chvíli si předmět a své místo svým vnitřním zrakem prohlížejte ... a pak na papír napište vše, co vás k místu i k předmětu napadá, všechny své myšlenky, asociace ... ty vám pak pomůžou v další práci. Nezapomeň pojmenovat předmět, který držíš v ruce i místo, které sis na základě něho představil.

Ted' bude vaším úkolem namalovat místo, které jste si představili, zkuste do něj umístit předmět, který vám toto místo asocioval (zatím se na něj stále nedívejte, ale můžete si jej v průběhu práce znova ohmatat, pokud budete potřebovat). Můžete zvolit libovolné výtvarné prostředky i techniku.

Techniku jsem nechala záměrně na žácích z toho důvodu, neboť to mělo vyplynout z jejich individuálních představ. Individuálně jsme se radili, nakonec všichni zvolili malbu suchým pastelem. Všichni se soustředili a snažili se na základě haptických vjemů z kamene dozvědět o něm co nejvíc. Představa místa nedělala mladším dětem vůbec žádný problém, naopak je napadalo spousta míst a někteří nevěděli, které místo si mají vybrat jako to nejdůležitější, ale to jsme pak s každým zvlášť vyřešili. Překvapivě i mladší děti si s úkolem poradily moc dobře (s psaním to bylo horší). Problém byl naopak na konci hodiny, kdy už ti mladší byli hotovi a nechtělo se jim nic dalšího dělat, trochu se rozjeli a tak rušili ostatní při práci.

Když už byli všichni postupně se svou prací hotovy, tak se mohli odívat dovnitř pytlíčku, co se skutečně skrývá uvnitř, a porovnat to se svou představou. Ve zbytku času pak pastelkami nakreslili svůj kámen a někteří ho i vlepili do své práce.

Nakonec jsem se ještě dětí ptala: Jaký máte vztah ke kamenům? Sbírá někdo z vás kameny? (někteří ano, ale jak jsem původně předpokládala, jen málo z nich ke kamenům mělo nějaký bližší vztah)

Rozárka (9) - *kameny mám docela ráda. Když vidím nějaký hezký, anebo když jsem na nějakém místě, kde jsem poprvé a naposled, tak si tam nějaký hezký vezmu. Ale jinak je nijak nesbírám.*

Čtvrtek 27.11.08 - (16:30 - 18:45)

2.,5.roč., II.stupeň

KÁMEN - ASOCIACE - MÍSTO; HAPTIKA

Anička (15)
Aneta (13)

Eva (13)
Karolína (12)

Honza (12)
Jana (9)

Sandra (9)
Marek (9)

Stejný úkol jsem zadala i v další skupině. Děti si kámen víc prohlížely a snažily se o něm dozvědět co nejvíc. Představa místa dělá možná větší problémy. Na začátku hodiny je klid, všichni v klidu přemýšlí. Každý si vybral techniku i výtvarné prostředky podle vlastního uvážení. V hodině je tvořivá atmosféra.

Z počátku mi připadalo, že žákům nahmataný předmět připadá příliš obyčejný. Přišlo mi jako bych v jejich tváři viděla: Co vždyť je to jen obyčejný kámen! Co to mám zkoumat tak běžnou, nezajímavou věc? Čekali uvnitř pytlíčku asi jiné zajímavější věci. Ale nakonec se dali do práce a snad se jim i úkol líbil. Každý se snažil vytvořit představu svého místa a vložit do něj kresbu kamene.

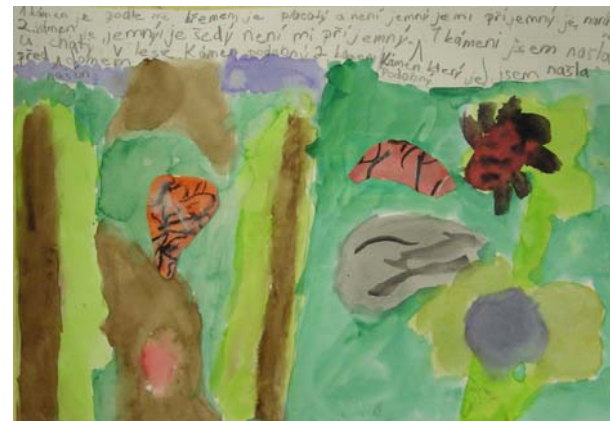
Překvapil mě svou odvahou Marek, který se hned pustil do prostorové planety. I Honza, který po hmatu poznal sopečný tuf a namaloval sopku.

Obecně téma kamene děti z počátku pokládaly spíš za obyčejnou věc, o níž není moc k povídání. Kámen je prostě kámen! Ukázalo se, že děti, které mají ke kamenům vztah, sbírají je nebo se o nich učí ve škole, měly daleko vstřícnější přístup k tématu.

Jakub (8)

Šutr 1. je malý, je příjemný, je s hrbolky. Nachází se u moře v Chorvatsku v Rabatu. Je šedý
Šutr 2. je trochu větší, je jemný, hrbolatý Nachází se u moře v Chorvatsku v Rabatu. Je šedý
Šutr 3. je stejný jako šutr 1 Nachází se u moře v Chorvatsku v Rabatu. Je světle oranžový

Justýnka (7)

První kámen je podle mě křemen, je placatý a není jemný, je mi příjemný, je narůžovělý. Druhý kámen je šedý, je jemný, není mi příjemný. Kámen, který je podobný prvnímu kameni jsem našla před našim domem v lese.

Marek (9)

Honza (12)

Aneta (13) - *Kameny - když jsem byla mladší sbírala jsem je. Doma mám už poměrně velkou sbírku. Kameny sbírám i nadále, třeba když jsem na nějakém výletě, přivezu si nějaký zajímavý kámen, který si přidám do mé sbírky. Kameny se mi velice líbí a mám je ráda.*

Eva (13) - *Co si myslím o kamenech? Sbíráám kameny asi tři roky, sbírku má i moje starší sestra. Můj nejhezčí kámen je velký kámen s fialovými krystaly. Často je sbírám po lese a u rybníku, zvlášt' na chatě jich je hodně. Některé kameny jsou vzácné a velmi pěkné. Kameny mám ráda a líbí se mi.*

Karolína (12) - *Kamení sbírám už dva roky. Mám o to spoustu knih, kde se nacházejí a jak vypadají. Mám jich asi přes dvacet. Vztah k nim moc nemám, ale hlavně je sbírám podle vzhledu.*

Pondělí 8.12.08; Čtvrtek 15.1.09 - (16:30 - 18:45)

13-15 let

PROMĚNA KAMENE - IMAGINACE

Vojta (14)

Marie (15)

Natálie (13)

Marek (13)

Jako obvykle na začátku hodiny jsem dlouho čekala, než děti dorazily, ale tentokrát jich přišlo opravdu málo. Někteří potřebovali dělat na svém projektu nebo na studijních kresbách na brzké přijímací zkoušky (cca pět) a ostatních bylo pořád nějak málo. Čekala jsme a zvažovala, zda s tak malou skupinkou mám začít úkol, šlo o to, že když by někdo přišel ještě v průběhu hodiny, tak by se už k nám nemohl přidat. Taky bylo nutné na tento artefietický úkol zajistit potřebný klid a plné soustředění. Výhodou bylo, že většina z této skupiny žáků se mnou v minulém roce už imaginaci dělala, takže měly představu, co bude následovat, na co se mají připravit. Při čekání jsem zatím přichodzí žáky zaměstnala krátkým zamyšlením nad kameny. *Napiš mi, jaký máš vztah ke kamenům, cokoli co tě na téma kamene napadne?* Moc se žákům do psaní nechtělo. Říkala jsem jim, že se jim to může hodit v dnešním úkolu, a tak se do psaní někteří přece jen pustili.

Vojta - Tvoří hory, kopce a pevninskou součást Země. Vznikají krystalizací z rozžhaveného magmatu. Mají různé druhy barvy, tvrdost, vryp, zbarvení, průsvitnost, štěpnost, lesk, soustavy atomů, velikost, krystaly a chemické vzorce. Např. Pyrit - FeS₂ - sulfid železa .. říká se mu „kočičí zlato“, barvu má stříbrně žlutou, je průhledný, vryp má černý, tvrdost 6, kovový lesk, je v krychlové soustavě atomů, nemá štěpnost. Pyrit je hornina ne kámen, ale přesto většina lidí řekne, že je to obyčejný šutr. Přitom je pyrit nejvýznamnější při získávání železa a přece málo lidí ví, že to není kámen a ještě méně, že je to sulfid.

Marie - Co pro mě kámen znamená? Znamená pro mě věc, která se využívá ke stavbě nebo hraní, jinak pro mě nic neznámá. Některé kameny jsou hezké, zvláště nerosty, drahé kovy, zlato, žula, atd. Křemen se zase používá na rozdělování ohně. Skoro každý kámen je nějak výjimečný, pestrý, hezký, pravidelný, ..

Natálie - Já nevím. Mě se líbí oblázky na pláži, protože jsou hezky hladké a ... pak taky kameny a skály na horách. Kameny jsou tvrdý, špičatý, hladký, hrubý, velký, malý, placatý, kulatý, hranatý, barevný, nebarevný, drahý, obyčejný.. kameny jsou různé.

Marek - Kameny jsou různé - velké, malé, mají jinou barvu .. Požívají se na stavby a zahrady, na okrasu.

Pořád nikdo další nepřicházel, přesto jsem se rozhodla, že i s tak malou skupinkou přece jen začnu. Na začátku jsem žáky seznámila s tím, co bude následovat, a i krátkou aktivitou se pokusila utišit jejich mysl, aby se snažili soustředit jen sami na sebe. Důležité to bylo zvláště pro Marka, který se s imaginací ještě nesetkal, bylo to pro něj poprvé.

Dnešní úkol či aktivita od vás bude vyžadovat hodně **soustředění a pevné vůle**. Dnes budeme pracovat trochu jiným způsobem, než na který jste zvyklí. Ze začátku se vás zeptám, **jak se cítíte .. zavřete oči, zkuste se soustředit na sebe, uvědomit si jak se cítíte psychicky a fyzicky. Až budete vědět, dejte ruce před sebe a na prstech rukou ukažte (na stupnici od jednoho do deseti prstu), jak vám je - jeden znamená špatně, pět průměrně, deset cítím se skvěle. Děkuji, můžete otevřít oči.** Pro naši aktivitu potřebujeme **naprostý klid, soustředěnost a ticho**. Všichni se utišili a pak jsem začala povídat imaginaci (viz didaktická část, str.92).

Bylo vidět, že se žáci snažili plně soustředit na mé povídání, na své představy a prožitky. Nikdo z nich nepocítil problém si představit svůj kámen i jeho detaily.

Každý si v klidu rozmýšlel, co bude dělat, byl naprostý klid a všichni se pustily do ztvárnění svých představ. Všichni si zvolili malbu remakolem a Vojta chtěl suchý pastel, tak jsem mu poradila zvolit místo bílé čtvrtky šedohnědý baličák. Nechala jsem žáky volně pracovat, jen jsem chvílemi nakoukla, jak postupují i zda něco nepotřebují. Natálie se snažila ztvárnit představu svého kamene ležícího v ruce, bohužel se svou malbou nebyla stále spokojená .. *nejde mi to, tak jak jsem si to představovala..* Nešla ji namalovat hlavně ta ruka, s tím jsem se jí snažila pomoci (jistě by to spíš potřebovalo cvičit kresbu nebo i malbu ruky studiem). Marek nebyl v malbě moc zručný, snažil se vytvořit louku s kamenem a na horizontu les, práce mu šla dost pomalu a nakonec ji ani nedokončil. Vojta ani mou pomoc nepotřeboval. Maruška chtěla ztvárnit svůj prožitek rozpadání kamen v dlani, nevěděla si rady, jak to vytvořit. Tak jsem se radily a nakonec jsme společně vymyslely malbu spojenou s koláží. Čas ubíhal a bohužel tím, že jsme na začátku začali s aktivitou dost pozdě, nezbyl nám čas na společnou závěrečnou reflexi. A tak jsem musela zvolit náhradní řešení - s každým individuálně probírala, jak prožívali imaginaci, své představy a prožitky, i jaký moment nakonec namalovali. Jen Maruška stačila odpovědět (písemně) na mé otázky.

Otázky do reflexe

1. Zkus popsat, co jsi prožíval? Bylo jednoduché se soustředit a vnímat jednotlivé vlastnosti kamene, vnímat kvality hmatem i vnitřním zrakem?
2. Jak tvůj kámen vypadal (velikost, tvar, struktura, teplota, barva, zrnitost, krystalicitost,..)?
3. Našel jsi v tvaru kamene podobnost s nějakou reálnou věcí, skutečností? Pokud ano s jakou? Co jsi v kameni viděl? S čím sis ho připodobnil?
4. Cítil jsi z kamene vyzařovat nějakou energii? Jaké to bylo, zkus to popsat?
5. Jak na tebe proměna kamene působila?
6. Co se na místě, na kterém ses nacházel po proměně kamene, změnilo?
7. Co jsi během imaginace postrádal? Bylo pro tebe mé povídání příliš rychlé nebo snad pomalé. Měl jsi dostatek času vnímat jednotlivé vlastnosti a kvality kamene?
8. Byl nějaký moment imaginace nepříjemný?
9. Jaký byl tvůj nejvýznamnější moment z imaginace, který jsi nakonec ztvárnil?

Odpovědi:

Vojta (14)

1. *Nebyl to vůbec žádný problém.*
2. *Kámen, který jsem nakreslil, je křemen. Křemen je šedý, ovšem uvnitř bývá růžový či modrý. Křemen je nejčastější kámen. Chemický vzorec je SiO_2 - oxid křemičitý. Je v šesterečné soustavě. Je to oblázek.*
6. *Skoro nic, možná jiné světlo a atmosféra.*
7. *Měl jsem až moc času, některá místa mi připadala moc dlouhá, musel jsem si vymýšlet vlastní představy, co s kamenem dělám.*
9. *Namaloval jsem křemen v louce, svou představu kterou ve mně zanechal.*

Marie (15)

1. *Bylo to složitější, ale šlo to. Hmatem to bylo těžší.*
2. *Větší než dlaň, skoro tvar srdíčka, zrnité bílé tečky, šedá s tečkami, teplý skoro až horký.*
3. *Podobnost srdce, ani ne.*
4. *Cítila jsem, jak do mě šla síla, mé tělo pokrylo horko a načerpala jsem z něj energii.*
5. *Cítila jsem tekutost, jako kdyby se proměnil v tekutinu, ale on se proměnil v písek a drobná zrníčka mi proklouzávala a z dlaně.*
6. *Vyrostly tam kytičky, jinak se ochladilo.*
7. *Měla jsem dostatek času vnímat .. V první chvíli jsem se spálila o ten kámen, ale jinak mi bylo příjemně.*

(Ani jeden z žáků nechodí do ZUŠ dlouhodobě, chodí druhým nebo třetím rokem)

Vojta (14)

Marie (15)

POVĚST O VIKLANU U KADOVA

Filip Šimandl (5)
Eliška Medřická (5)
Anička Černá (5)

Kristýna Polívková (6)
Natálka Houtková (6)
Míša Ježková (6)

Daniel Jeřábek (6)
Anna Krpatová (7)
Vojta Patera (8)

Katka Stonová (9)
Tereza (10)

Na začátku hodiny trvalo než se děti sešly, protože je tato skupina velmi početná (17ti žáků) čekali jsem asi dvacet minut na ostatní, zda dorazí. Děti mezi tím volně kreslili na náčrtkový papír a já jsem měla čas zapsat do třídnice. Nechtěli jsme déle čekat a tak jsem začala hodinu. Děti dnes si budeme povídat pověst o zvláštním kamenném útvaru, kterému se říká viklan. Jak takový viklan asi vypadá, ví to někdo z vás? Protože se nikdo z dětí nehlásil, tak jsem jim ukázala obrázek viklanu u Kadova. Děti, viděl někdo z vás takový kámen? Většina říkala, že ano. Já vám teď povím pověst, kterou si lidé vyprávěli o tom, jak tento zvláštní kámen vzniknul. Protože jsem měla na hodině i hodně malé děti (i pětileté, s čímž jsem původně nepočítala), tak jsem některé pasáže úplně přeskočila (*Bili se, tloukli do sebe pěstmi i holemi, krev z nich jen stříkala*) nebo modifikovala. A tak jsem povídala a improvizovala.

V kronice obce Kadova se píše: „U farského pole ve vršku řečeném Heidrichových, spatřuje se balvan žulový, nazývaný Viklan. Obsah jeho obnáší 10,893 metrů krychlových a jeho váha jest 249 centů metrických. Kámen ten spočívá prostředkem svým na výběžku ze země vystupující skály, a sice tak, že se s ním dosti lehce pohybovati dá, ale shoditi se nemůže.“ Kámen připomíná velkou kamennou čočku, která pouze nepatrnou plochou spočívá na jiném větším kameni, jehož větší část je skryta v zemi.

Podle vyprávění místní pověsti jde o část z nepoměrně většího kusu skály, s níž po obloze spěchal čert od Brd jihozápadním směrem od vsi Slatina.

Podle této pověsti žili kdysi dávno ve Slatině dva bohatí, ale jak už to mnohých bohatců bývá, také lakomí sedláci. Naneštěstí sousedili jedním pozemkem a hranice polí byla příčinou jejich neustálých svárů. Hádali se a hádali až se jeden z nich rozhodl, že v noci vykope kamenný mezník, jež odděloval jejich pole. Co vymyslel, to taky potajmu udělal. Přenesl mezník o pár kroků dál do sousedova pozemku.

Hned druhý den ráno však nastala vřava. Druhý sedlák si změny všiml a začal křičet, že byl okraden o svou půdu. Nerozpakoval se, mezník vykopal a přenesl jej do sousedova pole. Ráno přišel první sedlák, mezník opět vykopal a vše se opakovalo pořád dokola...

Nakonec se jedné noci u mezníku nečekaně setkali oba sedláci. Bili se, tloukli do sebe pěstmi i holemi, krev z nich jen stříkala.

Jeden z nich pak přišel na vskutku ďábelský nápad, zavolal na pomoc čerta a slíbil, že mu dá svou duši, jen když mu proti nenáviděnému sousedovi pomůže. Škemral, aby čert zasadil mezník do sousedova pole, tak hluboko a pevně, že už nepůjde žádnou silou vykopat a vyzvednout a návdavkem aby mu pole ještě poházel velkými kameny.

Je jasné, že takové škodolibé a zlé přání se čertovi náramně líbilo, navíc když měl ještě za jeho splnění získat slíbenou lidskou duši. Nelenil a vydal se do Brd, kde odkopl kus skály. Když spěchal vzduchem ke Slatině, u Kadova se mu jeden kus skály rozlomil a díl spadl dolů na zem .. To je dnešní viklan. Ostatní kameny stačil ještě rozházet po poli a zmizel.

Ráno našli lidé zlého sedláka bez života, jak ztuhlýma rukama objímá kamenný mezník, pro který jeho duše navždy propadla pecku.

Potom, co si děti pověst vyslechly, snažily jsme se ji rozebrat. Řekla jsem jim, že si lidé dříve ani jinak neuměli vysvětlit vznik podobných kamenů, proto jejich původ spojovali s činností pohádkových nadpřirozených bytostí - čertů či obrů. Prohlíželi jsme si společně knížku o zvláštních kamenech a kamenných seskupeních (KRAFKOVÁ,E.: Krajinou čertových kamenů, MH, Beroun 2002). Zeptala jsem se dětí, jestli ví, jak takové kameny asi mohly vzniknout? Přihlásila se nejstarší Tereška .. *já vím, no prostě v přírodě..*, a divila se, že si jejich vznik dříve lidé vykládali jinak. Řekla jsem dětem, že viklany a jiné podobné kameny, vznikly působením větru, deště, ledu i žáru sluníčka, a že to trvalo mnoho let, než dosáhly dnešní podoby.

Pak jsme se pustili do práce. Po ruchu kolem rozdávání čtvrtek, novin, palet, barev, vody, štětců se děti konečně usadily a utišily. Vaším úkolem bude namalovat pro vás zajímavý moment z pověsti, který vás zaujal. Ale chtěla jsem, aby se určitě na jejich obrázku objevil viklan. Zeptala jsem se, zda je něco na pověsti zaujalo? Protože úkol probíhal v dozvuku nedávného Mikuláše, tak postava čerta byla aktuální a dětem se líbila. Navrhla jsem dětem, kterým by se pověst nelíbila, nebo kteří by si chtěly vymyslet svůj vlastní příběh vzniku viklanu, že je to taky možné. Rozdala jsem dětem náčrtkové papíry, aby si mohly svou představu načrtnout a nebály se malovat rovnou barvami na velkou čtvrtku. Všechny si našly svůj námět a pak se pustily do práce. Většina dětí se držela pověsti nebo si ji přizpůsobila a doplnila podle sebe (objevila se i postava Mikuláše), jen nejstarší Tereška s Katkou se pustily do vlastního příběhu. Postupně jsem děti obcházela, pomáhala a radila, když to bylo potřeba. Zvláště ty nejmenší pětileté potřebovaly mou pomoc. Všichni pracovali s velkým zaujetím a nasazením.

Bohužel na konci nastal velký ruch díky dětem, které už byly hotové se svou prací a nechtěly už nic dělat. Začaly rušit ostatní při práci. Bohužel jsem si díky své pedagogické nezkušenosti nedokázala zorganizovat úklid i zlobivé žáky. Tím, že jsem skoro všem dětem rozdala palety na barvy, tak velká část úklidu zůstala na mě. Ti žáci, kteří byli hotoví dříve, mi trochu pomohli. Ale i celkově se konec hodiny vůbec nepovedl podle mých původních představ. Taky žáci nejsou zvyklí na společné závěrečné hodnocení prací. Tím, že byl konec poměrně hektický, ale také díky tomu, že prostor třídy vůbec nebyl uzpůsoben k tomu, aby bylo možné na nějakém místě rozložit všechny práce a popovídat si o nich, tak jsem tak trochu rezignovala. Přesto si myslím, že tato část hodiny je taky velmi důležitá .. snad se mi to povede příště. Přesto si myslím, že vznikly některé velmi dobré práce (některé až expresivní) na daný věk žáků a že si úkol většina dětí užila.

Eliška (5)

Michal (8)

Vojta (8)

Kristýnka (6)

Filípek (5)

František (7)

JAK SE RODÍ DRAHOKAM?

Filip Šimandl (5)
Eliška Medřická (5)
Anička Černá (5)

Kristýna Polívková (6)
Natálka Houtková (6)
Míša Ježková (6)

Daniel Jeřábek (6)
Anna Krpatová (7)
Vojta Patera (8)

Na začátku hodiny jsme čekali asi 15 min. na pozdně příchozí, než jsme mohli začít. Nejdříve jsem dětem povídala o kamenech a ptala se dětí. Kameny jsou různé, často bývají nenápadné a obyčejné, ale přesto některé z nich mohou pod šedou slupkou skrývat neuvěřitelné barvy. Jako třeba achát, na povrchu je nenápadný, uvnitř se skrývá nádhera. Ukazovala jsem dětem na počítači obrázky různě barevných vyleštěných, přerýznutých achátů.

Kdysi dávno se narodil v horké zemi. Je mnohem starší než všechno živé. Když spolu se zemí pomalu vychládal, vznikaly postupně jeho barevné proužky. Vidíte, jak se zmenšují a zapadají do sebe? Acháty jsou různě velké a různě zbarvené, některé z nich mají uvnitř dutinku pokrytou třpytivými krystalky. Děti myslíte si, že patří do živé nebo do neživé přírody? *Do neživé.* Přesto by se dalo říct, že achát roste s tím, jak postupně rostou jeho barevné vrstvy.

Děti viděli jste někdo z vás takový kámen... některé jej mají doma, jiné říkaly, že v muzeu. Každý kámen je jedinečný, každý je jiný. Nikdy nenajdeme ten samý kámen.

Zkusíme si pomoci šablony takový vzácný drahokam vytvořit. Stačí jen dvě čtvrtky a různě barevné pastelky. Vytrhneme nebo kdo chce, vystřihne svůj tvar kamene z papíru. Potom ještě jeden o trochu menší. (osvědčilo se mi vytrhnout šablonu a podle ní pak vlastní tvar kamene .. postup dovoluje si kámen podle šablony obkreslit).

Položíme kámen na noviny (aby se neušpinil stůl), a na něj šablonu, kterou je nutné pevně držet aby se nehýbala.. zvolíme si barvu pastelky (nebo můžeme i několik barev střídat) a volně kreslíme přes okraj šablony směrem ven, až zaplníme první barevnou vrstvu. Když je první barevná vrstva hotova, tak je nutné šablonu o kousek zmenšit (odtrhnutím nebo odstříhnutím). Pak si zvolíme další barvu a můžeme pokračovat v další vrstvě. Postupujeme směrem ke středu kamene zmenšováním šablony. V poslední nejmenší komůrce uvnitř mohou vyrůst krystalky nebo ji celou zaplníme barvou.

Kdo měl svůj drahokam hotov, mohl si vybrat, zda chtěl vytvořit ještě jeden nebo vymyslet a namalovat místo, kde by takový vzácný kámen mohl najít. Rozhodovali jsme se podle času i chuti dětí. Čtyři děti stihly namalovat místo a svůj drahokam na něj nalepily, někdo udělal drahokamy dva, někomu dělalo problém vůbec dokončit proužky na kameni.

Myslím si, že pro některé děti to bylo objevení nového postupu - kresba přes šablonu (př. Vojta byl z kamene nadšen), jiné děti práce unavila .. příště bych volila pro pětileté menší kámen, starší už si s ním poradily.

Miša (6)

Vojta (8)

Natálka (6)

Anna (7)